

בשבילי אורייתא - ווארקא

לונגהגה"צ רבי שמחה בונם ליברמאן זצוק"ל והרבנית הצדקנית חוה שאשא מווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

פסח

במוצאי שבת

הלכה ומנהג

טבלה כשרות מוצרים לפסח (עמוד כג)

גליון רמ"ה
ניסן - תשפ"ה

יו"ל בעזה"י ע"י:

בשבילי אורייתא - ווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

**בני ברק
ישראל**

Bishviley Orayso - Vurke

1a Imrei Baruch st

Bnei Brak

|srael

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות

©

**גליון רמ"ה
ניסן - תשפ"ה**

לעילוי נשמת

איש היקר המפורד שבאנשים חזיו צדיק וחסד, מוקיר רבנו ותלמידו, רבנו
פיר נתן לאנשים ששדר לכבוד בתפילותיו,
אהוב ונחמד על הבריות, טוב לב, עניו ושפל דעת,

הרה"ק ר' **חיים בער ירמיהו ליברמאן** זצ"ל

בן **אדאמיר הערצ רבי שמחה בונם ליברמאן** זצ"ל

שלבי"ע בשבת קודש פ' "ואתה תצוה" וגו' "ויקחו אל"ך" וגו'
ט' באדר תשע"ח
ת.נ.צ.ב.ה

תוכן העניינים

• פרק א' - חודש ניסן עמוד ו'

שואלין ודורשין
תחנון והספד
תענית
קריאת הנשיא
קמחא דפסחא
ברכת אילנות
זמן ברכה
אילן ערלה- מורכב

• פרק ב' - הכשרת והגעלת כלים עמוד ט

חמץ במשהו
הנהר במשהו
כלים חדשים
נותן טעם לפגם
כלי הכשרה
צורת הכשרה

הכשרת שיש מטבח עמוד י'

חציצה של עץ אבן
חרסינה - קרמיקה
הכיור
חרסינה
קערה בכיור
הגבהה לקערה בכיור
כיור מנירוסטה
ברזים

הכשרת כיריים - גז
כיריים קרמיות

עמוד יג כיריים אינדוקציה

פח - בלעך
פלטה חשמלית
מקרר ומקפיא
תנור אפיה

תנור פירוליטי

תבניות אפייה עמוד יד

תבניות אמאיל
מנגל
מיקרוגל

קומקום - מיני בר

מדיח כלים
טבעות
שולחנות
שיניים
שיניים תותבות
גשר, רסן, קוביות
טלפון
טורח פסח

• פרק ג' - תרופות בפסח עמוד יח

תרופות בזמננו

חשוב להבהיר
אחשביה על ידי אכילה
לצורך רפואה
חולה מסוכן
קניית תרופות
חולה שאין בו סכנה
תרופה למיחוש בעלמא
כדורים
כדורי מציצה, סירופ
תרופה מקטניות
משחות, טיפות, זריקות
ויטמינים
ויטמינים למעוברות
אינשור
ריטלין

• פרק ד' סבון קוסמטיקה

עמוד כב מי פה - משחת שיניים
שפתון קרם לחות
סבון קוסמטיקה

• פרק ה - כשרות מוצרים לפסח עמוד כג

פרק ה' טבלה מוצרי מזון עמוד כג

פסח במוצאי שבת עמוד כו

דרשת שבת הגדול
ויהי נועם במוצ"ש

תענית בכורים

סיום מסכת
בדיקת חמץ

לחם לסעודת שבת
מים שלנו

מומור לתודה

ביעור חמץ עמוד כח

ביטול חמץ בשבת

אכילת חמץ אחרי שריפה

זמן מכירת חמץ

כשעה לפני שבת

מכירת חמץ שאוכל בשבת
איסור מכירת חמץ בחנויות

מלאכה בער"ש

הגעלת כלים

בישול לשבת

מאכלי חמץ דביקים

עירוי מכלי פסח לחמץ

הדחת כלי חמץ

כלים לסעודות שבת

אפיית מצות עמוד לב

הפקר פירורין

הפרשת חלה

הכנת צרכי סדר עמוד לד

שעון שבת
נייר אלומיניום, פתיחת בקבוקים
הכנת הנרות

ליל שבת עמוד לה

קידוש במקום נרות
קידוש במקום סעודה עמוד לו
לחם משנה
צירוף מצה
המשך סעודה בחדר אחר
תחת גג אחד
נמשך סעודתו אחרי זמן איסור
עוגה, קניידלך, בערב פסח
מצה בליל שבת

מצה עשירה
מצות מכונה

השכמה לבית הכנסת עמוד לח

קם מאוחר
יוצרות, מפטיר
סעודת שחרית וסעודה ג'
שני סעודות בלילה
סילוק חמץ
כלים חד פעמיים
ניקוי הפה ושיניים מחמץ
טאטא פירורים
ביעור חמץ הנשאר

ביטול חמץ עמוד מד

נתינת חמץ לנכרי
טלטול חמץ
אמירת הגדה וסדר קרבן פסח
שינה בשבת

טלטול מחזור בשבת ולבישת בגדי יו"ט
קיטל, מצות, בשבת עמוד מו
הכנה לסדר
ברוך המבדיל בין קודש לקודש

הדלקת נרות עמוד מז

הדלקה לפני סעודה
הוצאת דסקיות ושעוה
היתוך נר
ברכת הנרות

טעות בנוסחהיינו בהדלקת נרות

תפילת ערבית עמוד מח

ותודיענו

הכנת צרכי הקערה בשינוי

קידוש יקנה"ז עמוד נ

יקנה"ז

נר בהבדלה

נר מיוחד

בשמים

הבדלה, טעה בחתימה

נשים באמירת קידוש עמוד נב

שהחיינו לנשים בקידוש

מן הובחים ומן הפסחים עמוד נג

שכח להבדיל

נוכר להבדיל אחרי כוס ראשון

הבדלה באמצע סעודה

הבדלה אחרי סעודה
הבדלה על כוס רביעי

פרק ו - ליל הסדר עריכת השולחן עמוד נו

עריכה מבעוד יום
כלים נאים
משכונות גוים

פרק ז - הסיבה עמוד נו

הכנת מושב מבעוד יום
הסיבה בהטייה וזכרים
הסיבת שמאל
עני
נשים
אשה חשובה
בו אצל אביו
תלמיד לפני רבו
ת"ח מופלג בדורו
בפני רבו ואוכל על שולחן אחר
שמש ועבד
קטן
אבל
מתי מסובין
הגדה בהסיבה
אכל, שתה בלא הסיבה
כוס ראשון
כוס שני
כוס שלישי
כוס ברכהמ"ז

פרק ח - היין והכוסות עמוד סא

החייבים
נשים
קטנים
יין
מבושל קונדיטון
מי צימוקים צ- חמר מדינה
מיץ ענבים
חשיבות יין אדום
עירוב לבן באדום
יין שביעית
מצטער מיין
סכנת חולי
שיעור הכוס
שתיית הכוס
רוב כוס
שתיה בבת אחת
שהה יותר מכדי אכילת פרס
שהה יותר מכדי רביעית
ד' כוסות על הסדר
הפסיק בין הכוסות
שפך ד' כוסות לכוס אחד
נר ביתו וד' כוסות
כוס נאה ומהודר
כוס שפיו צר

שטיפה והדחה

• **פרק ט- הקערה**
עמוד ע'

תכולת הקערה
כלי מהודר
מצות במפה
סידור הקערה
אר"י
גר"א
מתי מסדרין הקערה

• **פרק י- המצות**
עמוד עא

מצות שלימות
שלימות ללחם משנה
אשישה
כיסוי המצות
שיעור כזית
בציעה
אכילת הכזיתים
כזית אחר כזית
כדי אכילת פרס
מצה בחניכיים
הסיבה
לעיסת המצה
כוונה
זקן, חולה

• **פרק יא- מרור**
עמוד עב

מרור דרבנן
סוגי ירקות למרור
חזרת, חסא
בדיקת חסא
תמכא מפורר
לענה, ירק מר
שרשים
כבוש, מבושל
עלים לחים
מתי לפורר תמכא
שיעור כזית
מיעור אויר
תוך כדי אכילת פרס
חולה
ראוי להשתדל בקיום מצות חז"ל

טחינת תמכא ביו"ט

• **פרק יב - החרוסת**

עמוד עה

מצוה מדברי סופרים
טעמי החרוסת
ריכוך בין - חומץ
סוגי פירות
ירקות
ברכה
הכנתו בשבת

• **פרק יג - זרוע ביצה**

עמוד עו

זכר למקדש
בשר וביצה
זרוע וביצה
צלי - מבושל
אכילה בליל פסח
כבוד המצוה
צליה ביו"ט
קילוף ביצים

• **פרק יד - כרפס מי מלח**
עמוד עז

סוגי ירק לכרפס
איזה ירק שברכתו האדמה
שיעורו
בורא נפשות כשאכל כזית
טיבול - מי מלח
טעם טיבול
ברכה
הסיבה
כרפס מהקערה
השארית הקערה
הכנת מי מלח

• **פרק טז - תשובות להלכה** **עמוד עח**

גדרים וסייגים בפסח
חמץ בבית אבות יהודי ודיירים נכרים
האכלת בעלי חיים חמץ בפסח **עמוד פא**
אקווריום דגים בפסח
הפסק בין כוס ראשון לשני כשמאריכים בהגדה
ראה חור בגביע, בסוף הסדר **עמוד פה**
הסיבה חירות, או זכר לחירות **עמוד פו**
סיפור יציאת מצרים בדיבור או הרהור

פרק א חודש ניסן

שואלין ודורשין

א. שואלין ודורשין בהלכות הפסח שלושים יום לפני החג¹, תקנה זו נאמרה במיוחד לפני הפסח שהלכותיו רבים².

תחנון והספד

ב. בכל חודש ניסן אין אומרים תחנון ואין אומרים 'והוא רחום' בשני וחמישי, ולא יהי רצון שלאחר קריאת התורה³. ויש שאין אומרים למנוצח יענך⁴.
אין אומרים צידוק הדין ואין מספידין אלא לחכם בפניו⁵. ויש שאין הולכין לבית עלמין בניסן⁶.
אין אומרים צדקתך בשבת במנחה ולא הזכרת נשמות⁷, ובשבתות שלפני פסח אין אומרים אב הרחמים⁸.

תענית

ג. אין מתענים בחודש ניסן אפילו ביארהצייט⁹. חוץ מתענית חלום¹⁰. בני עדות המזרח מתענים תענית יחיד¹¹.

----- מקורות וציטוטים ----- =

¹ פסחים ו. טור ושו"ע סי' תכ"ט. ראה בה"ל (ד"ה שואלין). בשו"ע הגרש"ז (סעיף ג'), בדורות הללו שאין החכם שונה לתלמידיו הלכות, לפי שהכל כתוב בספר, מצוה על כל אחד ואחד שילמוד הלכות הרגל קודם הרגל עד שיהיה בקי בהם וידע המעשה אשר יעשה.

² ב"י סי' תכ"ט, דיני פסח צריך להודיעם לעם קודם לפסח ל' יום שיהיה להם שהות רב להתעסק בטחינת החיטים ואפיית מצה והגעלת כלים וביעור חמץ דאילו בפסח לית להו תקנתא אי לא עבדו להו כהלכתיהו מקמי הכי, משא"כ בשאר מועדים וכו'. לבוש סי' תכ"ט א'. משנ"ב ס"ק א'.

³ מס' סופרים (כ"א הל' ג'). טוש"ע (סעיף ב'), אין נופלין על פניהם בכל חודש ניסן. חק יעקב (ס"ק ז'). משנ"ב (ס"ק ח').

⁴ פרי חדש (סי' קלי"א א'). שו"ע הגרש"ז בסידורו (עמ' 44). ערוך השולחן (סעיף ט'), בן איש חי (פי' כי תשא ס"ק י"ז).

⁵ שו"ע הגרש"ז (תכ"ט ח'). משנ"ב (ס"ק ח').

⁶ קב הישר (פי' פ"ח) שאין המנהג לילך בניסן על בית החיים להתפלל על הקברים ולומר תחנונים כמו בשאר ימים כי חודש ניסן הוא כולו קודש. גשר החיים (פי' כ"ט אות ס"ו). בס' תשובות והנהגות (ח"ב סי' ס"ה) להימנע כיון שלפעמים בוכים, אבל אם באים רק להתפלל, מותר. ראה עוד תשו' דבר יהושע (ח"ב סי' פ'). תשו' מנחת יצחק (ח"ג סי' נ"א).

⁷ רקח סי' רמ"ה. טוש"ע (סי' תכ"ט ב').

⁸ רמ"א (סי' רפ"ד ז'). פמ"ג (א"א סי' רפ"ד ח'). שו"ע הגרש"ז (סי' תכ"ט ח').

⁹ רוקח סי' רמ"ה. טוש"ע (סי' תכ"ט ב'). שו"ע הגרש"ז ט'. משנ"ב (ס"ק י').

¹⁰ רמ"א (סי' תכ"ט ב'). שו"ע הגרש"ז י'.

¹¹ שכנה"ג הגה"ט סי' תכ"ט. פרי חדש (סי' תכ"ט ב'). שולחן גבוה (ס"ק ד').

קריאת הנשיא

ד. מראש חודש, יש קוראים את פרשת קרבן שהקריב הנשיא באותו יום¹² וכיום י"ג יקרא פי' בהעלותך עד' כן עשה את המנורה.

קמחא דפסחא

ה. יש לכל אחד לתת מכספו עבור עניים, שיהא להם להוצאות החג המרובים¹³. בזמננו שאין סדר גביה מחייבת לקמחא דפסחא, מותר לתת ממעות מעשר¹⁴.

ברכת אילנות

ו. היוצא בימי ניסן ורואה אילנות שמוציאין פרה, אומר:
בִּיאִי אִמְהָ
שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם¹⁵.

----- מקורות וציטונים ----- =

¹² כתב השל"ה (ריש מס' פסחים ד"ה החודש) מנהג טוב לקרות בכל יום ויום פרשת הנשיא של זה היום וכו'. קב הישר (פ' פ"ח) נכון מאוד לקיים דברי פה קדוש מוהר"ר ישעיהו סגל בע"ס של"ה לקרות מיום ר"ח ניסן דבר יום ביומו נשיא אחד מי"ב נשיאים.
חק יעקב (סי' תכ"ט י'). שו"ע הגרש"ז (סעיף טו). משנ"ב (ס"ק ח'). ראה ס' חג המצות (פרק א' סעיף טו) בביאור.

לאחר אמירת הנשיא, יש נוהגין לומר נוסח יהי רצון, המודפס בסידורים. ויש שהשמיטו המילים 'באים אני משבט פלוני וכו' , דרכי חיים ושולם (תקל"ח) חיד"א בעבה"ק (סי' ז' קצ"א).
¹³ ירושלמי (ב"ב פ"א הל' ד'). אור זרוע הל' פסחים רנ"ה. רמ"א סעיף א'. שו"ע הגרש"ז ה': מנהג פשוט בכל ישראל שכל קהל וקהל משימין מס על בני עירן לצורך חיטים לפסח לקנות ולחלקם לבני עירם. ערוה"ש ז': ונהגו כל ישראל במעות חיטים לקנות לעניים קמח פסח, או ליתן להם מעות שיקנו בעצמם. ובשעה"ש (ס"ק י'): אפשר דמשום זה תקנו קדמוננו בפסח יותר משאר רגלים, שהוא זמן חירות ויושבין מסובין וכל אחד הוא וביתו ברב שמחה, אין זה כבוד לד' שהעניים יהיו אז רעבים וצמאים ע"כ נותנים לו קמח על כל ימי הפסח שיוכל דגם הוא לספר יציאת מצרים בשמחה, ועוד, דחמץ אינו רשאי לאכול ומצה אינו מצוי כל כך להשיג לקנות ואם לא יכינו לו על כל ימי הפסח, אפשר שישאר ברעב או יוכל לבוא לידי קלקול.

¹⁴ ס' צדקה ומשפט (פ"א ס"ק ה'). הליכות שלמה (ניסן סעיף ב') בזמננו מותר לתת עבור קמחא דפסחא ממעות מעשר כספים, כיון שבזמנינו אין סדר גביה קבוע וגם אין סכום קבוע שצריך לתת, לא חשיב כחוב גמור.

¹⁵ ברכות מג: טוש"ע סי' רכ"ו.

זמן הברכה

ז. עיקר זמן הברכה בימי ניסן¹⁶ וניתן לברך בעיר¹⁷ ועל אילן אחד¹⁸.
מברכים על אילן מאכל¹⁹.

אילן ערלה - מורכב

ח. על אילנות ערלה דנו הפוסקים אם לברך²⁰, על אילן פרי מורכב אפשר להימנע מלברך²¹.

כל פרטי ברכות אילנות, ראה ס' חג המצות פרק א' מסעיף כ"א.

מקורות וציונים

¹⁶ מהגמרא ברכות וטושו"ע משמע דוקא בימי ניסן, ברכי יוסף (סי' רכ"ו ב'), מל"ח (סי' א' ט').

יש מתירין גם באדר או אייר, ס' האשכול, א"ר סי' רכ"ו א'. ערוה"ש רכ"ו א'. משנ"ב ס"ק א'.

¹⁷ אי' בגמרא האי מאן דנפיק ביומא ניסן, משמע שיש לצאת מהעיר, אבל בס' פרי אדמה (ח"א כט) שיכול לברך על אילן הנטוע בחצירו. מל"ח (סי' א' יז). כפה"ח (סי' רכ"ו ג').

¹⁸ בתשו' הל"ק כתב לברך על ריבוי אילנות, וכ"ה בחיד"א. חסד לאלפים (קל"ז). אבל בס' קצות השולחן (ח"ב צ"ח) שב' אילנות לכתחילה, ואם אין רק אילן אחד יכול לברך. וכ"ה במבית לוי.

¹⁹ תשו' הל"ק (ח"ב סי' כ"ח). מל"ח (סי' א' ט'). משנ"ב (רכ"ו ב') דוקא פרח הא עלים לחודיה לא, ואף בפרח דוקא באילני מאכל וכו'.

²⁰ רעק"א (סי' רכ"ו) מסתפק אם לברך על אילנות תוך ג' שנים לנטיעתם ובתשו' דברי מלכאל (ח"ג סי' ב') נראה שלא לברך. וכ"ה בכפה"ח (או י"א).

ודעת תשו' רב פעלים (ח"ג או"ח ט') שאפשר לברך. ובתשו' דובב מישרים (ח"ג סי' ה') שהברכה על הבריאה בכלל. חלקת יעקב (ח"ב סי' כ"ז) קו' מבית לוי מהגר"ש וואזנר, אפשר לברך דכוונת הברכה על הבריאה בכללותה ואין מעכב מה שא"א מגוה"כ ליהנות מפירות אלו, דרך אריה רביע עלה.

²¹ אין לברך על פירות מורכבים, תשו' הלק"ט (ח"א סי' ס"ט). בן איש חי (ראה אות י"א) שד"ח מע' ברכות (סי' ב' אות ז'). תשו' רב פעלים (ח"ב או"ח סי' ל"ו). תשו' מנחת יצחק (ח"ג סי' כ"ה ג').

בשאלת יעב"ץ (ח"א סי' ס"ג) שיכול לברך ובתשו' חת"ס (ח"ו סי' כ"ה) להתיר מפני שהברכה על כללות המין.

פרק ב הכשרת והגעלת כלים

חמץ במשהו

א. מיוחדת היא הזהירות ממהו חמץ בפסח²², ונוהגים ישראל קדושים בחומרות בדברים שיש בהם אפילו חשך רחוק ממהו חמץ²³.

הנהגה במשהו

ב. אי בשם האר"י ז"ל, הנהגה ממהו חמץ בפסח, מובטח לו שלא יחטא כל השנה²⁴.

ג. כלי שהיה בשימוש במשך השנה, צריך הכשרה לפני שמשתמש בו בפסח, אפילו בצונן.

כלים חדשים

ד. כלים חדשים בימינו, אין צורך להכשירם²⁵.
שומנים המשמשים להליך רידוד מתכת והכנת סירים, הם מן הצומח וסינטטי. ואין צורך לחשוש אולי מיעוט נמשך בשומן מן החי, מפני שהשומן פגום לפני השימוש בה, ואינו אוסר הכלי.

נתן טעם לפגם

ה. כלים שמכשירים, צריך להימנע מלהשתמש בהם בחמץ 24 שעות לפני

----- מקורות וציטוטים ----- =

²² כתב המג"א (סי' תמ"ז ס"ק א'): מדאורייתא הוי חמץ כשאר איסורים אלא שחכמים החמירו בו כיון דאית ביה כרת ולא בדילי מנייה כולי שתא וכו'. ובט"ז שם מביא מהרמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ' ט"ו הל' ט') דהוי חמץ דבר שיש לו מתירין. בזה"ק פ' כי תצא (ח"ג) רפ"ב ע"ב.

²³ הרדב"ז (תשו"ח ח"ג סי' תק"מ): שאלת ממני ואודעך דעתי מה נשתנה חמץ בפסח מכל איסורין שבתורה שהחמירה עליו תורה להצריכו בדיקה ושרוף וכלה וגם ביטול, והוסיפו חכמים להצריכו בדיקה בחורין ובסדקין ולחפש אחריו ולשרש אותו מכל גבוליו, ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא, ואסרוהו בכל שהוא ואינו מתבטל כלל, וחומרות כאלו לא נמצאו בכל האיסורין שבתורה דאי משום דאית ביה כרת הרי חלב ודם, ואי משום דאסור בהנאה הרי כלאי הכרם ושור הנסקל וכמה איסורי הנאה שלא החמירה תורה בהם כ"כ, ואי משום דלא בדילי מנייה כולי שתא הרי יין לניזיר דלא בדיל מנייה והחדש דלא בדילי מן התבואה כולה שתא ולא חמירא כולא האי.

ומבאר שם שלא נמצא באיסורים אחרים שיצטרפו בו כל הג' תנאים אלו, של איסורי הנאה ושהוא בכרת ושלא בדילי אינשי מנייה כולה שתא, אלא בחמץ בלבד, ומקשה ומפלפל בענין ומסיק: ע"כ אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות כי **חמץ בפסח רמו ליצר הרע והוא שאור שבעיסה**, ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו ואפילו כל שהוא לא בטיל, והרי זה אמת ונכון.

עיי"ע בשו"ע הגרש"ז (ח"ו שו"ת סימן ו'). ועיי"ע במשך חכמה (פ' בא ד"ה ואתם לא תצאו): ועיי"ע דברי תורה (ח"ב אות קל"ד, ובח"ו אות פ"ו).

²⁴ בבאר היטב (סי' תמ"ז ס"ק א') כתב: האר"י ז"ל כתב הנהגה ממהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה. עיי"ש בכפה"ח (ס"ק ב') שכתב שלא מצא כן בכתבי הארז"ל בידינו כי אם בספר משנת חסידים מס' ניסן (פ"ג אות ד'). ושם במשנת חסידים הנוסח: יועיל לנפשו מאוד כל השנה.

²⁵ שולחן הלו (ח"א סי' רל"ז). הגר"מ פיינשטיין, אהלי ישרון. ציץ אליעזר (י"ב סי' נ"ה). משנה הלכות (ח"ז סי' קי"ב). רבבות אפרים (ח"ו רי"א). תשו"י מבי מדרשא (ח"א סי' ק"ל). ובקובץ עץ חיים (כ"ה, עמוד רס"ו).

הכשרתם²⁶ בדיעבד, ניתן לסמוך על שימוש בחומרים חריפים הפוגמים, לפני ההכשרה.²⁷

כלי הכשרה

ו. הכלי שמערה ממנו מים להכשיר:

יקח קומקום או מיחס שאינו בחזקת חמץ (כגון קומקום המשמש כל השנה לחימום מים בלבד). אבל לא מכלי שמובשלים בו חמץ.²⁸ ולא מכלי של פסח.²⁹ ואם השיש אינו "בן יומו", יכול להכשירו מכלי של פסח.³⁰

צורת ההכשרה

ז. ירתיח מים בכלי, ורק כשהם מעלים רתיחה או יכניס לתוכם את הכלי שברצונו להכשיר.

כשרוצה להכשיר את השיש על ידי עירווי מכלי ראשון, ישפוך את המים מהכלי שבושל בו. ולא יזרוק או יתזו את המים אלא ישפוך ישירות מהכלי.³¹

הכשרת שיש במטבח

ח. ינקה את השיש³² היטב עם חומרי ניקיון ויגבנו, וכשנקי ויבש לגמרי³³ יערה עליו

----- מקורות וציטוטים ----- =

²⁶ רמ"א סי' תנ"ב סעיף ב': נהגו שלא להגעיל שום כלי בן יומו. משנ"ב (שם ס"ק כ')

²⁷ חג המצות פרק ח' סעיף מ"א

²⁸ ראה משנ"ב סי' תנ"ב ס"ק י"ג

²⁹ פמ"ג (סי' תמ"ד) שעה"צ (שם ס"ק ד'). חג המצות (פרק ח' סעיף מ"ד)

³⁰ שו"ע הגרש"ז (סימן תנ"א סעיף נ"ט).

הט"ז (ססי' תני"ב) כתב שהנשים נוהגות שלא להשתמש בקדירה ששופכים רותחין על האבן שמכשירין בו כלים, מטעם שהריח של חמץ נכנס בו, ואין בו ריח ולא טעם, דאין בו איסור כלל בפסח. והביאו חק יעקב (שם אות נ"ה) וכתב ומנהג ישראל תורה, אך בדיעבד ודאי דאינו אסור. מק"ח (אות ל"ו). שו"ע הגרש"ז (תני"א אות נ"ט). אבל דעת הא"ר שם להתיר אפילו לכתחילה כהט"ז, ובפרט למנהגינו שאין מגעילין שום כלי בן יומו, דהוי טעם לפגם דיש להתיר, כפה"ח (סי' תנ"א ס"ק רל"ו) מביאם.

הפמ"ג (סי' תמ"ד) החמיר בזה וכתב שאין לערות רותח לתוך כלי חמץ מכלי פסח אם לא שרוצה שלא להשתמש בקדירה זו שעירה מתוכו, עד לאחר פסח. מביאו שעה"צ (סי' תמ"ד ס"ק ד'). וכ"ה בתוס' חיים (כלל קל"ה אות ל"ה).

³¹ סי' תנ"ב משנ"ב (ס"ק כ').

³² שיש צריך הכשרה, מכיון שלפעמים נשפך מרק מקדירה ולפעמים מניחים לחם, פשטידא חם, והוי כמשתמש בכלי ראשון, שו"ע סי' תנ"א (סעיף כ'). משנ"ב (ס"ק קי"ד), ובסי' תמ"ז (ס"ק כ"ד). שיש שמוצ'ר מחלקי אבן מעורבים וצורפים בכבשן, דעת הדרכי תשובה (יו"ד סי' קכ"א כ"ה) שדינו ככלי חרס ולא יועיל הגעלה אם השתמשו בחמין, כבשו"ע (סי' תנ"א סעיף א').

ולדעת התבואות שור (סי' נ"ג), אם הכלי ברובו מאבן ומים, דינו ככלי אבן.

בס' הליכות שלמה (פי"ג אות ד') כלים העשויים מאדמה או מאבן שיש וכדומה, ומיובשים ע"י חום, מועילה להם הגעלה ואינם ככלי חרס. ובהערה: הגם שיש שהחמירו באדמה וס"ל דבלעה טפי מחרס (ע"י חו"א או"ח סי' ק"כ ס"ק ב' שהחמיר בזה), נקטינו כהמג"א ודעימיה דמהני להו הגעלה (ע"י שו"ע הרב סי' תנ"א סי' כ"ה ובפמ"ג מש"י ס"ס תנ"א) וכמש"כ המשנ"ב (סי' תנ"א ס"ק י"ח). ולכן בסוג שיש הגם שנעשה משחיקת אבנים הנצרפים בכבשן, הנקרא בא"י, שיש קיסר, שפיר מהני להו הגעלה, וכן המנהג.

מים רותחים מכלי ראשון כשהם מבעבעים³⁴.
כשהשיש יבש, יצפה את השיש עם מתכת, עץ, פורמייקה או נייר כסף עבה וכדו', על מנת להשתמש בו בפסח³⁵.
השיש יוכשר רק לשימוש בעירו, אבל יועיל, אם יניחו כלי ראשון על הנייר כסף, אפילו אם לח מתחתיו, יבלע הנייר כסף כדי קליפה.

חציצה של עץ אבן

ט. בעת השימוש בשיש בפסח, יש הנוהרים שלא להניח סיר שהורד מעל האש ישירות על השיש (אף שהוא מכוסה), אלא על חתיכת עץ או אבן³⁶.

חרסינה - קרמיקה

י. חרסינה - קרמיקה, שמסביב לשיש, יש נוהגין לערות עליה מים רותחין ולכסות (בנייר כסף וכדו') עד גובה הסירים, מוחשש התזה או זיעה מסירי חמץ³⁷.

הכיור:

חרסינה

יא. ירוקן את הסיפון שמתחת לכיור מוחשש שאריות חמץ וישפוך חומר חריף (אקונומיקה) לתוכו, בכדי לפוגמו³⁸.
את הכיור ינקה היטב ויערה לתוכו מים רותחים.

קערה בכיור

יב. השימוש בכיור בפסח תהיה כשקערה מונחת בתוך הכיור³⁹.

----- מקורות וציטוטים -----

³³ משנ"ב (סי' תנ"ב ס"ק כ'). ולכן נכון להתחיל בעירו רותחין מלמטה למעלה, הליכות אבן ישראל (דיני הגעלת כלים).

³⁴ שו"ע סי' תנ"א סעיף ח'. כלי אבן דינם להכשירם בהגעלה.
כשמגעיל ע"י מיחם כשגוף החימום בפעולה, הרי זה כהגעלה בעירו מכלי ראשון העומד ע"ג האש ממש (הליכות שלמה פ"ג י"ח).

³⁵ ראה הליכות שלמה פ"ג ט'.

³⁶ מג"א סי' תנ"א אות ל"ח בשם מהר"ל שאפילו אם מערה עליהם רותחים, יש להניח עליהם עוד מפה או ד"א החוצץ. וכ"כ א"ר שכן ראוי לנהוג, מביאו משנ"ב סי' תנ"א אות קט"ו.
היום שנוהגים לכסות את השיש בנייר כסף וכדו', עירו הרתחין אינו אלא חומרא.

כשמכסה את השיש בנייר כסף, (כדאי להשתמש בעובי 100 מקרו) יזהר שלא יקרע ולא יכנסו מים מתחת לנייר כסף ובין השיש, מפני שאם יעביר סיר רותח מהאש ויניחו על השיש (שמכוסה בנייר כסף ומים תחתיו) נמצא שעלול להעביר בליעת איסור מהשיש ע"י המים לנייר כסף.

יש נוהגים לא להניח סיר שהורד מהאש על השיש, אפילו אם הוא מצופה בנייר כסף, אלא מניחים על גבי חתיכת עץ או פורמייקה עבה.

³⁷ תשו' שבט הלוי.

³⁸ חג המצות (פרק ח' סעיף מ"ה).

³⁹ דרכי תשובה יו"ד (סי' קכ"א ס"ק ב'). קובץ מבית לוי.

הגבהה לקערה בכיור

יג. יגביה הקערה מעט, שלא יגע בכיור, ע"י הנחת כמה אבני חצץ או חלקי לגו בתחתית הקערה. בכדי שמים חמים לא יחברו בין הכיור לקערה⁴⁰.

כיור מנירוסטה

יד. כיור - קערה מנירוסטה, יש להכשיר לאחר המתנת מעת לעת, בעירו מכלי ראשון ואבן מלובנת.
היות ונוהגים להכניס קערה של פסח לכיור, לכן מספיק עירו כלי ראשון על הקערה מנירוסטה⁴¹.

ברזים

טו. ינקה הברזים היטב ויוריד המסננת וחלקים מתפרקים, ויפתח את המים החמים (עדיף מבויילר חשמלי) שיקלח מתוך הברז, ובאותו הזמן יערה על הברזים מים רותחים מבחוץ⁴².
ויש שמניחים בד נקי לסינון המים בפסח.

יש שמחמירים וגם מכסים בפסח את הברזים מבחוץ עם בד או נייר כסף דק⁴³.

הכשרת כיריים, גז:

טז. **החצובה:** חלק הברזל השחור שהסירים עומדים עליו, יעביר על האש כשיעור ליבון קל⁴⁴ ויצפה בנייר כסף עבה⁴⁵.
ואם ביכולתו, כדאי לקחת מיוחד לפסח⁴⁶.
המבערים: ינקם היטב ויבעירם כשהם מורכבים על הכיריים עד שיתחממו היטב.
המגש: על המגש, יערה מים רותחים מכלי ראשון ויכסהו בנייר כסף⁴⁷.

----- מקורות וציטוטים -----

⁴⁰ אע"פ שאם קרה סתימה בפסח ומים חמים עלו אינו פוסל, כיון שחלקי הכיור כבר נפגמו לפני פסח.
⁴¹ שבט הלוי, מבית לוי חודש ניסן.
⁴² הכשרת הברזים מפני חשש נגיעת חמץ חם בברז, ומפני ההבל העולה מקדירות חמץ, חשש ניצוק חיבור. עי' משנ"ב (סי' תמ"ד שעה"צ ס"ק ד').
⁴³ חג המצות (פרק ח' סעיף מ"ו).
⁴⁴ רמ"א סימן תנ"א (סעיף ד) משנ"ב (לד). אגרות משה או"ח (ח"א סי' קכ"ד, יו"ד סי' נ"ט). שערים המצויינים בהלכה (סי' קט"ז ה').
⁴⁵ היות החצובה רחבה, האש אינו מגיע לכל חלקי החצובה, יתכן ואינו כדון החצובה במשנ"ב (ס"ק ל"ד) לכן יצפנה בנייר כסף עבה.
⁴⁶ שבט הלוי. הגר"ש אלישיב (אשרי האי"ש פ' נג ל"ה).
⁴⁷ כיון שאם יפול שם מאכל בפסח, אע"פ שהכשירו, אין לאוכלו כי המגש הוכשר רק בעירו מכ"ר, לכן ראוי לכסותו.
לכתחילה, **יפרק את המגש וינקה את הפירורים** שבדרך כלל מצטברים תחתיו. בדיעבד, נחשבים הפירורים למטונפים ואין צורך להקפיד ולבערם, כמ"ש הב"י (סי' תמ"ב) מרבי אליעזר ממיץ, אם הוא מטונף קצת ופחות מכזית, אינו חייב לבער. וכ"ה במג"א שם ובמשנ"ב (שם ס"ק ל"ג).

כפתורי הגז: ינקם היטב, וכדאי לכסותם⁴⁸.

כיריים קרמיות

יז. יש להשתמש במיוחד לפסח. מכיון שתבשיל חמץ שנשפך על משטח ה"קרמיי" [זכוכית, חרס] אינה מתנקה אלא בליבון גמור. ודעת בעל שבט הלוי⁴⁹, שכלי זכוכית שמבשלים בהם גרוע משאר כלי זכוכית. אם יכול לפרוס רשת מתכת על המשטח שיחצוץ בפסח בין הסיר והמשטח, אז יש לנקות את המשטח היטב ולהדליק 20 דקות, ולהשתמש עם הרשת.

יח. אם אין לו כיריים אחרות. אז ינקה היטב ויפעיל את כל המבערים במשך 20 דקות, ובאותה הזמן לערות עליהן רותחין מכלי ראשון ולייבש היטב⁵⁰ ולכסות. לא יניח אוכל ישיר על משטח הקרמי. ויקפיד בכל שעת הבישול, שתחתית הכלי ומשטח הקרמי יבשים.

כיריים אינדוקציה

יט. לכתחילה, אין להשתמש בכיריים "אינדוקציה"⁵¹ של כל השנה, לפסח. לא ניתן להכשיר כיריים אלה⁵² (אמנם משטח הכיריים צוננים כל הזמן, אבל קיים חשש גלישת מאכלים שמפליטים בליעות).

במקום הצורך, ניתן לפרוס "משטח סיליקון" על משטח הכיריים אינדוקציה. או ניתן להשתמש ב"מתאם" ממתכת שמגביהה את הסיר מעט מעל המשטח ניתן גם להניח את הסירים על הגבהה (מעץ, או חצץ וכדו), של כשני מ"מ, ולהשתמש. (ואז אפילו אם יגלוש מהסיר, לא ייווצר מגע בין המשטח לסיר). ויערה מים רותחים ע"ג משטח הכיריים⁵³ ולייבש, לפני שיפרוס את משטח הסיליקון.

פח - בלעך

כ. פח - בלעך שמכסה את להבות הגז, לכתחילה, יהדר לקנות חדש לפסח, מחשש בליעות חמץ הם.

----- מקורות וציטוטים ----- =

⁴⁸ חג המצות (פרק ח' סעיף מ"ז)

⁴⁹ שבט הלוי (ח"ב סי' מ"ג, ח"ו סי' קט"ו ז')

⁵⁰ שיטת בעל העיטור טויו"ד (סי' קכ"א). ותשו' ירושת פליטה (סי' כ') ותשו' מנחת יצחק (ח"א סי' פ"ו).

⁵¹ כיריים אינדוקציה מופעל, כשכלי בישול מתכתי מונח על גבי הכיריים, ואז סליל מגנטי (שממוקם במשטח הכיריים) הופך את אנרגיית חשמל לאנרגיה מגנטית, ומפעיל שדה מגנטי סביב לכלי בישול בעלי תחתית מגנטית וכתוצאה משדה המגנטית נוצר חום רק בתכולת הכלי (דומה לדרך פעילות המיקרו גל).

⁵² המשטח של כיריים אינדוקציה, הוא צונן גם בעת הבישול, והסיר מתחמם רק מהמאכל שמתבשל בו, אבל קיים חשש גלישת מאכלים חמים מהסיר. ומכיון שמאכל בשעת גלישה הוא חם ומפליט ומבליע, לכן אם גלש מסיר בשרי על גבי המשטח, ולאחר מכן גלש מסיר חלבי על גבי המשטח, הכיריים טריפה. והסיר שמונח על כיריים אלה בשעת שגולש יפליט ויבליע מהמשטח לסיר. לכן יש להיזהר בשימוש בו לחלב ובשר. ובדאי בנוגע להכשרה לשימוש בפסח שהאיסור הוא במשהוא, יש להחמיר.

⁵³ כמ"ש בעל העיטור (סי' קכ"א).

במקום הצורך, יש לנקות היטב, ויהפוך את הצד העליון של הפח על המבערים הדלוקים על הגז לכמה דקות, עד שהאש תשרוף בליבון קל. לפני השימוש בפסח, יכסהו בניר כסף⁵⁴.

פלטה חשמלית

כא. ינקנה היטב, ויפעילה, וכשיגיע לדרגת חום הגבוהה, יערה עליה מים רותחים (אחרי שהוציאת את התקע מחשמל), וישתמש בו לאחר שיכסה בפח או נייר כסף עבה⁵⁵.

מקרר ומקפיא

כב. ינקה היטב את הדפנות, מגירות ומדפי המקרר, הגומיות שמסביב לדלתות וכן את מקומות ניקוז המים מהמקרר. בפסח, נוהגים לכסות את המדפים בנייר, פלסטיק וכדו'⁵⁶.

תנור אפייה

כג. תנור אפייה רגיל, קשה להכשירו כדין, מכמה טעמים. גם כשמנקים ומפעילים בחום המקסימלי, עדיין יש חשש משאריות שיוצאים מהטורבו, ושומנים שיוצאים לאחמ"כ בין החריצים, שאריות בין זכוכיות שבדלת וכו', וע"כ לכתחילה, יש להימנע מהכשרתו לפסח. רק אם אין אפשרות בידו לייחד תנור לפסח, עדיף שיתייעץ עם רב באופן הכשרתו⁵⁷.

כד. **במצבים דחוקים**, אפרט דרך הכשרת תנור במקום הדחק, ויש להקפיד על כמה הוראות:

- א.** ינקה את התנור ביסודיות, עם חומרים מסירי שומנים, בפרט בפניות, חריצים, גומיות, וחיבורי דלתות לתאי התנור.
- ב.** יפעיל את התנור בחום המקסימלי למושך כ-30 דקות.
- ג.** **תבניות שחייבים ליבון חמור אין להכשירם.**
- רשתות**, ניקוי יסודי בחומרים מסירי שומנים, להכשיר בתוך תאי התנור, להשתמש בכיסוי נייר אלומיניום.
- ד.** כשהתנור בשימוש, יהיה דלת התנור מכוסה בנייר אלומיניום מבפנים.

תנור אפייה פירוליטי

כה. תנור פירוליטי⁵⁸ ניתן להפעיל בדרגת חום שמוגיע לליבון חמור.

----- מקורות וציטוטים ----- =

⁵⁴ קו' מבית לוי, ניסן. חג המצות (פרק ח' סעיף מ"ט)

⁵⁵ סידור פסח כהלכתו (ח"א ע' ס"ה). חג המצות (פרק ח' סעיף מ"ח).

⁵⁶ הכיסוי מצד המנהג שנהגו לא להניח מוצרי פסח על אותו מקום שמונח חמץ כל השנה. קו' מבית לוי, ניסן. ראה עוד משנ"ב (סי' תנ"א ס"ק קט"ו).

⁵⁷ ראה בהרחבה ס' חג המצות (פרק ח' סעיף נ"א).

⁵⁸ בתוכנית ניקוי עצמי של תנור פירוליטי, החום מגיע למעלה מ 400 מעלות צלסיוס, והוא דרגה של ליבון חמור.

371 מעלות לגר"מ פיינשטיין.

לכן, ינקה את התנור מבפנים ומבחוץ היטב עם חומרים מסירי שומנים, ויפעיל את התנור על תוכנית ניקוי עצמי.

המסילות יש לברר, אם אינם מתקלקלים כשמשאירים בתוך התנור בעת הליבון, ניתן להשאירם בפנים ואם לא יש להוציאם⁵⁹.
כשהתנור בשימוש בחג, עדיף לכסות את דלת הזכוכית בנייר אלומיניום מבפנים.

תבניות אפייה

כו. תבניות אפייה צריכות ליבון חמור, לכן יש לקחת חדשות⁶⁰.

תבניות אמאיל נהגו להחמיר שאין מועיל להכשיר בהגעלה.

מנגל – ניקוי יסודי, והפעלה בחום המירבי למשך כ-20 דקות בכדי ליבון חמור⁶¹.

מיקרוגל

כז. אין להכשיר מיקרוגל לפסח⁶². רק במקום הדחק ממש, יתייעץ עם רב באופן הכשרתו, והשימוש בו לאחר מכן.

קומקום - מיחם - מיני בר

כח. קומקום, מיחם, מיני בר, שלפעמים מערים ממנו מים חמים על מאכלי חמץ, יש להימנע מלהשתמש במים החמים בפסח⁶³. ולאחר ניקוי יסודי, ישתמש רק במים

----- מקורות וציטוטים -----

בבדיקת מומחה שהציב חיישינים בפניות התנור נמצא, שבאיזור שליד הדלת, דרגת החום לעיתים כ-300 מעלות. ולכן בהכשרת התנור לפסח, יש להחליף את הגומי בדלת ונכון לכסות את הזכוכית מבפנים.

⁵⁹ אם עלולים להתקלקל, יש להוציאם ולהכשירם בליבון קל, ולכסות בנייר כסף. כי בפועל האוכל אינו מונח עליהם.

⁶⁰ ליבון חמור הינו כ-371 מעלות חום. וגם לפעמים התבנית מתקלקלת מהחום. ראה הליכות שלמה (פ"ג הערה ב').

⁶¹ שו"ע סי' תנ"א סעיף ד'.

הרשת בתוך המתקן שעליו מונח האוכל, בדרך כלל מוגבה קצת, ולכן יש ללבנו על האש ממש. ואם מחממים דברי אוכל חמץ (כגון שניצלי סויה וכדומה) על המכסה מבחוץ, יש ללבנו.

⁶² במיקרוגל קיימים חששות חמורות מפירורי חמץ וכו' במבנה המיקרוגל. בנוסף קיימים חששות מבליעת חמץ מזיעת המאכלים, וחשש חימוץ מאוכל חם שנספך בתוך המכשיר. ראה שו"ע (סימן תנ"א

סעיף י"ד) ומשנ"ב (שם ס"ק פ"א). ולבני אשכנז לא ניתן להכשיר את הצלחת מזכוכית

⁶³ בעירוני מהמיחם על משקה או מאכל לח, יש כמה חששות.

א. שניתן מעט חמץ על המיחם ויש להגעילו מחשש ממשות חמץ. ובמיני בר, אפילו אם ירתיח את המתקן כשאב"י בגלל ניצוק, עדיין יצטרך להחליף חלקי הפלסטיק, ברז וכו' מחשש הממשות.

ב. חשש ניצוק חיבור, (ע"י יו"ד סי' ק"ה סעיף ג') להחמיר לכתחילה, לט"ז מפני שתתאה גבר ומחברו בניצוק, ולש"ך מפני שההבל עולה מהנר למעלה.

בהל' פסח, כתב הט"ז (סו"י תנ"ב) דמה שנוהגות הנשים שלא להשתמש בפסח בקדרה ששפך בה רותחין

הקרים.

במקום הצורך בדלית ברירה,
א. ינקה את הברזים ופיות, וכל איזור החיצוני, כולל בסיס העמדת הכוס, והלחצנים.
ב. ירוקן את המים מהמכשיר (ע"י העברתו למצב שבת) ולא ישתמש במכשיר משך 24 שעות.
ג. ימלא את המיכל שנית וירתחו וירוקן את מימיו, ובמהלך הריקון, ימלא 3 כוסות מים ורתחים וישפכם על הברזים וסביבתם. ובכך הוכשר.

מדיח כלים

כט. יש קושי להכשיר מדיח כלים כדבעי, לכן לכתחילה יש להימנע מלהכשירו לפסח⁶⁴, בדיעבד יעשה שאלת חכם.

טבעות

ל. ינקם היטב ויערה עליהם מים רותחים, או יכניסם אחרי הניקוי לתוך מים עם חומר פוגם, כגון אקונומיקה וכדו'⁶⁵.

שולחנות

לא. ינקה היטב ויכסה במשטח העשוי מחומר עבה⁶⁶.

שיניים

לב. **סתומות - כתרים.** מי שיש לו סתומות או כתרים בשיניו, יש להזהר שלא לאכול

----- = מקורות וציטוטים -----

על האבן שמכשירין בה מטעם שהריח של חמץ נכנס בה, אין בו לא ריח ולא טעם דאין בו איסור כלל. וכן בערוה"ש (סי' תנ"א סעי' י"ח). בס' חק יוסף (ס"ק מ"ז) כתב על הטי"ז דמ"מ כבר נהגו כן **ומנהג ישראל תורה** וכ"ה בס' חק יעקב (סי' נ"ה).

א"י בפרמ"ג (סי' תמ"ד), ודרך החיים, דאין לערות רותח לתוך כלי חמץ מכלי פסח אם לא שרוצה שלא להשתמש בקדרה זו שיערה ממנו עד לאחר הפסח. בשעה"צ (סי' תמ"ד ד'). וכ"ה בתשו' מלמד להועיל (ח"א סי' צ"ה). ובשו"ע הגרש"ז (סי' תנ"א נ"ט), ובדיעבד מותר.

אם לא השתמש בחמץ, יעביר את המתקן למצב שבת. וירוקן את המיכל. וישפוך חמין על הברז בכדי להכשירו.

⁶⁴ בעיקרון, ניתן להכשיר את המדיח כשאינו בן יומו, (לאחר 24 שעות שלא הופעל) מנקים את המדיח באופן יסודי, ומפעילים על הרתחה במקסימום חום. אבל בגלל כמה טעמים נמנעים: 1. קשה לכוון התות המים במדיח שיוגיע לכל חלקי המדיח 2. המדיח מורכב גם מחלקי פלסטיק, ודעת כמה פוסקים שאין להכשיר כלי פלסטיק האג"מ (ח"ב סי' צ"ב) קנין תורה (ח"ב סי' פ"ד). להורות נתן (ח"ו סי' ס"ט). שבט הלוי. 3. חלקי פורצלן שיש בכמה דגמים שלא ניתן להכשיר. 4. בהרבה מדיחים, המים מגיעים 82 מעלות ולא לנקודת רתיחה 100 מעלות. 5. חלקי הפילטר וחריצים, שקשה לנקות היטב. 6. בפסח מחמירים גם בכלי שאינו בן יומו (רמ"א סי' תמ"ז י'). לכן נמנעים מלהכשיר מדיח כלים לפסח, ובמקרה מיוחד יעשה שאלת חכם.

⁶⁵ הליכות שלמה (פרק ג' הערה 51). חג המצות (פרק ח' סעיף נ"ג)

⁶⁶ חג המצות (פרק ח' סעיף נ"ד)

חמץ חם בתוך מעת לעת - 24 שעות, לפני סוף זמן אכילת חמץ⁶⁷.

שיניים תותבות

לג. שיניים תותבות יכול להימנע מלאכול בהם חמץ חם בתוך 24 שעות כנ"ל. אופן הכשרתם: ינקם היטב, ואם אפשר, יערה עליהם מים מכלי ראשון. אם חושש לקלקולם ישירים בכלי שני⁶⁸.

וכן במתקנים המחזורים לשיניים, גשר – רסן – קוביות, ימנע מאכילת חמץ חם בתוך 24 שעות לפני סוף זמן אכילת חמץ, ולפני סוף זמן אכילה ינקם היטב עם מברשת – קיסם שיניים.

טלפון – פלפון

לד. שפופרת הטלפון והפלפון, בא בדרך כלל במגע עם חמץ בעין במשך השנה. לכן ינקה אותו היטב, ויעביר קיסם בחריצים הרבים שבו וינגבנו מפירורים שבחריצים או שנדבק בו.

טורח פסח

לה. לא יאמר כמה טורח פסח⁶⁹.

----- מקורות וציטוטים -----

⁶⁷ בס' הליכות שלמה (פרק ג' אות ז'), נכון שישתה קודם הפסח מעט מים שחומם הוא כמו שהוא רגיל לשתות בכל ימות השנה. ויחשב זה כהגעלה שהכשרן הוא כדרך תשמישן כשו"ע (סי' תני"א סעיף ו'). ואין צורך לחשוש לדבר גוש בפה, רמ"א יו"ד (סי' צ"ד ס"ז), ובט"ז (שם ס"ק י"ד)

⁶⁸ תשו' שבט הלוי (ח"א סי' קמ"ח, ח"ד סי' ע"ד). תשו' ציץ אליעזר (ח"ט סי' כ"ה). ראה עוד הליכות שלמה (פ"ג אות ו').

⁶⁹ (רוקח רפ"ג) לא יאמר כמה טורח פסח. בירושלמי, רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם ומה טורח זה. חק יעקב (סי' תס"ט) מביאו ושכל הפוסקים לא הזכירו אזהרה זו, נראה שמפרשין דברי הירושלמי דוקא על קרבן פסח אסור, דמצוה דאורייתא לטורח, משא"כ בזמן הזה.

שו"ע הגרש"ז (סי' תס"ט סעיף ה'), לא יאמר כמה טורח, פסח זה כי רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם, ועכשיו אין העולם נזהרין בזה, ויש שלומד עליהם זכות נקרא רשע אלא כשאומר מה טורח זה, על טורח הקרבת הפסח שהוא מצוה מן התורה.

פרק ג תרופות בפסח

תרופות בזמננו

א. תרופות בזמננו, אם יש בהם חמץ, הרי הם ברובם חמץ נוקשה וע"י תערובת, ונפסלו מאכילת כלב⁷⁰.

מדי שנה מתפרסמים רשימות מעודכנות ומפורטות של תרופות כשרות לפסח. ישראל קדושים, מושתדלים להשיג לכתחילה תרופות שלא יהא בהם שום חשש תערובת חמץ.

חשוב להבהיר:

ב. דבר הנוגע לשמירת הגוף והנפש צריך זהירות יתירה ואסור להחמיר יותר ממה שנצטוינו.

הכדורים נפסלים מאכילת כלב, ובכדור שבולעים לתרופה (שלא לשם אכילה) אין סברת אחשביה.

לכן, הסובל ממחלות לב, לחץ דם, סוכר, מחלות נפש, לא מיבעיא ספק פיקוח נפש, סתם חולה שנפל למשכב, אם אין תרופה כשרה לפסח יקח תרופה רגילה. שהרי כבר נפסל מאכילת כלב.

אחשביה על ידי אכילה

ג. בענין חמץ חרוך, כתב הרא"ש⁷¹ כיון דאיהו אכיל ליה, אסור, אע"פ שאינו ראוי למאכל, ומותר בהנאה⁷².

וכ"כ שו"ע הגר"ש⁷³ (שם סעיף ל"ב) חמץ שנתעפש ונפסל מאכילת כלב או נחרך, מותר לקיימו ואסור לאוכלו בפסח, כיון שהוא רוצה לאוכלו ה"ה מחשיבו לאוכלו. ובסעיף ל"ג כתב, שאם מתכוון לאכול מאכל אחר, אע"פ שנתערב מיעוט מחמץ זה, מותר, כיון שאינו מתכוון לאוכלו. וכ"ה במשנ"ב (שם ס"ק כ"א).

לצורך רפואה, כתב היד אברהם (יו"ד סי' פ"ד י"ז) שמותר. כיון שאוכלו רק לרפואה אינו מחשיבו כאוכל⁷³. וכ"ה בתשו' כתב סופר (ק"א) חוליו מוכיח, אכילת רפואה לא השיבות.

- - - - - מקורות וציטוטים - - - - -

⁷⁰ תשו' כת"ס (סי' ק"א). דרכי תשובה (קנה"ח). תשו' אג"מ (ח"ב צ"ב).

תרופות וכמוסות שמעורבין בדברים שאינם ראויין לאכילת אדם, כתב החזו"א (מועד סי' קט"ז אות ח') יש היתר לבולע לרפואה, ורק משום ישראל קדושים הם, יש לחזר לכתחילה אחרי כל הדרכים שלא יהא בהן כל תערובת חמץ.

⁷¹ רא"ש פסחים פ"ב כ"א:

⁷² מביאו הטור ובי" (סי' תמ"ב ט').

⁷³ ראה חזון איש (או"ח קט"ז ח'): "ואם הם מעורבין דברים שאינם ראויים לאכילת אדם, כיון שאינם ראויים למאכל אדם - אין בהם משום חמץ, כדון נפסל מאכילת אדם. כיון שאי אפשר להפריד הקמח, וגם אינו ראוי לחמץ בו, ומותר לבלעו בפסח לרפואה, ואף למאי דמשמע מהאחרונים ז"ל דלאכול לכתחילה, אסור אפילו חמץ שנפסל מאכילת הכלב וכו' מכל מקום על ידי תערובת - מותר, דלא שייך כאן אחשביה, דדעתו על הסמים". מנחת שלמה (א' י"ז): "מה שהבליעה נחשבת דרך אכילה, היינו בדבר הראוי לאכילה וללעיסה, אבל בדבר שאינו עומד לאכילה כלל ועומד רק לבלעיה כמו תרופה לחולה, נחשב לכולי עלמא

וכ"ה בדרכי תשובה (קנ"ה כ"ח) תשו' אגרות משה (או"ח ח"ב סי' צ"ב) תשו' מנחת שלמה (מהדו"ת סי' ס"ה).

אבל בליעה בד"כ יחשב לאכילה, לבוש (תע"ה ג) נוב"י (יו"ד ל"ה) חכמ"א (בני"א ע"א).

ודעת השאגת אריה (סו"י ע"ה) שגם לרפואה אחשביה לאוכל ולכן מותר רק לחולה שיב"ס. בויטאמינים, שכיח תערובת חמץ ודרך בריאים לאכול, יש לחשוש לשיטת השאג"א דאחשביה.

חולה מסוכן

ד. חולה שיש בו סכנה, ואפילו חשש סכנה, מותר לאכול תרופה של חמץ אם אי אפשר לו להתרפאות בדרך אחרת.⁷⁴

קניית תרופות

ה. אם יודע שיצטרך להשתמש בתרופות חמץ בפסח, יקנה אותם לפני פסח, וימכרם במכירת חמץ, ובפסח ישתמש כשצריך.⁷⁵ ואם צריך לקנותם בפסח יעדיף לקנות מנכרי, ויכוון שלא לזכות בחמץ שבו. אם אפשר לקנותו בהקפה, עדיף.⁷⁶

חולה שאין בו סכנה

ו. תרופות שמעורבים בהם חמץ שאינו ראוי למאכל אדם כלל, מותר לאוכלם, למי שהוא בגדר חולה שאין בו סכנה.⁷⁷ וגם אם החמץ מדבק את חלקי התרופה (כעמילן חיטה) מותר.⁷⁸

תרופה למיחוש בעלמא

ז. אבל בגלל מיחושים בעלמא, נכון שבפסח ימנע מלאכול תרופה עם חשש חמץ.⁷⁹

----- מקורות וציטוטים -----

שלא כדרך אכילה", ואף שלעניין הגדרת חולה שאין בו סכנה מצינו בהלכות שבת שאסרו חז"ל נטילת תרופות בשבת, אא"כ נפל למשכב, לענין פסח אפשר שבכל עניין של חולי קצת שרי וצ"ע. תשו' ציץ אליעזר (י" כ"ה).

⁷⁴ מג"א (סימן תס"ו ס"ק ב'). ח"י (שם ס"ק א') שו"ע הגרש"ז (שם ס"ק ה): אם יש חשש סכנה מותר לישראל לעשות החמץ משלו לרפואה והוא שיהיה הרפואה ידוע או עפ"י מומחה וכו', וכל מה שאפשר לעשות בהיתר צריך לעשות. משנ"ב (שם ס"ק ב').

⁷⁵ נשמת אברהם (סי' ת"נ ס"ק א')

⁷⁶ תשו' אגרות משה (או"ח ח"ג סי' ס"ב). הליכות שלמה (פ"ד סעיף י"ג)

⁷⁷ תשו' כתב סופר (או"ח קי"א). יד יהודה סי' ק"ג. תשו' אג"מ (או"ח ח"ב סי' צ"ב). מנחת שלמה (סי' ס"ה).

הגם שבתשו' שאג"א (סו"י ע"ה) כתב שאף אם אוכלו לשם רפואה אחשביה לאוכל, ולכן אסור לחולה שאב"ס לאוכלו

⁷⁸ חזו"א (או"ח סי' קט"ז ס"ק ח'), שאין בזה סברת אחשביה כיון שרוצה בתרופה לא בדבק. לבושי מרדכי (או"ח סי' פ"ו). אג"מ (או"ח ח"ב סי' צ"ב). אחשביה לא שייך בדבר שלוקח לרפואה, דאף דברים מרים ומאוסים נולים לרפואה. הליכות שלמה פ"י.

כדורים

ח. כדורי תרופה, אם כמות החמץ מזערי מאוד (אין בזה אחשביה, הליכות שלמה) ומעורב עם דברים מרים, אלא שממתקים את הכדור בסוכר מלמעלה, אפשר שמותר לחולה שאין בו סכנה. ואם אין התערובת מרה, יעטפנו בנייר דק דק ויבלעהו בעטיפתו⁸⁰.

כדורי מציצה / סירופ ממותק

ט. כדורי מציצה, או סירופ ממותק, בתערובת חמץ במשהו נאסרת.

תרופות מקטניות

י. תרופות העשויות מקטניות, גם לחולה שאב"ס, אין מקום להחמיר מלקחתם⁸¹.

משחות - טיפות - זריקות

יא. משחות, טיפות, משאפים, פתילות, או זריקות לרפואה, מותר להשתמש בהם, מפני שהשימוש בהם חיצוני והחמץ שבתוך המשושה נפסל מאכילת כלב⁸².

ויטמינים

יב. ויטמינים עלולים להכיל מיני דגן או עמילנים, דקסטרואזה וכדו', חשש חמץ או קטניות.

לכן אם אינם ניטלים כתרופה, אין להתיר אכילתם אם יש בהם חשש חמץ⁸³. במקרה הצורך יקבל הנחייא רפואית.

יג. ויטמינים למעוברות, יש להתייעץ אם ניתן לדלג עליהם למשך ימי החג⁸⁴.

----- מקורות וציונים ----- =

⁷⁹ ראה שו"ע הגרש"ז (סימן תמ"ב סעיף כ"ב). ובקו"א שכל מאכלי הרופאים שנותנים לחולים נקרא דרך עשייתו ואינו מתבטל.

⁸⁰ הליכות שלמה (פ"ד אות ז). אחיעזר (ח"ג סי' ל"א ד'). ועיי'ע שעה"צ (סי' תס"ו ס"ק ו')

⁸¹ משנ"ב (סי' תנג"ס ס"ק ז'). ציץ אליעזר (ח"י סימן כ"ה אות כ'). בתשו' מהר"ם שיק (או"ח סי' רמ"א), אע"פ שבדרך כלל אין מתירין איסורים לחולה שאין בו סכנה, הרי קטניות אסורות רק משום מנהג ובמקום חולי לא הנהיגו.

⁸² אגרות משה (או"ח ח"ג סי' ס"ב). הליכות שלמה.

⁸³ אור לציון (ח"ג פ"ח אות ג').

מכיון שדרך בריאים לאכול ויטמינים, יש לחשוש לשי' השאג"א תשו' סוסי' ע"ה שכתב שאף אם אוכלו לשם רפואה אחשביה לאוכל

⁸⁴ יש היום 'פרנטל קפסולות קטנות' עם כשרות לפסח. נשים שנותלות ויטמינים לחיזוק, ברזל ותחליפים, "פרנטל" וכדומה להשלים חוסר דם, יכולות בדרך כלל לדלג על תוספי תזונה אלה למשך ימי החג מכיון שבחג אוכלים יותר דגים ובשר המשלימים מאגר הוויטמינים בגוף. במקרה ויש צורך לקבל תוספי ויטמינים, יש להתייעץ עם רופא ולהיערך מבעוד מעוד.

אינשור

יד. משקה "אינשור פלוס" לחולים, מותר לחולה שאין בו סכנה⁸⁵.
אינשור לחולים, עדיף להניח בארון שנמכר לגוי, וכשיש צורך, יש להוציא כל מנה מהארון⁸⁶.

ריטלין

טז. טבליות ריטלין בעלות מינון של 10 מיליגרם, (שחרור רגיל, לא מסוג LA) מכיל עמילן חיטה, ובמקרה הצורך להשתמש בו בפסח, יש להתייעץ הלכתית⁸⁷.

----- מקורות וציונים -----

⁸⁵ משקה "אינשור פלוס" אינו מכיל חמץ או גלוטן, אלא רכיבים הבאים מתוצרי קטניות, ומותר לחולה, גם שאין בו סכנה כדאי' במשנ"ב.

⁸⁶ בחלק מרכיבי משקה "אינשור" יש חשש תערובת חמץ, סיטראט אסיד, וסודיום סיטראיט, ויתכן שבטלים בס'. מי שזקוק לצורך משקה זה הוא בגדר חולה ואין לו להימנע מלאכול, אבל ראוי לאחסן את המשקה במקום שנמכר לגוי ולהוציא מנה בכל פעם שיש צורך.

קיים בשוק משקה דומה בשם "אזי דרינק" שאין בו חשש חמץ, אבל אין לשנות את הצריכה אלא בהתייעצות עם רופא.

⁸⁷ טבליות ריטלין רגילות, בעלות מינון של 10 מיליגרם מתיל פנידאט, מסוג שחרור רגיל, לא מסוג LA, מכיל עמילן חיטה (כחומר לא פעיל), שהוא חמץ. יש טבליה דומה בשם רפנידאט, שאינו מכיל חמץ, אבל מבחינה רפואית, אין להמיר תרופות בלי התייעצות עם רופא.
ובהיות הריטלין טבליה בלי טעם טוב המיועדת לבליעה בלבד, יש להתייעץ הלכתית על אפשרות צריכה בחג. מהרב יהודה שרשבסקי, כימאי ויועץ בכיר בחומרי גלם.

פרק ד סבון - קוסמטיקה

מי פה - משחת שיניים

מז. שטיפת הפה בדבר שנפסד מאכילת כלב, אם הוא זהיר לא לבלוע ממנו אלא פולטו כולו, מעיקר הדין, אין לחוש מחשש עירוב חמץ.

ולכן, משחת שיניים פגום, ובדרך כלל אין בהם תערובת איסור, מעיקר הדין, מותרת.⁸⁸ אבל מכיון שבימינו, יש לרוב המשחות טעם משובח (חומרי טעם לילדים, מנטה למבוגרים), גם אם אינו בולע המשחה יש להזהר שלא יהא בה שום חשש חמץ.⁸⁹

שפתון קרם לחות

מעיקר הדין מותר להשתמש בהם, שהם פגומים ואין טעם טוב⁹⁰

סבון - קוסמטיקה

יז. סבונים ומוצרי קוסמטיקה,⁹¹ ושפתון⁹² שנשים מורחות, שיש בהם חשש תערובת חמץ שנפסל מאכילת כלב, מעיקר הדין יש מקום להתיר להשהותם ולהשתמש בהם בפסח,⁹³ בפרט שבימינו לא כ"כ מצוי בהם תערובת חמץ. מכל מקום, משום חומרא דפסח, ראוי להימנע מלהשתמש בהם.⁹⁴

----- = מקורות וציטוטים -----

⁸⁸ המג"א (סי' תמ"ב סעיף י'), גבי דיו בשעורים כתב, חמץ שנפסל מאכילת כלב אסור באכילה, דווקא כשאלכו בכונה ומשום אחשיבה, משנ"ב ס"ק מ"ה. ראה הר צבי (יו"ד סי' צ"ה ד"ה אולם). אג"מ (או"ח ח"ג סי' ס"ב). קנה בושם (ח"א סי' כ"ה ב').

⁸⁹ בס' תשובות והנהגות (ח"ה סי' קכ"ז יא) יש חשש מסורביטול שעלול להיות חמץ ולכל השנה מצוי גם גליצרון שיש בו שומן מן החי.

⁹⁰ קרם לחות לשפתיים "לובלו" "בליסטיקס" כשרים לפסח, עפי" בירור מומחה כשרות, הרב יוסף זריצקי.

⁹¹ איפור, מייקאפ, רימל, תוחמים, ברובם אין חשש חמץ, וגם פגומים מאכילת כלב.

בשנת תשפ"ה פורסם ע"י הרב י. פוקס (בעמ"ס "הכשרות") שחברות: אױודה (AVEDA) אולטימה (בד"צ KF לונדון) אוריגנס (ORIGINS) אזארו איב, אלמקאייז, אסיסי, ארמני, אסתי לאודר (ESTEE LAUDER) בובי בראון (BROWN BOBBI) - בהכשר הרב לוינגר - "מאור הכשרות". בני אקטיב (BIO ACTIVE) גייד (GADE) ג'ורג'יו, זייל ולנטינו גרניה (GRANIER) הלנה רובנשטיין (הרב גרוסמן מגדל העמק) מוצרי חני וינברגר "יוסי ביטון" לוריאל פריז (LOREAL PARIS) לנקום "מאיק" מוגלר מייבלין (MAYBELLINE) מיי קליניק ניוטרוג'ינה (NEUTROGENA) סופטאצ' סן לורן סנסי טבע סידרת אובליפיחה ורימונים עדה לאזורג פנינה רוזנבלום (חוץ מאודם) פראדה. ראלף לורן קאשרל קילס קליניק (CLINIQUE) קרליין (CARELINE) "רבלון" (REV-LON) - כולם נבדקו וכשרים לפסח המהדרין. יש לציון, קרם ידיים פניגל כשר לפסח. כמו כן, כל התכשירים העשויים עם וזולין או אלורה - אינם מכילים דגנים וכולם מותרים לפסח. כמו כן, נבדקו ונמצאו כשרים לפסח סטיקים לשפתיים יבשות: "בליסטיקס" ו"לובלו" (כל הצבעים). ותשחות המכילים וזולין או אלורה, אינם מסוגלים להכיל דגנים.

⁹² ברוב חברות המייצרות שפתונים (ליפסטיק) נמצא אחרי בדיקה כימאית, שמתוך למעלה ממאה רכיבים ישנם כ-5 רכיבים בספק חמץ או קטניות. כשבכל רכיב בעייתי הוא בין 3-6 פרומיל. ובנוסף לכך החומר פגום, ודעת בעל שבת הלוי שמותרים.

⁹³ הליכות שלמה (פ"ד אות י"א). אור לציון (ח"א סי' ל"ב).

⁹⁴ גרשי"א אשרי האישי (ח"ג נ"ח טו)

בענין סיכה כשתיה, ראה הליכות שלמה (פ"ד אות י"א) שברמ"א סי' שכ"ו ס"י שמלבד יו"כ ותרומה לא אמרינן סיכה כשתיה. חג המצות (פרק ח' סעיף י"ז). הגרשי"א. ובפרי חדש יו"ד (סי' קי"ז) שגם לסוברים סיכה כשתיה, הסך באיסורי אכילה שנפסלו מאכילה, לא אחשיבה

פרק ה כשרות מוצרים לפסח

חמץ גמור = נוהגים רבים שיחידים נזהרים לא למכור חמץ בעין אלא בהפסד מרובה (חג המצות פ"ח סעיף כ').
קטניות = מותר לקיימם. יש מחמירים למכור, מחשש תערובת גרגרי חמץ (חג המצות פ' כ"ה סעיף ה').

צריך הכשר לפסח	קטניות	אבקת אפייה
ישנן אבקות המכילות עמילן וסוכרים- דקסטרוז	חשש חמץ למכור	אבקת מרק
צריך הכשר לפסח		אבקת סוכר
רכיבים בחשש חמץ, תמציות, קמח, לתת.	חשש חמץ למכור	אבקת פודינג
ישנם אבקות עם תערובת חמץ גמור	חשש חמץ למכור	אבקת פלאפל
צריך הכשר לפסח		אבקת שום
1. חשש קלויים בקמח. 2. קלייה בתנור חמץ	חשש חמץ למכור	אגוזים קלויים
	חמץ גמור	אובלטים
צריך הכשר גם לאוכלי קטניות, חשש ערבוב דגנים באחסון ושינוע.	קטניות	אורז
	חמץ גמור	אטריות
הרבה אלכוהול בעולם מיוצר מדגנים והינו חמץ גמור (שו"ע תמ"ב משנ"ב ס"ק ד'), בארץ ישראל הרבה אלכוהול מיוצר ממולאסה ואינו חמץ.	מחולל רובו חמץ גמור	אלכוהול
חשש קטניות. או תערובת דגן, קמח, לתת,	חשש חמץ למכור	אמולסיפיר
ממתיק מלאכותי, חשש חומר מופק מחמץ, אנזימים.	חשש חמץ למכור	אספרטיים
ייצור מדגן	חשש חמץ למכור	אקסורביק אסיד ויטמין C
בוטנים קלויים חשש חמץ גמור בקלייה עם קמח, או תנור חמץ	קטניות	בוטנים
גרגרי חיטה מלאה מבושלים, יבושו ונגרסו.	חמץ גמור	בורגול
	חמץ גמור	בורקס
	חמץ גמור	ביסלי
לבדוק ולנגב מחשש דיבוק שאריות דגנים. בדיו החותמת חשש חומצת לימון- עמילן. ישנם עם חותמת כ. לפסח.	זהירות מחמץ	ביצים
בירה נעשה ממים לתת כשות ושמרים	חמץ גמור	בירה
מכילים חומר מעכב חמצון, גם אוכלי קטניות צריך הכשר לפסח	קטניות	במבה
חשש קמח חיטה, גלוטן, תערובת שמן מטיגון פירורי לחם	חמץ גמור	בשר צמחי
חשש בתמציות	חשש חמץ למכור	ג'לי
חשש חמץ במעמידים, אנזימים ותרבויות.	חשש חמץ למכור	גבינות
מחיטה שעובר תהליך חימום בכדי להפריד את הגלוטן.	חשש חמץ למכור	גלוטן
יש ייצור מקטניות, ויש מחיטה.	חשש חמץ	גלוקוז
חשש בתמציות ועמילנים, דקסטרוזה.	חשש חמץ למכור	גלידות
חשש תערובת חמץ גמור, פירורי לחם וכו'.	חשש חמץ	געפילטא פיש
גרעיני שעורה הוסרה קליפת הסובין. גריסים בהשגחת בד"ץ אינה רחוצה.	חשש חמץ למכור	גריסים
תערובת מיני דגן.	חמץ גמור	גרנולה
	קטניות	גרעינים [לא קלוי]
יש קלויים בקמח, וקלויים בתנור חמץ	חשש חמץ למכור	גרעינים קלויים
הכשר לפסח, חשש מתמציות.		דבש
חשש תערובת חמץ בחומרי עיבוד	למכור	דג מעושן
יש סוגים מחמץ גמור, קטניות.	חשש חמץ	דגני בוקר

	קטניות	דחן
	חשש חמץ למכור	דקסטרזע
	חשש חמץ	וודקה
	חשש חמץ למכור	ויטמינים
	חמץ גמור	יוסקי
	חשש חמץ למכור	זיתים - שימורים
	חשש חמץ למכור	זעתר
	קטניות	חומוס
	למכור	חומץ
	למכור	חומצת לימון
	קטניות	חיטה
	קטניות	חלב סויה
	קטניות	חלבה
	קטניות	חמאת קקאו
	חשש חמץ למכור	חמאת בוטנים
	חשש חמץ למכור	חרדל
	קטניות	טחינה
	חשש חמץ למכור	טפיוקה עמילן
	קטניות	ירקות כבושים, מיובשים, קפואים
	קטניות	קוסמת
	קטניות	כמון
	חשש חמץ למכור	ליקר
	חמץ גמור	לתת
	חמץ גמור למכור	מאלט
	חשש חמץ למכור	מזון תינוקות
	קטניות	מיונז
	חמץ	ממתק חמוץ מתוק
	חשש חמץ למכור	ממתיק סוכריות
	חשש חמץ	מנה חמה
	חשש חמץ למכור	מעדני חלב
	קטניות	מרגרינה
	חשש חמץ למכור	משפרי אפייה
	חשש חמץ למכור	נבט חיטה
	קטניות- חמץ	נקניקים
	צריך הכשר לפסח	סוכר וניל
	חשש חמץ למכור	סוכר ענבים, דקסטרז
	חשש חמץ למכור	סורביטול
	חשש חמץ למכור	עמילן
	חשש חמץ למכור	פירות יבשים
	קטניות למכור	פריכות אורז
	קטניות	פשתן

קוואקר טבעי	חשש חמץ למכור	שיבולת שועל
קוואקר אינסטנט	חמץ גמור	
קוסקוס	חמץ גמור	פתיתי סולת- גרעיני חיטה טחונים. גושי קמח עבים עברו בישול או אידוי וייבוש.
קורן סירופ (סירופ תירס)	חשש חמץ למכור	יש ייצור מחיטה
קורנפלור	קטניות	
קורנפלקס	חשש חמץ למכור	חשש חמץ /קטניות
קטשופ	קטניות	
קינאה	קטניות	
קמח	חשש חמץ למכור	עלול להיות חמץ במגע עם מים. בטחנות הקמח, זמן ריסוס המים על החיטה 5 שניות, ועד כ-30 שניות החיטה יבשה
קצפת צמחית	חשש חמץ למכור	ייצור עם חומרים בחשש חמץ
ריבות	חשש חמץ למכור	חשש מתמציות, גלוקוז, דקסטרוז
רי'צ		יש ללא חשש חמץ
שוקולד	חשש קטניות	שוקולד ללא סוכר מכיל מלטיטול- חשש חמץ
שמרים		לחים טריים אין חשש חמץ. שמרים יבשים מח"ל קיים חשש תערובות משהו חמץ
שמרי בירה	חמץ גמור	
תבלינים	למכור	חששות מאריזה ואחסון עם קמח וסולת וכו'
תה בטעמים	למכור	חשש מתמציות
תרכיזים - סירופ	חשש חמץ למכור	יש למוכרם לגוי

ישנם מוצרי מזון שאינם מכילים חמץ כלל כל השנה, שבהכשר בד"צ העדה החרדית, ולכן אף המחמירים לעצמם, שלא לצורך מזון 'שנמכר' רשאים לקנות אותם אחרי פסח: אבקות אפיה, אורז, אינסטנט פודינג – כל הטעמים, במבה, ג'לי, גריסי פנינה, דבש, דגים טריים, דייסת קורנפלור לתינוקות, חומץ, חרדל, חילבה (גרגרנית), טופי (כל הסוגים), טחינה, יין מיקבי הארץ, מיונז, מרגרינה, סוכר וניל, סילאן, קטשופ, קפה נמס ומגורען, קצפת ריץ', ריבות, שוקולית, שמרים טריים ויבשים, שלגוני קרן

ה"קוד" למוצרי חמץ שיוצרו לאחר הפסח תשפ"ה

הקוד השנה תשפ"ה: 5110 – המספר הראשון משמאל 5 מציין את השנה האזרחית - 2025. שלשת הספרות הימניות מצינות את מספר הימים באותה שנה מאז הראשון בינואר למניינם. כיון שיום אחרי פסח השנה תשפ"ה, יום ראשון כ"ב ניסן בתאריך 20/4/2025 יום זה היה היום ה 110 מתחילת השנה הלועזית – הראשון לינואר 2025 (למניינם) אם כן, כל מוצר שתאריך ייצורו מיום 20/4 והלאה - יוצר אחרי הפסח – והקוד שעליו 5110 ומעלה.

ערב פסח שחל בשבת

דרשת שבת הגדול

א. בשבת שלפני ערב פסח, ז' ניסן, דורשין בהלכות וענייני פסח⁹⁵.

ויהי נועם במוצ"ש

ב. במוצאי שבת זה, אומרים ויהי נועם כמו בכל מוצאי שבת⁹⁶.

תענית בכורים

ג. ביום חמישי י"ב ניסן, הבכורים מתענים⁹⁷.

אם קשה לו התענית מפני שצריך לבדוק את החמץ בלילה, יטעום מעט קודם הבדיקה או יצוה לאחר לבדוק⁹⁸.

סיום מסכת

ד. הרבה נוהגין להשתתף בסיום מסכת או בשאר סעודת מצוה ואוכלין בסעודת הסיום⁹⁹, ובפרט השנה שחל ער"פ בשבת¹⁰⁰.

מקורות וציטוטים

⁹⁵ מהרי"ל (ה' ל' יום קודם פסח): ולעולם דורשים בשבת הגדול כשאין ערב פסח חל בו, דא צריכין להקדים ולדרוש א"ר ס' ת"ל אות ב'. חק יעקב (שם ס"ק ג'). שו"ע הגרש"ז (ס' תכ"ט סעיף ב'). משנ"ב (ס' תכ"ט ס"ק ב' וס' ת"ל ס"ק ב') כפה"ח שם ס"ק ק ד': והטעם משום דכשהוא בע"פ לא נשאר שהות כדי להורות להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון.

בס' ערוך השולחן (ס' ת"ל סעיף ה') מביא דברי הח"י הנ"ל וכתב שזהו לדידהו שהיו אומרים דיני פסח בדרשה והיו צריכים להודיע להם קודם הפסח מה יעשו אבל לידן שכל מי שיש לו שאלה שואל מהרב, ודרשותינו היו בעניינים אחרים, אנו דורשים בשבת ע"פ, וכל הדינים אומרים בפיוט של שבה"ג.

⁹⁶ בשו"ע (ס' רצ"ה) א"י ברמ"א כשחל יו"ט באמצע השבוע אין אומרים ויהי נועם, משום דבעינן שכל השבוע יהא ראוי למלאכה דכתב בו ומעשה ידיו כוננה עליו וגו'. וכשערב פסח חל בשבת, נמצא שכל השבוע שלפניו הם ימי מעשה.

⁹⁷ מהרי"ל ה' ערב פסח: כשחל ע"פ בשבת יקדימו להתענות ביום ה' כרוקח, ס' ע"ר. וכ"ה בתשו' מהרי"ל (ס' ק"י וקנ"ח). ובתשו' מהר"י ווייל (ס' קצ"ג) מביא הרוקח.

שו"ע (ס' ת"ע סעיף ב'): אם חל ערב פסח בשבת יש אומרים שמתענים הבכורות ביום ה' ויש אומרים שאינם מתענים כלל, וכתב הרמ"א שם: אבל יש לנהוג כסברא הראשונה. וכ"ה בלבוש שם, שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ז'). ח"א (כלל קכ"ט או י"ב).

⁹⁸ מהרי"ל ה' ערב פסח. מטה משה (ס"ק תק"ס), מג"א (ס' ת"ע ס"ק א'). חק יעקב (שם ס"ק ד'). שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ז'): ואם קשה להם התענית ביום ה' כיון שבליה בודקין את החמץ ואין רשאים לסעוד קודם הבדיקה ויש להם הרבה חדרים לבדוק, יכולים לטעום מעט קודם הבדיקה, שלא אסרו אלא סעודה (ונשיעור טעימה ע"י ס' רל"ב) או יצוה לאחר לבדוק והם יאכלו. משנ"ב (ס' ת"ע ס"ק ו').

⁹⁹ מג"א (ס' ת"ע) ממנהר"ש הלוי. פרי חדש (ס' ת"ע ס"ק ב'). ח"א (כלל קכ"ט סעיף ב'). משנ"ב (שם ס"ק י'). ונראה מכמה פוסקים שמקילים השנה בתענית כזו יותר מכל שנה. לוח א"י להגרמ"ט: ונוהגים להקל ולהדר אחר סעודת מצוה ולאכול.

בס' יד אפרים (ס' כ"ט) דהגה"צ מסייגט בעל ייטב פנים וייטב לב אע"פ שבכל תענית בכורות אסר לאכול בסיום מסכת, בער"פ שחל בשבת שצריכים הבכורות להתענות ביום ה', התייר. וכ"ה בסדר ער"פ שחל בשבת להגרמ"ח זונפלד זצ"ל סעיף א' דמקילים השנה בתענית יותר מכל שנה מפני שהוא מוקדם. מובא בס' ער"פ שחל בשבת.

בדיקת חמץ

ה. ביום חמישי, אור ל"ג, בודקין את החמץ לאור הנר¹⁰¹, בברכה. ואחרי הבדיקה יבטל את החמץ שלא ראה, כמו בשאר שנים בליל י"ד¹⁰².

לחם לסעודות שבת

ו. צריך להשאיר לחם כדי מזון שתי סעודות לשבת¹⁰³. ויזהר בחמץ שמשוייר לאכילה להניחו במקום מוצנע שלא יגררוהו קטנים או שרצים¹⁰⁴.

מים שלנו

ז. מביאין מים ללוש המצות, אור ל"ג, לפני בדיקת חמץ¹⁰⁵.

מזמור לתודה

ח. יום ששי י"ג ניסן, בשחרית אומרים מזמור לתודה¹⁰⁶. ואין צורך להקדים ולהתפלל

----- = מקורות וציטונים -----

ובקו' מבית לוי (ט"ז) הביא שמכוון שבשו"ע (סי' ת"ע) יש אומרים שבשנה זו אין מתענים כלל וע"כ לדינא קילא תענית שנה זו משאר שנים.

וכתב עו"ש מהגר"ש וואזנר, דבשעת הדחק, כשאין אפשרות להשתתף בסיום בבוקר, כגון שהוא למתענה יום עבודה רגיל, הורה לסמוך על דברי שו"ת חוות יאיר (סי' ע"ג) שמובא בפ"ת (יו"ד סי' רמ"ו ס"ק ח') דגם יום המחרת הוא בכלל השמחה בסעודת הסיום, אבל כתב בתשובה דהוא רק בשעת הדחק היות בסעודת סיום ער"פ עושים על פי רוב רק דרך שיגרא ע"כ בשנים מסודרות אין להקל.

¹⁰⁰ בשו"ע (סי' ת"ע סעיף ב') כתב: "א שאינם מתענים כלל, וע"כ כתב בשבט הלוי, שלדינא קילא תענית זו משאר שנים.

ע"כ בשנה זו בשעה"ד ניתן לסמוך על החוות יאיר (סי' ע"ג) המובא בפ"ת (יו"ד סי' רמ"ו ח') דיעשה סיום **בלילה הקודם** וא"צ לצום למחרת שהוא גם בכלל שמחה.

¹⁰¹ רמב"ם (פ"ג מהל' חמץ ומצה הל' ג'): חל ארבעה עשר להיות בשבת, בודקין את החמץ בלילי ערב שבת שהוא ליל שלשה עשר.

טושו"ע (סי' תמ"ד סעיף א'). ובבית יוסף שם: פשוט הוא דאפילו מ"ד שאין מבערין לפני השבת, מ"מ צריך לבדוק לפני השבת שהרי בליל שבת אינם יכולים לטלטל הנר כדי לבדוק, שו"ע הגרש"ז (שם סעיף א'), משנ"ב (שם ס"ק ב'): בודקין בליל י"ג שלמחר בע"ש א"א לבדוק דאין בודקין לאור החמה.

¹⁰² שו"ע הגרש"ז (סי' תמ"ד סעיף א'): מברכין על ביעור חמץ ומבטלין כל חמץ שנשאר ברשותו שלא מצאו בבדיקה זו. חמד משה (שם ס"ק א'): ומברכין עב"ח כדון ואחר הבדיקה מבטלין מיד כמו שנוהגים בשאר שנים ח"א (כלל קכ"ט או ט'). קצשו"ע (סי' קט"ו או א'). משנ"ב (שם ס"ק א').

¹⁰³ פסחים (י"ג ע"א): ומשירין מן הטהורות מזון שתי סעודות כדי לאכול עד ד' שעות וכו'. טור ושו"ע סי' תמ"ד סעיף א': ומבערים הכל לפני השבת ומשירין מזון שתי סעודות לצורך השבת. ועי' בב"י שם. שו"ע הגרש"ז סי' תמ"ד (סעיף ב').

במכירת החמץ ביום ו' י"ג ניסן, יכול לכלול גם את החמץ שבדעתו לאכול בשבת, וכשלווקה בשבת חמץ לאכול אין בזה חשש משא ומתן בשבת. ס' הליכות שלמה (פ"ח אות ח') וראה בהערות שם.

¹⁰⁴ שו"ע הגרש"ז (שם סעיף א'): ונזהרין בחמץ הנמצא בבדיקה ובחמץ שמשירין לאכילה להניחו במקום מוצנע שלא יגררו ממנו קטנים או שרצים כמו שנתבאר בסי' תל"ד. משנ"ב (שם ס"ק ג').

¹⁰⁵ מדרכי שפחים סי' תקמ"ג: ומביאין מים ללוש באור י"ג ולא בערב שבת שמא יקדים קודם הערב שמש או יאחר ויחלל שבת. עיי"ש בבגדי ישע שמבאר שמא יקדים קודם הערב שמש ואז אסור מפני שיתחממו המים, או שמא יאחר ויחלל שבת, לכן יביא מים באור י"ג. מביאו הב"ח סי' תמ"ד.

כמו בכל שנה¹⁰⁷.

ביעור חמץ

ט. מן הדין יכול לבער חמץ בערב שבת סמוך לחשיכה שהרי מותר ליהנות מחמץ עד למחר בשעה חמישית. מכל מקום, טוב לזהר לבערו בערב שבת קודם חצות היום, כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים¹⁰⁸.

ביטול חמץ בשבת

י. אינו מבטל את החמץ ביום ששי אחרי שריפתו, אלא ביום השבת יבטלנו¹⁰⁹.

אכילת חמץ אחרי שריפה

יא. אחרי שריפת החמץ, מותר עדיין לאכול חמץ עד שעה רביעית ביום השבת¹¹⁰. ויש

----- מקורות וציטוטים -----

¹⁰⁶ הא דכתב הרמ"א בס"י תכ"ט סעיף ב' ממנהגים שאין אומרים מזמור לתודה בערב פסח היינו משום שאין מקריבין תודה בערב פסח מפני לחמי תודה שהיו בה וממעט זמן אכילתה. אבל ב"ג החל ביום ששי לא שייך טעם זה. לוח ארץ ישראל להגרי"מ טיקוצינסקי.

בס' ייטב פנים כתב: אומרים מזמור לתודה ולמנצח ואין לגזור בזה אטו שאר שנים, בפרט שתפילה בציבור ומסתמא יש ביניהם חד דגמיר ומדכר דכיר.

¹⁰⁷ לוח ארץ ישראל לגרימ"ט: שחרית אין צריכים להקדים להתפלל בשביל אכילת חמץ אחרי שאין איסור אכילת חמץ בכל היום.

¹⁰⁸ כתב המרדכי פסחים (ס"י תקמ"ג): הנהיג רש"י כשחל ארבעה עשר להיות בשבת לשרוף חמץ בערב שבת קודם חצות, גזירה שמא ישהה אותו לשנה הבאה אחר חצות, וצריך לשרפו שלא יחליף בשאר השנים דקיימא לן דאין ביעור חמץ אלא שריפה.

טור ובי" ס"י תמ"ד. שו"ע שם סעיף ב'. שו"ע הגרש"ז שם סעיף ה': כשמבער החמץ בע"ש אע"פ שמן הדין יכול לבערו סמוך לחשיכה וא"צ לבערו קודם חצות היום כמו בשאר כל השנים שהרי מותר לאכול עד למחר בשעה ה', מ"מ טוב לזהר לבערו בע"ש קודם חצות היום כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער ג"כ אחר חצות היום בע"פ.

¹⁰⁹ הרמ"א (ס"י תמ"ד סעיף ב') כתב בהגה: וביום השבת יבטלנו. ובמג"א (שם ס"ק ג') כתב שנראה דביום ו' בשעת הביעור א"צ לבטל. ובחק יעקב שם ס"ק ד'. שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ו'): א"צ לבטל בע"ש בשעת הביעור כמו בשאר השנים שהרי כבר ביטל בליל ו' כל החמץ שברשותו שלא מצאו ואינו יודע ממנו, ומה שיש ברשותו מן החמץ הידוע לו אי אפשר לו לבטלו בע"ש שהרי צריך הוא לאכול ממנו בשבת. מאמר מרדכי (שם ס"ק ג'). משנ"ב (שם ס"ק ג').

¹¹⁰ הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ג הל' ג'): ומניח מן החמץ כדי לאכול ממנו עד ארבע שעות ביום השבת, ומניחו במקום מוצנע והשאר מבערו מלפני השבת. מהרי"ל (הל' ערב פסח עמוד מ"ז).

מאמר מרדכי (ס"י תמ"ד ס"ק ג') מדברי השו"ע והפוסקים ז"ל משמע לי, דש"י למיכל חמץ בע"ש אפילו לאחר חצות, ולא הזכירו אלא שישורף החמץ קודם חצות כדי שלא יבואו לבער אחר חצות בשאר שנים, והכוונה שמניח כל החמץ הצריך לו למאכלו הן לשבת הן לע"ש אם דעתו לאכול ממנו ושורף השאר קודם חצות, ואע"פ שנתבאר בסעיף א' דמשיירין מזון שתי סעודות, לאו דוקא, דזהו מעיקר דינא שאינו מבערו אלא סמוך לקבלת שבת, משא"כ לפי מה שהנהיג רש"י ז"ל לבער קודם חצות ואע"פ שיש לדחות זה, מ"מ משמע כמ"ש דהא לא הוהירו השו"ע והפוסקים לעשות בע"ש כבשאר יום י"ד אלא לענין הביעור ואפילו ביטול לא עביד כמבואר מדברי הטור והרמ"א ומדברי האחרונים ז"ל. תשו' מהר"ם שיק (או"ח סי' רה). ביאור הלכה (ס"י תמ"ד ד"ה ומשיירין). ערוך השולחן (שם סעיף ד'). תשובות והנהגות (ח"ב ס"י ר"א ה').

שכתבו להחמיר לא לאכול חמץ משעת שריפה עד כניסת השבת¹¹¹.

זמן מכירת חמץ

יב. יש למכור את החמץ ביום שישי עד זמן הביעור, כמו בכל השנים¹¹².

כשעה לפני שבת

יג. מעיקר הדין, ניתן לכתוב בזמן חלות המכירה יחול כשעה לפני שבת¹¹³. בכדי שגם מי שקנה חמץ מאוחר, ייכלל במכירה¹¹⁴, אבל לא נהגו לשנות הנוסח משאר השנים.

מכירת חמץ שאוכל בשבת

יד. יש מוסיפים בשטר מכירה, שאין מוכרים לנכרי את החמץ שהשאירו לסעודות שבת¹¹⁵, ויש שלא הוסיפו כן¹¹⁶.

----- מקורות וציטונים -----

¹¹¹ יש שכתבו לא לאכול חמץ בע"ש עד סעודת שבת בלילה.
בס' טעמי המנהגים (בהערה לס' תצ"ו) כתב שנוהגין באיזה מקומות כשחל ע"פ בשבת, לא לאכול חמץ ביום ו' אחר ד' שעות ביום, משום לא פלוג, ובס' חקת הפסח הק' (סי' כ"ט או י"ח).
ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סי' נ"ט), מביא מהרצ"ה אורינשטיין אב"ד לבוב ששלח להרה"ק מהר"י מבעלזא זצ"ל שדעתו לא לאכול חמץ ביום ערב שבת אחר שריפת חמץ עד הלילה ליל שב"ק שאז יוכלו לאכול חמץ וביקש מהרה"ק הנו' לפרסם הדבר ויזהיר על ככה. והרה"ק לא הסכים עמו להשמיע ולפרסם ברבים דבר זה רק אמר כיון ששלח אליו על ככה ע"כ יעשה כדברי הה"ג הנו' ויחמיר לעצמו בלבד בזה ולא לאחרים. וכתב שם בתשו' מנח"א טעמו נראה כיון שהוא תרתי דסתרי אהדדי ששורפים חמץ ויושבים אח"כ לאכול חמץ אח"כ בו ביום ומיחוי כחוכא וכו'. וכתב עו"ש, אך כיון שלא נמצא חומרא זו בשום א' מהפוסקים וכו' אין לעשות חדשות בגזירה שלא נמצאה בתלמוד וחז"ל כלל ודי לנו בפסק שו"ע וכו' וממילא אין להחמיר בזה גם לעצמו.
בס' מקור חיים לבעל חוות יאיר (סי' תמ"ד ס"ק ב'): קבלתי שאם י"ג ניסן בערב שבת לא יתן לתינוק אחר שריפת חמץ וביטולו פת, כל שכן שימנע הוא מחשש דאתי התינוק בראותו למיסרך.
ועיי"ע בתשו' מהר"י וויל (סי' קצ"ג) שכתב: וישרוף החמץ בע"ש קודם שעה ששית כמו בשאר ימות השנה וכו' ויצמצם לשייר החמץ שאין לו לאכול ממנו אלא ליל שבת, ושבת סעודה אחת בבוקר, והנשאר ישליך לכלבים. ועיי"ע בלשון שו"ע הגרש"ז שם.
¹¹² בתשו' מהר"ם שיק (או"ח סי' ר"ה) מחמיר למכור עד זמן הביעור כמו בכל שנה, וכ"ה בדורש לציון (דרוש ל"ז), ובס' דעת תורה (סי' תמ"ד ס"ב) שהמיקל במקום פסידא למכור אחר חצות אין לערער עליו, אבל יש לרב לעשות תקנה למכור עכ"פ כמה שעות קודם הלילה, וכ"ה בתשו' אמרי יוסר (ח"א סי' קמ"ו).
בס' מבית לוי כתב שלכתחילה יש להחמיר בזה למכור עד זמן הביעור.
¹¹³ שדי חמד (ח"מ סי' ט' אות ל"ה) תשו' ערוגת הבושם (סי' ק"ג) ס' מבית לוי הל' ער"פ שחל בשבת. שערים המצויינים בהלכה (סי' קט"ו ב') מבאר שמבערים חמץ בזמן, מפני חשש טעות בשאר שנים מפני שזה מסור לכל אדם, אבל מכירת חמץ בדורות אחרונים, מסור לרב, ולכא למיחש לטעות.
¹¹⁴ ראה תשו' מנחת שלמה (ח"ב סי' נ"ח ט"ו) אם מכר חמצו בשעה חמישית, וקנה אח"כ עוד חמץ שאינו כלל במכירה משום שהוא 'דבר שלא בא לעולם', ולכן יתנה עם הנכרי שהקנין יחול סמוך לשבת, אבל אז יצטרך הישראל להשאיר אצלו את הסודר עד סמוך לשבת.
¹¹⁵ תשו' שבט הלוי (ח' י"א סי' קט"ז) שלא יהיו שני המעשים כסותרים, שמחד מוכרים לו את כל החמץ שברשותנו, ובשבת אנו אוכלים את החמץ שלו.

איסור מכירת חמץ בחנויות

טו. ראוי לאסור מכירת חמץ בחנויות, מאחרי שעה חמישית שאז נמכר החמץ לנכרי¹¹⁷.

טז. כתב הגרעק"א שלא ניתן למסור את החמץ לנכרי ביום ו' בשעה חמישית, על מנת שיחול המכירה בשבת¹¹⁸.

מלאכה בע"ש

יז. מותר לעשות מלאכה ביום ששי י"ג ניסן, כמו בכל ערב שבת¹¹⁹. להסתפר ולגזוז צפרניים¹²⁰.

הגעלת כלים

יח. בשנה זו, מותר להגעיל כלים במושך כל היום ער"ש, גם לאחר זמן ביעור חמץ¹²¹.

בישול לשבת

יט. כתבו הפוסקים, טוב שיבשלו מאכלי שבת זו שאינם חמץ בכלים המוכנים

----- מקורות וציטוטים -----

¹¹⁶ הליכות שלמה (פ"ח סעיף ח') במכירה יכול לכלול גם חמץ שבדעתו לאכול בשבת, וכשלוך בשבת חמץ לאכול אין בזה חשש משא ומתן בשבת. כיון שאוכל כדרכו ואינו מוכיר שום מידה וסכום לית לן בה. והואיל ומדידה תהא לאחר הפסח אין הנכרי מקפיד.

¹¹⁷ כך תקנו רבני בני ברק בעבר, הגאון הרב לנדא ז"ל והגאון הרב וואזנר ז"ל, וכך לא יהא ביד היהודי חמץ חדש שלא הספיק להכליל במכירה.

¹¹⁸ הגרעק"א (תשו' קנ"ט) והכת"ס (תשו' נ"א) אוסרים קנין מער"ש שיחול בשבת, ועי' תשו' שו"מ (ח"ו סוס"י נ') דעת תורה (תמיד ס"ק א') תשו' מהרש"ג (ח"ב ס"י ק"ז). ועי' בתשו' אגרות משה (ח"ג ס"י מ"ד).

¹¹⁹ כתב מהר"ל בהל' שבת הגדול וע"פ: מי שרוצה להחמיר על עצמו שלא לעשות מלאכה אחר חצות בערב אותו שבת יחמיר משום לא פלוג. והואיל דעיקר האיסור משום שחיתת פסח וחגיגה והם קריבים בשבת לא שייך לגזור.

הכנה"ג בספרו פסח מעובין (אות צ"ג) הביא המהר"ל וכתב דלא ראה נהרין בזה אפילו דרך חומרא. וכן בשו"ת זרע אמת (ח"א ס"י ט"ד) כתב כיון דרוב הפוסקים הסכימו לטעם קרבן, נראה פשוט דמותר.

וכ"כ הרב נחפה בכסף (או"ח ס"י ז') דמן הדין מותר גמור הוא והמחמיר תע"ב. מיהו הרב אדמת קודש (ח"א או"ח ס"י י') העלה לאסור. אמנם הברכי יוסף (ס"י תס"ח או' א') כתב על דברי אד"ק דאין ראיותיו מכרעות כלל, ועי"כ כתב דהעיקר כדברי נחפה בכסף וכנה"ג הנ"ל. שערי תשובה (ס"י תמיד ס"ק ב').

ובא"ר (ס"י תס"ח או' ב') כתב דבמקום שנהגו לעשות בע"פ עד חצות, נראה להתיר בע"ש אחר חצות אף לרש"י שהרי לא ס"ל טעם דטרוד.

בכפה"ח ס"י תמיד (ס"ק כ"א) ובס"י תס"ח (ס"ק ג') מביאים וכתב: נמצא דהסכמת רוב הפוסקים דטעם האיסור הוא משום קרבן ואף במקום שנהגו שלא לעשות כל היום, ע"פ שחל בשבת, מותר לעשות מלאכה באותו ע"ש, ובמקום שנהגו לעשות עד חצות, גם לרש"י מותר. ומ"מ המחמיר במקום שנהגו שלא לעשות כל היום יראה לחוש לדעת רש"י תע"ב.

¹²⁰ בס' מבית לוי (עמו שט"ו), מותר לעשות מלאכה, להסתפר וליתול צפרניים כל היום כמו בכל ער"ש.

¹²¹ תשו' שבט הלוי (ח' י"א ס"י קט"ז).

לפסח¹²².

מאכלי חמץ דביקים

כ. אין מבשלין לשבת זו מאכלי חמץ שדרכם לידבק בכלים¹²³.

עירוי מכלי פסח לחמץ

כא. לא ישפוך מכלי ראשון של פסח, לתוך כלי חמץ¹²⁴, אלא אם אין היד סולדת בו, או ישפוך לתוך כלי של פסח ואח"כ לכלי חמץ¹²⁵. ובדיעבד אינו אוסר הכלי¹²⁶.

הדחת כלי חמץ

כב. אם עבר ובישלו, והמאכל דבוק לקדירה וא"א לקנחו, יש להדיחו להעביר החמץ¹²⁷.

----- מקורות וציטוטים -----

¹²² כתב מהרי"ל (ה'ל' שבת הגדול וע"פ): ויש פרושים אנשי מעשה כשחל ערב פסח בשבת מבשלין כל תבשילין בכלי י"ט דפיסחא לזיהר ממכשול. וכ"כ מהרי"ל (תשו"י סי' מ"ט).

וכ"ה בתשו"י מהרי"ל ווייל (סי' קצ"ג): נ"ל לבשל החמין ושאר אכילה לצורך השבת בכלים חדשים. מביאו חק יעקב (סי' תמ"ד ס"ק ה'). מג"א (שם ס"ק ד'). פ"ר"ח (שם משנ"ב שם ס"ק י"ד).

¹²³ כתב הכל בו (סי' מ"ח ח' ע"ג) בשם רבינו האי מנהגא דחזי לנא דאין מבשלין דייסא ולא כל דבר שמבשלין שיצטרף הדחה בארבעה עשר שחל בשבת, וכן אין עושין פת הצנומה בקערה מכיון שצריך להדיחו ע"ל. וכן כתב בשבלי הלקט (סוסי"י ר"ו) בשם הגאונים. שערי תשובה (סי' צ"ג), ה'ל' פסוקות סי' קנ"ט. ומביאם בית יוסף סי' תמ"ד. מהרי"ל ווייל (סי' קצ"ג). ובשו"ע (שם סעיף ג'): אין מבשלין בשבת זו דייסא וכיוצא בזה.

שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ח'): אין לבשל לשבת זה מיני הריפות או מיני קמחים או שאר כל מיני תבשילין שדרכן לידבק בקדירה או בקערה כדי שלא יצטרך להדיחן בשבת אחר גמר האכילה להסיר את החמץ הדבוק בהן שהרי הדחה זו אינה לצורך השבת ואסור להדיח כלים שלא לצורך השבת כמו שנתבאר בסי' שכ"ג. משנ"ב (שם ס"ק י"א).

¹²⁴ ברמ"א (יו"ד סי' ק"ה ג') חושש שמפני העירוי מתחבר כלי התחתון עם כלי העליון ומעביר בליעת החמץ לכלי של פסח "ניצוק חיבור".

¹²⁵ פמ"ג א"א (סי' תמ"ד ס"ק ד') מביא א"ר (שם ס"ק ג'): ויערה מכלי ראשון לכלי של פסח ומשם לחמץ ואם אין יד סולדת בו שרי מכלי ראשון וכו'.

ובשעה"צ (שם ס"ק ד'): ואין לערות רותח לתוך כלי חמץ מכלי פסח, אם לא שרוצה שלא לשמש בקדירה זו שעירה מתוכה עד לאחר פסח.

הט"ז (ססי' תנ"ב) כתב: הנשים נוהגות שלא להשתמש בקדירה ששופכין רותחין על האבן שמכשירין בו כלים, מטעם שהריח של חמץ נכנס בו. ואין בו ריח ולא טעם דאין בו איסור כלל בפסח. החת"ס שם מבאר דברי הט"ז וכתב: ומכל מקום נראה לי דיש למנהג על מה לסמוך.

בכפה"ח (סימן תנ"א אות רל"ו) מביא הדיעות בזה וכתב: דעת הא"ר (סי' תנ"א אות מ') להתיר אפילו לכתחילה כדעת הט"ז ובפרט למנהגו שאין מגעילין שום כלי בן יומו דהוי טעם לפגם דיש להתיר.

¹²⁶ פמ"ג (סי' תמ"ד א"א ס"ק ד'): בדיעבד אין איסור אם היה מערה מכלי פסח לחמץ. וכ"ה בחק יעקב (סי' תנ"א ס"ק נ"ה). בתוספת חיים (כלל קכ"ה אות ל"ה) כתב, מנהג ישראל תורה. וכ"ה בסי' תשובות והנהגות

(ח"ב סימן רי"א הערה ו') בדיעבד דאין אוסר.

¹²⁷ הרמ"א (סי' תמ"ד סעיף ג') הביא מתשו"י מהרי"ו סי' קצ"ג.

וכתב המג"א שם ס"ק ה' אע"ג דאסור להדיח כלים בשבת אם א"צ להם, הכא מותר כדי להעביר החמץ. וכ"ה בפרי חדש שם. ח"א (כלל קכ"ט אות י'). משנ"ב (שם ס"ק י"ד).

כלים לסעודות שבת

כג. ישאיר מכלי חמץ לשימוש בשבת זו, גביע לקידוש וסכין לפרוס הלחם, ולפני זמן איסור חמץ יניחם בין כלי החמץ. ויש שמשתמשים בכלים חד פעמיים לצורך סעודת שבת זו. ופורסים מפת ניילון כדי שיקל לאסוף את הפירורים ולבערם.

אפיית מצות

כד. הנהגין לאפות מצות מצוה בערב פסח, נוהגים גם השנה לאפות בערב שבת זו, אע"פ שאינו זמן הקרבת הפסח, זכר לשאר שנים¹²⁸. ולשין אחרי חצות¹²⁹.

----- = מקורות וציטוטים -----

ובשו"ע הגרש"ז (שם סעיף ח): אם עבר ובישל מינים אלו ונדבקו בכלים בענין שאי אפשר לקנחם היטב שלא יסארו בהם מאומה, מותר להדיחם בשבת כיון שיש בהדחה זו צורך מצוה להעביר החמץ מהכלי כדי לבערו, וטוב להדיחם אפילו אין בהם אלא מעט חמץ בענין שאין צריך לבערו מעיקר הדין כמו שנתבאר בס"י תמ"ב, אבל אם אפשר לו לקנחם היטב אסור להדיחם בשבת.

ואם אפשר להדיחם ע"י עכו"ם עדיף אם א"א בקנוח. משנ"ב (סי' תמ"ד ס"ק י"ד). כפה"ח (שם ס"ק כ"ט).¹²⁸ רב האי כתב, מנהג אבותינו לבער חמץ מערב שבת ולאפות מצה וכו', ואנו אין לנו אלא מנהג אבותינו לאפות מערב שבת ולא לטרוח ביו"ט ולאחר אכילת מצה אלא זריזין מקדימין למצות עד כאן. מביאו הבית יוסף סי' תנ"ח ומביא הרא"ש שאופה מצות מערב שבת. וכתב ע"ש שראה בברצלונא שהיו אופים כל מה שהיו צריכים למועד מקודם המועד שאם יתערב עמו משהו חמץ, יתבטל קודם איסורו. ספר העיטור הלכות ביעור חמץ. ובב"ח שם דאנו אין לנו אלא מנהג אבותינו.

שו"ע (סי' תנ"ח סעיף א'): ב"ד שחל להיות בשבת לשין בערב שבת אחר שש שעות. ב"י שם הביא רבינו ירוחם נ"ה ח"ג מ"א שכתב בשם תוספות רבינו פרץ שיותר טוב לאפות מערב שבת וכו'. ובט"ז שם ס"ק א' לאפות מע"ש מכמה טעמים.

לבוש סי' תנ"ח: כדי להקדים לאכול מצה לביל פסח דזריזין מקדימין למצות ולפיכך לשין מערב שבת, מיהו גם בזה נוהגים שלא ללוש בע"ש אלא אחר חצות כדי שלא יבואו לטעות בשאר השנים. רדב"ז (ח"א סי' תע"ז). מטה משה (ס"ק תקצ"ז) ומביא מס' שבלי הלקט בשם בעל הדברות ובשם בעל יראים. שו"ע הגרש"ז (סי' תנ"ח סעיף ד'). חק יעקב (שם ס"ק ג'). א"ר (שם ס"ק א'). חמד משה (שם אות ב'). ברכי יוסף (שם ס"ק א').

ועיי"ע בר"ן (פסחים י"ג): שלא יאחר לאפות מצתו עד מוצאי שבת דילמא איידי דמטריד אתי לאקדומי מבעוד יום ונמצא מחלל שבת. אלא יקדים ויאפה לו מצה מע"ש כדי שיהא לו במוצ"ש שולחן ערוך וכו' וכן הוא במאירי שם.

ועיי"ע בערך השולחן (סי' תנ"ח סעיף ב' ג'). מביא שנראה לו שבזמן הקדמון היו אופין כל יום מצות, אבל אצלנו אופין קודם פסח וכו' עיי"ש שלא מצא טעם לאפות בע"פ אחרי שש שעות. עיי"ע ס' מבית לוי, שהחתם סופר היה אופה במוצאי שבת. אולם זה היה שייך רק כאשר כל אחד אופה כמות קטנה לעצמו בביתו ולא במאפיית מצות.

נמצא שיש כמה טעמים לשבח לאפות מצות בערב שבת:

א. רב האי מובא בטור סי' תנ"ח וב"י, ולבוש. פסח מעובין: לא לטרוח ביו"ט ולאחר אכילת מצה, אלא זריזין מקדימין למצות.

ב. טור סי' תנ"ח. ט"ז שם: שאם יתערב עמו משהו חמץ, יתבטל קודם איסורו.

ג. ט"ז סי' תנ"ח ס"ק א'. ח"י שם, משנ"ב שם ס"ק ד': כדי שלא ישנו התינוקות וישאלו.

ד. ר"ן פסחים י"ג מאירי שם. ורדב"ז (ח"א סי' תע"ז): דילמא איידי דמטריד אתי לאקדומי מבעוד יום ונמצא מחלל שבת.

ויש שכתבו לאפות במוצאי שבת שהוא ליל יו"ט¹³⁰.

----- = מקורות וציטוטים -----

תובט"ז שם ומשנ"ב ס"ק ד': שלא לבא לידי קלקול בהפרשת חלה ביו"ט וכן במדידת קמח וברחיצת כלים, ושלא ישנו התינוקות, ושלא יבוא עי"ז לאכול אפיקומן אחרי חצות.

ופסח מעובין שם, ח"י שם: דלא ליתי לאיחלופי ביתר השנים.

¹²⁹ לבוש (סי' תנ"ח): גם בזה נוהגים שלא ללוש בע"ש אלא אחרי חצות כדי שלא יבואו לטעות בשאר השנים. משנ"ב (שם ס"ק ו'): אחר שש שעות, זכר לשאר שנים. ביאור הגר"ם שם.

¹³⁰ כתב המרדכי פ"ק דפסחים (סי' תקמ"ג), נשאל רבינו שמשון משאנץ, כשחל פסח להיות באחד בשבת אם אסור לאפות המצות מיום הששי והשיב דאסור משום דאיתקיש לפסח כדאמרין בערבי פסחים ק"כ וכו', הגם שבתשובת רב יהודאי גאון כתב לאיסור זו"ל: פסח שחל להיות באחד בשבת לא תאפו מצות מיום הששי מפני מראית העין ואע"פ שמותר לאפות בע"ש מ"מ נראה כמכין משבת ליום טוב והדרו המצוה ואפו אותה במוצאי שבת בזמנה וכו'. גם ראיתי תשובת רבינו תם שאסר שמה יאמר פסח הוא משבת שעבר. ויש מתירין מדתניא בתוספתא פסחים פ"ב יוצאים בע"ש ישנה וכו'.

ומביא שם שלש ראיות להיתר. וכתב ע"ש בא מעשה לפני מורי הר"י יחיאל מפרשי והתיר מהירושלמי וכו', אמנם ג' מצות של מצוה יש לאפות בליל פסח במוצאי שבת משום דחביבה מצוה בשעתה, ומביאו ב"י סי' תנ"ח.

רש"י במחזור ויטרי (עמ' 260 סי' י"ט) כתב מנהג קדמונים משום חיבוב מצוה לאפות בלילה. וכ"כ שבלי הלקט סי' ר"ג בשמו.

הטור סי' תנ"ח הביא מש"כ רב מתתיהו בשערי תשובה סי' רצ"ד לאפות במוצאי שבת מפני מראית העין שאם אתם אופים מערב שבת, אחרים מזוללים במצה ומקילין בה. ומביא עוד מה"ר יהודא הכהן דחביבה מצוה בשעתה, בב"י שם מבאר מש"כ רב מתתיהו שהרואה שאופה מצה וערב שבת יהא סבור שאוכלים ממנה בשבת ויבא לאכול מצה בשבת ונמצא מזולל במצוה.

מהר"י וייל סי' קצ"ג כתב: אל יאפו המצות בע"ש וכו' אלא יאפו אותם במוצאי שבת.

מהר"ל בהל' אפיית המצות כתב: נתעצמו הגדולים, גדולי הארץ הזאת כתבו אף כשחל ערב פסח בחול יש לאפות מצות מצוה בליל שניה דחביבה מצוה בשעתה ומביא שם מרש"י וכמה גדולים הסכימו עמו ויש שדחו ראיותיו. וראית גדולים נוהגים ומורים כדברי זה וכדברי זה ועל כולם אני קורא ועמך כולם צדיקים וגו'. עי"ש.

ובתשו' מהר"ל (סי' כ"ו) כתב שג' מצות של מצוה מנהיגין לאפות כל אחד בלילה הואיל ונפק מפומי דרש"י דלא נפיקנא במצה הנאפית קודם איסור חמץ דאיתקש לפסח.

במעדני שמואל (סי' ק"י ס"ק מ"ב) מביא מס' שמן הטוב עמוד מ"ז בשם ס' חוט המשולש שכן נהג הגאון רבי נתן אדלר זצ"ל ובעל ההפלאה. ובס' מנהגי חתם סופר (סי' י' סוף י'), שכן נהג החתם סופר זצ"ל.

וביותר בשנה כזה שערב פסח בשבת אפו במוצ"ש מכון שבערב שבת אינו זמן הקרבת קרבן פסח כלל כמו בכל שאר שנים. וכ"ה בב"י סי' תנ"ח מביא דברי ר' יהודא הכהן לאפות בליל יו"ט וכתב אע"ג דלא נקטינן כרבי יהודה הכהן בהא שהרי כל העולם אופים מעי"ט מצות הצריכות ליל ב', שאני התם שאופין אותם אחר זמן הקרבת קרבן פסח, אבל לאפות קודם זמן הקרבת קרבן פסח נקטינן כותיה דלא יקדים לאפותם מע"ש.

נמצא כמה טעמים לשבח לאפות בליל יו"ט.

א. רש"י במחז"ו, ומביאו בשבלי הלקט סי' ר"ג משום הידור מצוה, ומצינו בו איסורא דאורייתא, דהא הוקשו מצות לפסח.

ב. והרובק (סימן רפ"ט) ובשבלי הלקט שם. והטור (סי' תנ"ח) משם הר"י יהודה הכהן; דחביבה מצוה בשעתה. ג. דרכי משה (סי' תנ"ח ס"ק א') מביא אור זרוע (ח"א סי' ר"ג) ע"פ פסחים קט"ז, ושיהיו המצות חמין ויבטלו קפ"א של מרור ע"ש.

הפקר פירורין

כה. בזמן אפיית מצות בערב שבת, אין צורך לבטל ולהפקיר פירורין שנופלים מהבצק¹³¹.

הפרשת חלה

כו. יזהר להפריש חלה מהמצות מיד לאחר האפייה, ואם שכח, באר"י, אין להם תקנה ביו"ט¹³².

הכנת צרכי סדר

כז. יכין את צרכי הסדר והסיבה, ואם יוכל, גם יערוך את שולחן ליל הסדר מבעוד יום בערב שבת, כדי שיהא מוכן לו במוצאי שבת ולא יצטרך לשהות¹³³.

כח. בערב שבת, יצלה את הזרוע והביצה¹³⁴, ידוך את הפירות להכנת הרוסת.

----- מקורות וציטונים -----

ד.מרדכי פ"ק דפסחים בשם רב יהודאי גאון: מפני מראית העין, נראה שמכין משבת ליו"ט. ובב"י שם מפרש שהרואה לביל מוצאי שבת מצה אפיה אתי למימר שנאפית בשבת. השערי תשובה סי' רצ"ד מביאו הטור וב"י שם: מפני מראית העין, שהרואה מצה מערב שבת היא סבור שאוכלים ממנה בשבת ויבוא לאכול מצה בשבת ונמצא מזולזל במצוה.

ו.הראב"ה דבביל פסח יתנו לב לדקדק יותר בשמור לשם פסח.

ז.בחיזושי הגהות טור סי' תנ"ח: כיון שאפאן בערב שבת יסברו שערב שבת הוא ערב פסח וימנו משבת ליום ראשון של פסח ונמצא שיאכלו חמץ ביום אחרון של פסח.

ח.ערוך השולחן סי' תנ"ח סעיף ג': כדי שיהנו מהמצה בערב והוי הידור מצוה, דהם אפו פת עבה והצונן קשה לאכילה, והחמה טוב יותר.

¹³¹ מהרי"ל הל' אפיית המצות (עמוד פה) כתב ממחר"י סגל שבשנה שחל ערב פסח בחול, שיאמר כל חמץ שיבא מעיסה זו היא הפקר ואני מבטלו מעכשו. אבל כשחל ערב פסח בשבת ואופין בערב שבת אינו צריך לבטל שעדיין ברשותו עד למחר. וכ"ה בשכנה"ג (סי' ת"ס הגה"ט אות ו'). לוח ארץ ישראל להגרימ"ט.

הלל באפית מצות

בתשו' מנחת אלעזר (ח"א סי' נ"ט) שהקורא הלל בכל יום ארז"ל שה"ז מחרף ומגדף וכו' ועיי"ש ברבנו יונה (ברכות אין עומדין). כשקורא הלל בע"פ בעת שחיטת הפסח בזמנו לזכר הנס והקרבת שאמרו אז הלל בזמן המקדש ניחא, וזה בע"פ ממש כמו בזמן הקרבן פסח, אבל בעת אפיית המצות בע"ש שהוא י"ג ניסן שאינו זמן ההלל לכאורה שייך חשש הקורא הלל בכל יום כיון שאומר הלל לבדו ולא בין שאר מזמורי תהלים, ע"כ הוא נוהג שלא לומר אז הלל בע"ש. ובארחות חיים (סוסי" תנ"ח). שערים המצויינים בהלכה (סי' קי"ג אות י"א). ויש שנוהגין לאמרו.

¹³² משנ"ב (סי' תק"ו ס"ק כ"א), ומשנ"ב (סי' תנ"ז ס"ק י').

¹³³ תשו' מהרי"ל וייל (סי' קצ"ג) ואין לסדר השולחן (בשבת) לצורך הלילה, אלא יסדרו בערב שבת. פרי"ח (סוסי" תמ"ד). לוח ארץ ישראל לגרימ"ט. מקור חיים לבעל חוות יאיר (סי' תמ"ד ס"ק ז'): אין להציע ההסיבה בשבת ערב יום טוב רק לפני שבת או לביל יום טוב.

¹³⁴ ר"י וייל (סי' קצ"ג) שצריך לצלות הזרוע והביצה מבעוד יום, דהואיל שאינו אוכלו ביו"ט אסור לצלותו ביו"ט. ונראה דאם רוצה לאוכלו ביו"ט ראשון וכו' הרשות בידו ואז יוכל לצלות אף ביו"ט הואיל שאוכלו באותו יום. דרכי משה סי' תע"ג י'.

מג"א (סי' תע"ג ח') חק יעקב (שם י"ז), שו"ע הגרש"ז, משנ"ב (שם ס"ק ל"ב).

יכין מי מלח. ישטוף את החסה וישמרנה במקרר¹³⁵. ירסק את התמכא - חרין, וישמרנה בכלי סגור היטב¹³⁶.

שעון שבת

כט. יכוון את השעון שבת לזמנים שמתאימים לשבת ויו"ט, בכדי שלא יצטרך להזיז את זיזי השעון ביו"ט¹³⁷.

נייר אלומיניום, פתיחת בקבוקים וקופסאות

ל. בערב שבת יחתוך נייר אלומיניום שנצרך לעטוף ולחמם מאכלים על הפלטה ביו"ט¹³⁸.
יפתח בערב שבת את הבקבוקים וקופסאות שבהם מתכוון להשתמש בשבת וחג.

הכנת הנרות

לא. המדליק נרות בשמון, עם פתיל צף, נכון להשחיל את הפתילה למשטח השעם לפני כניסת יו"ט¹³⁹.
אבל אם שכה, מצדדים הפוסקים להתיר להכינו ביום טוב¹⁴⁰. אבל הנקב במשטח השעם, חייב להיעשות לפני יו"ט¹⁴¹.

ליל שבת

קידוש במקום נרות

לב. נכון לקדש ולסעוד סעודת שבת, במקום שדולקים הנרות¹⁴².

----- = מקורות וציטוטים -----

¹³⁵ כשמשחה חסה במקרר אינו מונח במים ואינו כבוש, שבט הלוי (ח"א סי' קע"ו). כשאורז את החסה השטוף בשקית ניילון ומכניסו למקרר, יפתח כמה חורים קטנים בתחתית השקית בכדי שלא יוצרו שלוליות מים בשקית ניילון ממים המופרשים מעלי החסה, ולא יכבשו את החסה.

¹³⁶ אם חושש שיפוג טעמו עד ליל החג, יכול לרסקו ביו"ט בשינוי. עי משנ"ב (סי' תע"ג ס"ק ל"ו).

¹³⁷ הגם שבעת הצורך מותר להאריך את זמן הפעלת השעון כדאי בשש"כ. אבל לכתחילה ראוי לדאוג שלא להגיע למגע בשעון ביו"ט כלל.

¹³⁸ ביו"ט אסור לחתוך.

¹³⁹ שבט הלוי (ח"ט סי' קכ"ח א').

¹⁴⁰ בתשו' שבט הלוי (ח"ט סי' קכ"ח א) כתב שראה צדדי החולקים בזה ויותר נוטה לצד המתירין, דנתנית הפתילה לתוך הצף אינו להשלים צורת הכלי, אלא הצף הוא בית קיבול המחזיק את הפתילה שעומדת להדלקה לבדה. שש"כ (פרק י"ג סעיף כ"ד).

¹⁴¹ ראה משנ"ב (סימן ש"ד ס"ק ו). יש שמדליקים נרות ארוכות המכונים 'מה נשתנה ליכט' לביל הסדר, כמ"ש בני יששכר (חו' ניסן מאמר ה' אות כא) בהיותם ארוכים מהרגיל, ראוי לשים לב ולהכניס לפני שבת.

¹⁴² שו"ע סי' רע"ג סעיף ז': "א שאין מקדשין אלא לאור הנר וי"א שאין הקידוש תלוי בנר וכו'. ועיי"ש במג"א (ס"ק ט"ו) שצריך לקדש ולאכול במקום הנר חוץ אם מצטער הרבה וכו'.

ובפמ"ג (שם ס"ק ט"ו) אם מקדש במקום נר ואוכל שם מעט או שותה רביעית ואח"כ הולך לחצר לאכול עדיף טפי כי היה הקידוש במקום הנר. ומביאו משנ"ב (סי' רע"ג ס"ק ל"ב).

ועיי"ע בביאור הלכה שם, ועיי"ע כפה"ח (שם ס"ק מ"ז) מביא שמדברי הזה"ק והאר"י ז"ל משמע שצריך לאכול כל הסעודה במקום נר וכו'.

קידוש במקום סעודה

לג. חייב ליטול ידיו ולאכול כזית פת במקום שקידש¹⁴³.

לחם משנה

לד. יש לקיים את סעודות השבת באכילת פת חמץ כמו שנהגו בכל הדורות¹⁴⁴.

צירוף מצה

לה. אם אין לו לחם משנה, יכול לצרף מצה כשירה לפסח, ללחם משנה, ויזהר שלא יגעו זה בזה¹⁴⁵.

ומצה שאפה בערב פסח במיוחד בשביל ליל הסדר, יקח רק אם אין לו אחר¹⁴⁶.

המשך סעודה בחדר אחר

לו. אם קשה לו לאכול כל הסעודה במקום אחד, מותר לאכול בתחילת הסעודה מן הפת כשיעור כזית, ולכוין להמשיך את הסעודה בחדר אחר, ובחדר השני יכול לאכול מאכלים שבושלו בכלי פסח¹⁴⁷.

----- מקורות וציטוטים -----

ויזהר מאוד לאכול סעודתו בישוב בשלחן ערוך כראוי ומפה נקיה וכו' לכבוד שבת קודש כדבעי. ולא יאכלו בין תנור וכיריים וכדומה.

כתב הבן איש חי (פ' צו סעיף ג'): יאכל סעודת הלילה ושל שחרית בשבת זו בחצר במקום אחד דוקא, ולא יעשו בלילה ובשחרית פירורין קטנים שאינן נלקטים ביד לאכלם.

¹⁴³ שו"ע סי' רע"ג.

¹⁴⁴ מבית לוי פסקי שבט הלוי, ער"פ שחל בשבת.

¹⁴⁵ מצות מצוה כתב הפמ"ג (סי' תמ"ד א"א ס"ק א') שמצות אלו דאסורין באכילה מדרבנן הוי מוקצה, ובסי' תע"א (א"א ס"ק ח') דבכה"ג אין לו דין אוכל להתיר טלטלו. וכ"כ בן איש חי (פ' צו סעיף ו').

אבל באשל אברהם (ה' שבת סי' ש"ח) חולק על הפמ"ג וסובר שאין ע"ז איסור מוקצה דאפשר לו להאכילם לקטנים וא"כ הוי אוכל אדם אלא שנכון להחמיר שלא לטלטלם, הביאוהו ארחות חיים (סי' תמ"ד או' ג'). וסי' תע"א אות א'. מעדני שמואל (סי' קי"ג או' ס"ג), שערים מצוינים בהלכה (סי' קט"ו או' ו').

באגרות חזון איש (ח"א מכתב קפ"ח הנהגות ער"פ שחל בשבת). ובס' שש"כ (ח"ב סי' נ"ה סעיף י"ד). ס' הליכות שלמה (פ"ח אות י"א): מצה מצטרפת לחלת חמץ ללחם בשבת. ס' מבית לוי (עיי"ש הערה י"ח).

¹⁴⁶ בתשו' שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סי' ע"ז) כתב שכיון שאותן המצות מצוה, בשום אופן לא יתנם לקטנים, מוקצים הם. ולכן נראה שמצות אלו שאפאם בערב החג מיחדם לליל הסדר, ויקרים הם ואינו מאכילם לקטנים שאינם יודעים לספר, יש לחוש יותר למוקצה. אבל בתשו' פרי האדמה (ח"ב סי' פ"ה) כתב דאדרבה, כיון שיכול לצרפה ללחם משנה, הרי שוב מותרת בטלטול, דאין לחם משנה צריך להיות ראוי לאכילה, ודי שבוצע אחד מהם.

¹⁴⁷ תשו' מנחת יצחק (ח"ו סי' מ"ח): נכון בער"פ שחל בשבת להתחיל סעודת שחרית בחדר א' ולאכול כל הסעודה שנתבשלה בכלים של פסח בחדר ב' ולחזור לאכול כזית פת בחדר א' ולברך שם. וכו' עיי"ש.

בקו' מבית לוי (ח' ט"ז) כתב כן ומציין דברי מנח"י הנ"ל עפמ"ש בסי' קע"ח ס"ב וביאר הלכה שם דלצורך מצוה מותר לעקור מקומו. ואין זה נחשב כסילק ידיו מהפת שבסי' קע"ז ס"ב. (עיי' תשו' חשב האפוד ח"ב סי' קל"א) כשחזור ואוכל במקום הראשון. וכתב (בס' מבית לוי) שאין צורך לאכול שם שוב מן הפת.

מי ששהה בבית מלון בע"פ שחל בשבת, והיות ולא רצה לאכול מצות שחילקו בבית מלון לסעודות שבת, יכול לקדש בחדרו ולאכול כזית חלה בזהירות מפירוים, ומיד לרדת לחדר האוכל הכללי של המלון

ועדיף לחזור לחדר הראשון, ולאכול שוב פת, ולברך ברכת המזון¹⁴⁸, אע"פ שאכילת פת שוב, אינו מעכב¹⁴⁹.

תחת גג אחד

לז. אם שני המקומות, הם תחת קורת גג אחד, אין צורך לחזור למקומו הראשון ויברך בחדר השני אע"פ שלא אכל שם פת¹⁵⁰. וכ"ה במרפסת צמודה¹⁵¹.

נמשך סעודתו אחרי זמן איסור

לח. אם נמשך סעודתו בבוקר עד אחרי זמן איסור אכילת חמץ, יכול להמשיך ולאכול (מאכלים בלי חמץ) מפני שהסילוק מהפת הוא רק לצורך הלכתי¹⁵².

עוגה, קניידלאך, בערב פסח

לט. מצה שיוציאים בה ידי חובה בפסח, אסור לאכול בערב פסח¹⁵³, וכן עוגה שנאפה מקמח מצה עם ביצים¹⁵⁴ וכי, אבל קניידלאך, מותר לאכול בערב פסח¹⁵⁵.

----- = מקורות וציטוטים -----

ולהמשיך סעודתו, ואח"כ יחזור לחדרו לברך ברכת המזון ועדיף שוב לאכול בחדר מהחלה לפני ברכהמ"ז. הגש"פ עם פסקי הגרש"ז אויערבאך.

¹⁴⁸ פמ"ג מש"ז (סי' קע"ח ס"ק ט'), וכפה"ח (שם ס"ק כ"ג).

¹⁴⁹ ראה קנין תורה (ח"ג סי' נ"ה) שעיקרה ממקום הפת אינו סילוק מהפת, עפי"ד הרשב"א שדגים ובשר הם עיקר הסעודה נאכלים לשבוע, ונטפלים לפת גם אם כבר משך ידו מהפת, ומ"מ כתב שעפ"י הבאה"ט (קע"ח ד') עדיף שיחזור למקומו הראשון.

¹⁵⁰ הגש"פ בגר"ש אלישיב. בס' שלמי מועד (פרק ע"ו) מהנהגות הגרש"ז אויערבאך ז"ל כתב שאכל את החמץ בוצר מקורה שבפתח הבית, ואח"כ נכנסו פנימה להמשיך סעודתם במאכלי פסח, ושם בירכו ברכת המזון. שסבר שאינו נחשב שינוי מקום שהרי יש רגילות ללכת מחדר לחדר תוך כדי אכילה.

¹⁵¹ מרפסת הצמודה לבית, כשאין כניסה אליה מהרחוב, ייחשב כמחדר לחדר ואין צורך לחזור למקומו.

שש"כ מהגרש"ז אויערבאך (נ"ד הע' ל"ג). תשו' אור לציון (ח"ב פ"ב ט"ז).

¹⁵² עיי' בשו"ע סי' קע"ז (סעיף ב') בענין המשך אכילה כשמסלק מהפת. בס' הליכות שלמה (פ"ח אות י"ד) כתב שאם **סעודתו**, בבוקר ער"פ שחל בשבת, **נמשך** באכילת מאכלי פסח והגיע זמן איסור אכילת חמץ ונאסר באכילת פת, אינו צריך לברך על דברים שבהם ממשיך סעודתו דאכתי סעודה אחת היא. שבות יצחק (פסח פ"ט אות ד'), משם הגרש"ז אויערבאך והגר"ש אלישיב (שיעורי מס' ברכות ס"ז פ"ג שלשה שאכלו), כיון שסילוק מהפת לצורך הלכתי, אינו נחשב סילוק ויכול להמשיך הסעודה בלי חמץ. ס' מבית לוי (עמ' שכ"ג).

¹⁵³ ירושלמי (פסחים פ"י הל' א'). רמב"ן (מלחמות) ור"ן, רמ"א (סי' תע"א סעיף ב').

¹⁵⁴ בשעה"צ (סי' תע"א ס"ק ט"ז) דוקא שיש בה תואר לחם עדיין, אבל דעת הגר"ש אלישיב (סידור פסח כהלכתו ח"א פט"ו הע' 31) שאין לאוכלו בערב פסח, וכ"ה בתשו' אור לציון (ח"ג פ"ג ג'). בס' הליכות שלמה (פ"ח או' ד') דן בהיתר לאוכלו כיון שאבד ממנו תורתא דנהמא ובס' ערב פסח שחל בשבת (כ"א ס"ה) ביאר שמאחר ואם קובע עליו סעודה חייב לברך ברכת המזון, יש להחמיר ואינו דומה לקניידלאך שנחשבים לתבשיל. וכ"ה בתשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קי"ז) שנראה להחמיר בזה.

¹⁵⁵ יחידושי רבי עקיבא איגר, שו"ע הגרש"ז (סי' תע"א סעיף ח'). משנ"ב (שם ס"ק כ') קניידלאך שבושלו אין דין מצה עליהם. ועיי' בשעה"צ (שם ס"ק כ').

מצה בליל שבת

מ. כשאין פת לסעודת ליל שבת, יש שרצה להתיר לאכול מצה בליל יג¹⁵⁶, אבל למעשה נוהגים להימנע מאכילת מצה גם בליל יג¹⁵⁷.

מצה עשירה

מא. יש להימנע מלאכול מצה עשירה בסעודת שבת זו¹⁵⁸, ויש מקילין בזה במקום צורך גדול¹⁵⁹.

מצות מכונה

מב. יש להימנע מלאכול מצות מכונה בשבת זו, אפילו למי שנמנע כלל מאכילת מצות מכונה בפסח¹⁶⁰. ולצורך מיוחד כגון לחולים, יש דיעות אם להקל במצות שנאפו שלא לשם מצוה¹⁶¹.

השכמה לבית הכנסת

מג. שבת בשחרית משכימין לבית הכנסת. ולא יאריכו בתפילה¹⁶².

----- = מקורות וציטוטים -----

¹⁵⁶ חק יעקב (סי' תע"א ס"ק ז'), סובר שאיסור אכילת מצה הוא רק מעמוד השחר של יום י"ד, וכ"ה במשנ"ב (שם ס"ק י"ב). ובס' שערים המצוינים בהלכה (סי' קט"ו ו').

¹⁵⁷ מג"א (סי' תע"א ס"ק ו'). מחצה"ש (שם ס"ק ו') בן איש חי (צו סעיף כ"ו), וגם כי יש נוהגים לא לאכול מצה מר"ח ניסן או 30 יום לפני החג.

¹⁵⁸ בביאור הגר"א (סי' תמ"ד) מצדד לדעת הרמב"ם אסור לאכול מצה עשירה וכן מצה מבושלת בערב פסח, אפילו קודם שעה עשירית, מביאו שעה"צ (שם ס"ק א'). שבט הלוי (ח"ח סי' קי"ז) לא לקחת מצה עשירה.

¹⁵⁹ הגר"ש אלישיב (קובץ תשובות ח"ד סי' מ"ד) מוסדות ציבור כבתי חולים, ולמי שיש שיניים תותבות שקשה מאוד לנקות מפירורים, יאכלו מצה מבושלת. תשו' יחווה דעת (ח"ג סי' כ"ו). אור לציון (ח"ג פ"ג ד'). אז נדברו (ח' י"א סי' ל"ז) בפרט במקומות שאם לא יתנו להם מצות כאלו יכשלו באכילת מצות שמורות הכשירות לפסח.

¹⁶⁰ תשו' מנחת יצחק (ח"ח סי' ל"ז) מאריך בנימוקיו לאסור אכילת מצה בער"פ אפילו בנאפו שלא לשמה. משנת יוסף (סוגיות בסדר שו"ע סי' כ"ט ז') שבכלל האיסור גם מצות מכונה גם לאלו המקפידים מאוד לא לאוכלם בפסח וכאיסור נחשב להם, מ"מ אין לאוכלם בערב פסח. דברי יציב (ח"ב סי' קפ"ח ב'). תשו' להורות נתן (ח"ד סי' מ') יש לחשוש שיוצא בזה בפסח. וכן אמר לי הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א. גם מצת חמץ א' בתשו' מנח"י (ח"ח סי' ל"ז) שאסור לאכול בער"פ ובמקראי קודש (פסח ח"ב סי' כ"ה) אוסר, משום ששורש איסור אכילת מצה בער"פ כדי שיאכל מצה לתיאבון וטעם מצה חמץ בזמנינו כטעמה של מצת מצוה.

¹⁶¹ דעת הגר"שז' אויערבאך (שש"כ נ"ו הע' מ"ז) שאין לאוכלה בער"פ, שהרי מקפידים שלא יחמיץ בכדי לא להכשל באיסור חמץ ולדעת הרבה פוס' יוצא ידי"ח. וכ"ה בתשו' מנח"י שם. מאידך, הגר"ש אלישיב (ישא יוסף צ"א) שבמקומות שאין ברירה, בית מלון בית חולים, יש להקל במצות כאלו עד חצות היום, אך אין להקל בשאר מקומות. ובתשו' מנחת יצחק (ח"ח סי' ל"ז) שבצינעא יש להקל בבתי חולים ומחנות צבא, והוא בחינת הרע במיעוטו. תשו' אור לציון (ח"ג פ"ג תשובה ד').

¹⁶² מהר"ל הל' שבת הגדול (סי' י"א): ואם ערב פסח בשבת משכימין וממהרין בכל מילין לאכול קודם כלות ד' שעות ביום. (ובנוסחא אחרת) משכימין וממהרין לבית הכנסת להתפלל. חק יעקב (סי' תמ"ד ס"ק ט'): כתב בספר חסידים (סי' ש"ד) דלא יאריכו בתפלה לאמרה בנחת בשבת זו משום אכילת חמץ, וכן נוהגין.

קם מאוחר

מד. אם קם מאוחר, יאמר ברכות התורה, ברוך שאמר וישתבח, ברכות קרי"ש, ותפילת עמידה דשחרית, ויקדש ויאכל כזית. אבל לא יאכל לפני התפילה¹⁶³.

יוצרות. מפטיר

מה. יש נוהגין לומר יוצרות בשבת הגדול, ויש שלא נהגו לאומרים¹⁶⁴. מפטירין וערבה¹⁶⁵. והגר"א כתב שאין מפטירין וערבה בשבת זו¹⁶⁶.

= ----- מקורות וציונים -----

חמד משה (שם ס"ק ג'): טוב שלא להאריך בשבת זה בתפילת שחרית ומוסף ופשיטא שלא לומר רק יקצר כפי האפשרי שלא יכשל ח"ו אדם באיסור אכילת חמץ אחר זמן איסורו. משנ"ב (שם ס"ק ד'). בפרי חדש שם כתב: יש להזהיר למזמר ולחון שלא יאריכו בתפילה ושיאמרו אותה קצת במרוצה, ובפרט אם יש שמחה, כדי שלא יבואו לידי חשש איסור חמץ. וכ"ה בשו"ע הגרש"ז (שם סעיף ז'). ובס' בן איש חי פ' צו סעיף ב': ימהרו להתפלל בבוקר וכו' אך יזהרו שלא יתפללו בחפזון ובמרוצה.¹⁶³ תשו' קנין תורה (ח"ג סי' ק"ה) תשו' משנה הלכות (ח"ח סי' ק"צ).

¹⁶⁴ בלבוש (סי' ת"ל סעיף א'). סידור ר"י עמדין, סדר היוצרות ופיוטים. דרכי חיים ושלום סק' תקס"א. במהרי"ל הל' שבת הגדול שכמה פיוטים אומרים בשבת שלפני דאם ימתינו עד שבת הגדול דהוא ערב פסח, מה צורך בו, וכל הנעשה נעשה.

בס' ליקוטי מהרי"ח סדר שבת שלפני פסח, הביא מפמ"ג שהפיוטים של שבה"ג אומרים אף כשחל בער"פ ע"ש, ולכאורה גם בפיוטים כתובים הדינים הנצרכים קודם הפסח, ואפשר דהפיוטים לא נתקנו העיקר משום הדינים, משא"כ הדרשה.

ויש שלא נהגו לאמרן בשבת זו, לוח א"י לגרימ"ט, מפני שלא יאחרו מלאכול. ויש שלא נהגו כלל לומר יוצרות באמצע תפילה, עיי' מ"ש המג"א (סי' ס"ח) מהאר"י ז"ל. מט"א (סי' תרכ"ה סעיף מ'). מעשה רב (סי' קס"ב). עיי"ע ס' חג המצות (פרק ל"ז סעיף ו') ובספרי חג האסיף (פ"ג סעיף ב').

¹⁶⁵ הלבוש (סי' ת"ל סעיף א') כתב יש מפטירין וערבה לה' אע"פ שלא חל בערב פסח וי"א שאין מפטירין אלא כשחל שבת הגדול בערב פסח ומסביר, דהטעם לומר בכל שבה"ג מכיון שאומרים הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא. ובטעם שמפטירין רק בשבה"ג בע"פ מכיון שאומרים הביאו את כל המעשר אל בית האוצר.

אליה רבה (שם ס"ק ב') כתב שנוהגין פראג כהיש אומרים שאין מפטירין וערבה אלא כשחל שבת בערב פסח. בבאר היטב (סי' ת"ל): מהרב רבי משה רבי אליהו אין מפטירין וערבה אלא כשחל שבת הגדול בערב פסח, וכן נוהגין. ובחכמת שלמה שם בגליון שו"ע מבאר מדוע אומרים וערבה רק כשחל ע"פ בשבת, כי בשנה הראשונה שהוקם המשכן היה ערב פסח שחל בשבת, דהרי אז הוי ראש חודש ניסן ביום א' דהרי כן אמרינן שבת פ"ז ע"ב דאותו היום נטל עשר עטרות, וגם שבט אפרים הקריב בשבת כמו שכתוב במדרש (במדבר י"ד ד א'), וא"כ כיון דפסח ראשון כשהוקם המשכן הוי ערב פסח בשבת, ולכך כשחל עתה ע"פ בשבת אנו מבקשים שיהיה ערבה לפני ד' פסח שלנו כימי קדם ושנים קדמוניות כפסח הראשון שהי' במשכן ועיי"ש מה שמדויק בזה.

ובשו"ע הגרש"ז (שם סעיף ג'): נוהגין במדינות אלו כששבת הגדול הוא ערב פסח מפטירין בו במלאכי וערבה וגו' לפי שבאותה פרשה הוא זמן הביעור דהיינו שבערב פסח של שנה הרביעית שבשמיטה ובערב פסח של שנה שביעית שבשמיטה חייב כל אדם להוציא מבתו כל המעשרות שהפריש מתבואתו כל הג' שנים שעברו מהשמיטה, והוי המעשרות שהפריש מונחים בביתו, ובערב פסח זה מחויב להביאן לבית הלוי.¹⁶⁶

¹⁶⁶ בס' מעשה רב (סי' קע"ו): בסוף ימיו צוה להפטיר וערבה בשבת הגדול שאינו חל בע"פ. והיה אומר שאם חל שבה"ג בע"פ אין להפטיר וערבה והוא הוי"פ מנהג העולם וכו'. ובהערת משיח אליהו שם מבאר דלטעם הראשון של הלבוש הנ"ל הרי אין משיח בא בע"ש משום טירחא ובע"פ בשבת ליכא טעם

סעודה שחרית וסעודה ג'

מו. באופן קיום סעודת שחרית וסעודה שלישיית, ישנם כמה מנהגים.

(א) יש מקומות שאוכלים סעודת שחרית כרגיל, ומסיימים לפני זמן איסור חמץ. ואחרי הצהרים אוכלים דגים או בשר, או פירות כדי לקיים סעודה שלישיית¹⁶⁷.

(ב) יש נוהגין לקיים סעודת שחרית אחרי התפילה במאכלים קרים. ואחרי חצי היום אוכלים תבשילים חמים, ויוצאים בזה ידי סעודה שלישיית¹⁶⁸.

----- מקורות וציטוטים -----

זה ואי' פסחים י"ג ע"א ו"ד שחל בשבת קאמר ר"א בר"י לחכמים כבר מובטח להם לישראל שאין אלי' בא לא בע"ש ולא בעי"ט וכו', וא"כ למה לנו לקרות הנה אנכי שולח את אליהו. ולטעם השני מפני המעשרות הרי אין מעשרין בשבת לכן אין קורין וערבה בשבת.

בערוך השולחן (סי' ת"ל סעיף ה') הביאו הגר"א וכתב שכן המנהג אצלם שאז מפטירין הפטרה של הסדרה.

¹⁶⁷ טור סי' תמ"ד. הגהות סמ"ק (סי' צ"ח אות ד'). רמ"א (סי' תמ"ד סעיף א'): במדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה וכו' יקיים סעודה שלישיית במיני פירות או בבשר ודגים כדלעיל סי' רצ"א סעיף ה' בהג"ה.

מג"א (שם ס"ק ב') מבאר: אם יש לו בשר ודגים הוא עדיף ממיני פירות כמ"ש בסי' רצ"א. ובחק יעקב (שם ס"ק ב') כתב: אע"ג דלעיל סי' קצ"א מבואר דיותר טוב לעשות בבשר ודגים מפירות, וכאן כתב הרב פירות תחילה, נ"ל דמשום מצה לתיאבון יותר טוב לקיים במיני פירות שאינו משיביע כולי האי, ועוד כיון שדרך בבשר ודגים ללפת בו את הפת חישינו דלמא אתי למטעי לאכול בו מצה.

חמד משה (שם ס"ק ו') שיש לקיים סעודה ג' בבשר ודגים אם אפשר, ואם אי אפשר מ"מ יקיים בפירות. וכתב על דברי ח"י דפירות עדיפי, שאין דבריו מוכרחים. ויוכל לעשותה גם אחרי שעה עשירית, ובלבד שלא יאכל הרבה כדי שיוכל לאכול בלילה מצה לתיאבון.

וכ"ה במחזיק ברכה שם ס"ק ג'. ובשו"ע הגרש"ז (שם סעיף ג') כתב שיקיימו בבשר ודגים או בשאר מיני ליפתן שהרי י"א שבדברים אלו אדם יוצא ידי חובת סעודה שלישיית בכל שבתות השנה, ואם אין לו מיני ליפתן יקיימנה במיני פירות וכו'.

בכפה"ח (שם ס"ק י"ב) כתב שאם אפשר, יאכל איזה דבר מבושל שיעור כוית, כי כן אמר לו המגיד למרן ז"ל. מיהו גם בפירות אם הן ממיני ז' יש בהם עדיפות משום דמברכין אחריהן מעין ג'. וע"כ הנכון אם אפשר יש לאכול כוית מין התבשיל וכוית פירות ממיני ז', ואם לא אפשר יש לחזר אחר פירות מין ז', ואם גם זה לא אפשר אז יאכל מאיזה פירות שמצויו אצל.

דרכי חיים ושלום עמוד ת"א: סעודה שלישיית וכו' בשר ודגים או פירות וכיוצא, וטוב שגם בבוקר יחלק הסעודה לשנים.

ומותר לאכול ביצים בשבת זו בשחרית ואין חשש בזה משום אכילת ביצים בליל פסח דאין זה דומה לאכילת חזרת וכיוצא, אך יש נוהגים שלא לאכול בשבת זו ביצים בשחרית מפני שמניחים ביצה בליל פסח בקערה, ואוכלים אותה זכר לקרבן חגיגה, וכל אחד יעשה כמנהגו בדבר זה. בא"ח (צו סעיף ג').

¹⁶⁸ משנ"ב (סי' תמ"ד ס"ק י"ד): כהיום נהגו בכמה מקומות במדינתנו שאחר התפילה אוכלים מאכלים קרים של חמץ, ואחר חצי היום אוכלים תבשילים חמים שעמדו בתנור ושנתבשלו בכלים של פסח ויוצאים בזה סעודה ג'. לוח א"י להגרימ"ט. אגרות חו"א (ח"א סי' קפ"ח).

יתכן שעשו כן בגלל שחששו לערות מכלי פסח לכלי חמץ. בימינו שישנם כלים חד פעמיים אפשר לשפוך לתוכם בלי חשש ולאכול חמון גם בסעודת שחרית.

בסדר ער"פ בשבת מהגרי"ח זונפלד ז"ל אונפלד שכן המנהג בירושלים. וכתב שם שנראה טעמם מפני שהכירה של ההטמנה כבר מוכשרת לפסח ואין להם אחרת, אבל אם יש להם עוד כירה של חמץ פשוט שאין איסור להטמין אפילו כמה תבשילין של אורז וקטניות נקיים ומודחים במים היטב, בקדרה חדשה שלא נשתמשו

ג) יש נוהגין לחלק סעודת שחרית של פת, לשתיים. דהיינו שנוטלים ידיהם לפת, ואוכלים חלק מהסעודה ומברכים ברכת המזון. ומפסיקים לזמן מסויים¹⁶⁹. ואח"כ נוטלים ידיהם לפת וממשיכים את הסעודה¹⁷⁰.

----- = מקורות וציטוטים -----

בה חמץ, על כירה של פסח, לצורך סעודה זו, ויטמון ג"כ בבלאות נקיים וכו' ולא יבטל מצות עונג שבת בסעודה זו כשאפשר לו וכו', מביאו בס' ע"פ שחל בשבת.

¹⁶⁹ **בשיעור זמן מסויים**, מוזכר כמה שיעורים, א. שיעור חצי שעה (חזו"א מכתבים קפ"ח, וכ"ק אדמו"ר הפני מנחם זצ"ל וגם יצא לטייל). ב. ברבע שעה (דרכי חיים ושולם תי"ט) ג. שיעור הילוך ד' אמות (חמד משה תמ"ד ו') ד. הפסק בד"ת או טיול בחוץ (ט"ז רצ"א ב'. א"א בוטשאטש. קיצושו"ע קט"ו ד') ה. הכל שמוכרח לעשות כן משום סעודה שלישית אפילו אינו מפסיק (מג"א סי' רצ"א ו').

¹⁷⁰ הנה דעת הטור ושו"ע (סי' רצ"א סעיף ב') שאם עשה סעודה ג' לפני זמן המנחה' לא קיים מצות סעודה שלישית. וכ"ה בכפ"ח (שם ס"ק י"ב)

אבל הר' אליעזר ממיץ בס' יראים השלם (ח"ב סוסי"י ש"א) כתב: שתי סעודות שתי שביעות יחלק לשלש סעודות ואין מכאן ראייה שסעודה שלישית שאכלה קודם ארבע שעות לא יצא. הב"ח סי' תמ"ד הביאו וכתב: דאע"ג דבפ"י כל כתבי קי"ח משמע דסעודה שלישית במנחה היא, היינו לכתחילה היכא דאפשר, אבל בערב פסח דלא אפשר ליכא ראייה דלא יצא בדיעבד קודם מנחה. וכ"כ המרדכי פ"ק סי' תקמ"ב והגהות מיימוניות (פ"ג דחמץ או' ב'), גם הרוקח (בסי' רס"ז) כתב שכך אל"ה"ר אליעזר ממיץ, משמע דכך הורה לו למעשה.

מג"א (סי' תמ"ד ס"ק א'): בשם ש"ג, המרדכי פ"ק דשבת, הב"ח והכל בו, גם בשחרית יפסיק סעודתו לשנים דהא י"א שיוצא בזה. ביאור הגר"א שם מביא הב"ח, וכן עיקר, חק יעקב (שם ס"ק ב').

חמד משה (סי' תמ"ד סעיף ו'): יש שכתב לחלק שחרית לשנים וצריך לברך ברכת המזון בינתיים ולשהות מעט כדי הילוך ד' אמות לפחות. וטוב בזה וגם מזה שכתבתי למעלה אל תנח (לאכול בשר ודגים או פירות בזמן סעודה ג') כי י"א שאינו יוצא בזה ידי סעודה ג', ולכן שניהם כאחד טובים. יוסף אומץ סי' תר"ע.

משנ"ב (שם ס"ק י"ח): שיחלק סעודת שחרית של פת לשנים, דהא י"א שיוצא בזה ידי סעודה ג' וכ"כ בביאור הגר"א דנכון לעשות כן. אך כ"ז אם יש לו שהות לברך בינתיים ולהפסיק איזה שהות כדי שלא יהיה בכלל ברכה שאינה צריכה.

בס' שמירת שבת כהלכתה (פ' נ"ו ס"ק ס') מצוין סי' רצ"א ט"ז ס"ק ב' וקצושו"ע סי' קט"ו סעיף ד' שנחשב הפסק אם מפסיק מעט בד"ת או בטיול. ועינינו'ש במשנ"ב ס"ק ט"ו דכל שמוכרח לעשות כן משום סעודה שלישית אין בו משום ברכה שאינה צריכה, ועינינו'ש במשנ"ב ס"ק י"ד דיקום וילך מעט בינתיים. ועיי' אגרות חזו"א סי' קפ"ח דיפסיק חצי שעה.

וע"ע דעת תורה סי' רצ"א סעיף ג' בשם הריטב"א דלא יחלק בכלל הסעודה לשתיים, ומשום ברכה שאינה צריכה. ועיי' סי' רצ"א במשנ"ב (ס"ק י"ד) דלא ידרוש ברבים להפסיק סעודתו וכו' אין הכל בקיאין בזה.

בס' דרכי חיים ושולם סי' תקס"א ובהוראתו (שם עמוד ת"א): טוב שגם בבוקר יחלק הסעודה לשנים דהיינו שייברך בהמ"ז וישהה ערך רביע שעה, ושוב יטול ידיו ויבצע על לחם משנה ויברך בהמ"ז וכו'.

בספר דרכי חיים או' צ"ח כתב דהגה"ק רבי חיים מצאנז אחר אכילת דגים ובצלים בסעודת שחרית בירך בהמ"ז עם עשרה אנשים ויתר העם לא ברכו בהמ"ז כי אמר שהמה יוצאים במה שהוא מחלק הסעודה לשתיים. ותיכף אח"כ נטלו ידיהם לסעודה ג'.

שמעתי שכך נהג האדמו"ר הגה"ק הפני מנחם מגור זצ"ל בשנת תשנ"ד שנטל ידיו ואכל דגים ובצלים, בירך בהמ"ז והפסיק למשך חצי שעה ויצא מביתו, וחזר, נטל ידיו שוב ואכל את שאר הסעודה.

ד) יש שכתבו שבשבת זו אין חיוב לאכול סעודה שלישית, ועוסקים בתורה¹⁷¹.

שני סעודות בלילה

מז. לא נראה שאפשר לקיים ג' סעודות בשבת, באכילת שתי סעודות בלילה ואחת ביום¹⁷²,

סילוק חמץ

מח. אחרי שגמר לאכול סעודת שחרית, לפני שעה חמישית, ינער המפה שאכל עליו ויקנח הקערות באצבעו או ידיהם במים¹⁷³, ויטמין כלי החמץ¹⁷⁴.

כלים חד פעמיים

----- = מקורות וציטוטים -----

בס' הליכות שלמה פ"ח אות ט"ו: בשנים שהתפלל כותיקין והיתה שהות מספקת נהג לאכול שתי סעודות גמורות קודם סו"ז אכילת חמץ. ובשנים המאוחרות, שלא הקדים כ"כ להתפלל נהג לאכול סעודה אחת גמורה, ולצאת יד"ח ס"ג בתבשילים ופירות אחר חצות.

¹⁷¹ בוזה"ק פ' אמור דף צ"ב כתב שרבי שמעון בר יוחאי היה עוסק במעשה מרכבה במקום סעודה ג' בערב פסח שחל בשבת. וכ"כ השל"ה ומביאו המג"א סי' תמ"ד ס"ק ב'.
עי"ע בערוך השולחן שם סעיף ו' כיון דסעודה גמורה אי אפשר, ממילא דאין שייך למלאותה בפירות או בבשר ודגים וכו'.

בס' נירות שמשון כתב דמשמע מזהוהר שיעסוק דוקא במעשה מרכבה.
בכפה"ח (סי' תמ"ד ס"ק ח"י) מביא הוזה"ק הנ"ל וכתב: נראה דה"ד לרשב"י ע"ה דהוה נהירא ליה שבילי דשמייא כשבילי דארעא ויודע הלימוד שעושה תיקון במקום סעודה, אבל אנחנו צריכין דווקא לעשות סעודה, ומי"מ אם יהיו שניהם כאחד טובים. עי"ע מט"א (סי' תקצ"ז באלף למטה ס"ק ב').
בליקוטי חב"ח ח"ג כשהחת"ס היה יוצא ידי סעודה ג' ביו"ט בדרשה שהי' דורש בד"ת, והסתמך על הוזה"ק.

במנהגי קומארנא (או' רע"ט): ער"פ שחל בשבת היה נכנס לעריכת השולחן לפני השעה שתיים עשרה, והיה אז מקדש על היין ועורך שולחן בלא פת ואכל טשולנט של פסח ושרו זמירות של סעודת שחרית, אבל סעודה שלישית לא היה אוכל.

¹⁷² בתשו' רבבות אפרים (ח"א סי' ר"ז) דן בארוכה האם אפשר לקיים ב' סעודות שבת בלילה ואחת ביום, ובענין הג' סעודות הרמוזות בג' פעמים 'היום', ובהא ד'כבוד היום עדיף', וכ"ה במגדנות אליהו (ח"א סי' קמ"ח) ובס' אורחות חיים ספינקא (סי' רד"ע ד').

וכיון שאין הדבר מבורר בפוסקים, לא יעשה כן אלא במקום אונס גמור.
ראה עוד א"ר (סי' רצ"א ב') שכל סעודה יהא בזמנה, ובמטה משה (סי' תפ"ז).

¹⁷³ שו"ע הגרש"ז (סי' תמ"ד סעיף ח'): טוב להדיחם אפילו אין בהם אלא מעט חמץ. ועי' משנ"ב (שם ס"ק י"ג)

¹⁷⁴ טור (סי' תמ"ד) בשם תשו' הרא"ש (כלל כ"ד סי' א'). שו"ע (שם סעיף ד'): אחר שאכל בשבת זה סעודת שחרית ינער המפה שאכל בה ויקנח הקערות באצבעו ויטמנם מן העין עם שאר כלי החמץ. מהרי"ל הל' שבה"ג וע"פ (עמוד נ"ד).

בשו"ע הגרש"ז (שם סעיף ט'): אחר שגמר מלאכול סעודת שחרית בשבת זה, קודם שעה ה' ינער היטב את המפה שאכלו עליה מן הפירורין הדקין שנשאר בה והקדירות והקערות והכפות ושאר הכלים שנשתמש בהם חמץ יקנחם היטב באצבעו שלא ישאר בהם חמץ בעין (ויטמין המפה עם שאר כלי החמץ בחדר שאינו רגיל לילך לשם כל ימי הפסח וכו').

מט. אם נשאר פירורי חמץ על כלים חד פעמיים, ורוצה לבערם¹⁷⁵, יניחם בשקית אשפה וישפוך לתוכו חומר פוגם וישליכו לאשפה.

ניקוי הפה ושיניים מחמץ

נ. אחרי אכילת חמץ, ישטוף פיו היטב וינקח ויגב חמץ מכל חשש חמץ¹⁷⁶. שיניים תותבות מותר לערות עליהן רותחין בשבת¹⁷⁷.

טאטא פירורים

נא. אם ישנם פירורים על הריצפה יטאטא המקום¹⁷⁸ ויזרוק הפירורים לביהכ"ס.

ביעור חמץ הנשאר

נב. כל חמץ שנשאר, יזרוק לפני בהמה או יזרוק לבית הכסא¹⁷⁹, ואם אי אפשר יתנם

----- מקורות וציטוטים -----

¹⁷⁵ הגם שפירורים ממילא בטלי, דעת השו"ע הגרש"ז (סי' תמ"ד סעיף ח') שטוב לבער והוי צורך מצוה, וכ"ה בכפה"ח (ס"ק ל') ובמשנ"ב (שם ס"ק ט"ו) בפירורים הנדרסים ברגליים ומתבערים מאליהן מ"מ טוב שיכבד הבית. וראה עוד תשו' מנחת יצחק (ח"ד סי' נ"ו).

¹⁷⁶ כפה"ח (סי' תמ"ד ס"ק ל"ב): אחר האכילה ירחץ פיו וינקח את שיניו ובפרט אם יש בהם חורין או סדקים כי חמץ בפסח במשהו. ועיי"ע בבא"ח (פ' צו סעיף ח').

בס' מבית לוי מצייין מש"כ בשבט הלוי (ח"ה סי' מ"ה) בענין לצחצה במברשת שיניים יבישה בשבת, בלי משחה, שמיקל ובלבד שלא יהא פסיק רישיה בהוצאת דם מהחניכיים, שזה שכ"ח מאוד, ומהיות טוב אם אפשר שיהא מיוחד לשבת.

ועיי"ע שמירת שבת כהלכתה (פרק י"ד סעיף ל"ד), שו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קי"ב). תשו' מנחת יצחק (ח"ג סי' מ"ט). יביע אומר (ח"ד סי' ל. ס"ק י"ט). ציץ אליעזר (ח"ז סי' ל). קצות השולחן קל"ח ובדי השולחן ד"ה מותר לשפסף.

¹⁷⁷ **הגעלת השינים התותבות**, יש לדון שמוותרת בשבת זו קודם זמן איסור חמץ. בתשו' מנחת יצחק (ח"ח סי' ל"ז) שאין בו איסור תיקון מנא (עפ"י או"ז ה' יו"ט שמ"ה), דנראה כמתכוון להדיחן, וכיון דמדינא א"צ לערות עליהן חמין, כיון שאכל רק חמץ צונן במעל"ע, ואינו אלא חומר.

סי' הליכות שלמה (פ"ח אות ח"י). ובהערות שם שבשעה שמגעיל אין הכלי אסור, שהרי מותר לאכול חמץ, נמצא שהתיקון נעשה לאחר זמן בזה דכי מטא עידן איסורא ליכא תערובת חמץ. ואין משום הכנה לאחר השבת, שהרי התיקון הוא לבו ביום משעת איסור חמץ.

¹⁷⁸ משנ"ב (שם ס"ק ט"ו) פירוין דקין אין צורך להוציאן מרשותו דנדרסין ברגלים ומתבערים מאליהן, ומכל מקום טוב שיכבד הבית אח"כ ע"י עכו"ם וכו'.

ובימינו שהבתים מרוצפים אין חשש אשווי גומות (סי' של"ז) ויכול לטאטא בעצמו.

¹⁷⁹ מהרי"ל ה' שבת הגדול וע"פ (עמוד נ"ד): אחר אכילה יתן חמץ הנשאר לכלב או לפרה, ולא לחזיר, דאין נותנין לו מזון בשבת דאין מזונותיו עליו. וכ"ה בשכנה"ג (סי' תמ"ד הגב"י אות ג') א"ר (שם ס"ק ה').

פמ"ג (מש"ז סי' תמ"ד ס"ק ה'): ולורות ולפרר יש מחלוקת אי שרי אבל לנהר או לבית הכסא שרי ע"י סי' תמ"ו. חמ"מ שם ס"ק ה'.

ח"א (כלל קכ"ט סעיף י'). משנ"ב (סי' תמ"ד ס"ק כ"א) אפילו אם כבר עברו ארבע שעות ועומד בשעה חמישית יטלטלו ויתן להם, (לכותי או לכלב) וכן מותר לטלטלו ולהשליכו לביה"כ אם יש לו ביה"כ בחצירו. ואם נשתהה עד שעה ששית דאז אסור בהנאה וסור בטלטול אפ"ה שרי ע"י עכו"ם שירקו בנהר או לביה"כ.

לגוי במתנה ולא יאמר לו להוציאן ולטלטלם בשבת¹⁸⁰. ואם אי אפשר יכפה עליו כלי וישרפם במוצו"ט¹⁸¹.

ביטול חמץ

נג. כשתגיע סוף שעה חמישית יחזור ויבטל כל חמצו כדרך שמבטל בשאר ערב פסח, ויאמר כל חמירא וכו' דחזיתיה ודלא חזיתיה וכו'¹⁸². ויכול לומר יהיה רצון שבביעור חמץ¹⁸³.

נתינת חמץ לנכרי

נד. אם שכח למכור חמצו לנכרי בערב שבת, יתנו במתנה לנכרי ויקנה הנכרי החמץ בהגבהה או במשיכה או במסירת מפתח¹⁸⁴. ואם אינו מאמינו לנכרי ורוצה למכרו

----- = מקורות וציטונים -----

פירושי החמץ הנשארם **ישליכם למיכל האשפה**. ואף למיכל שבחצר בית משותף, ס' הליכות שלמה (פ"ח אות י"ז). ובהערה שם מבאר שמיכלי אשפה בחצרות משותפים אינם נחשבים רשות הידידים, והרשות נתונה לכל אדם להשתמש בהם.

¹⁸⁰ שו"ע (סי' תמ"ד סעיף ד'). עיי"ש במג"א (ס"ק ז'). ובשו"ע הגרש"ז (שם סעיף ט'): אם נשאר לו פירורין גדולים צריך ליתנם לגוי במתנה גמורה ואף על פי שאסור ליתן בשבת מתנה שאין בה צורך השבת כמו שנתבאר בסי' ש"ו, מ"מ כיון שהוא עושה כן כדי לבער החמץ מרשותו שלא יעבור עליו בפסח בבל יראה הרי יש בנתינה זו צורך מצוה ומותר ליתן מתנה לצורך מצוה כמש"נ שם.

ומ"מ צריך לזהר שלא יאמר לו להוציאן מביתו למקום שאסור לטלטל בו בשבת מן התורה ואע"פ שהוא יודע שהגוי יוציאנו ועמ"כ הוא נותן, כיון שאינו אומר לו בפירוש שיוציאנו הרי הגוי עושה כן מדעת עצמו ואינו שלוחו של ישראל, כך הביא הגרש"ז שם מהמג"א שם ס"ק ז'. ופר"ח סי' תמ"ג סעיף ד'. אבל בח"י שם משמע שצריך להתנות עם הגוי שלא להוציא.

וכ"ה במשנ"ב (שם ס"ק י"ז) שאפילו בסתמא שרי, ובשעה"צ שם ס"ק ו' מציין המג"א וא"ר וכן משמע מביאור הגר"א דלא כח"י, וכתב עו"ש במשנ"ב שבעל נפש ראוי שיתנה עם הגוי על מנת שלא להוציא.

¹⁸¹ אם אין נכרי ליתן לו, או שכבר הגיעה שעה ששית שאסור ליתנה לנכרי, כתב הרמב"ם פ"ג ה"ג ובשו"ע (סי' תמ"ד סעיף ה') שיכפה עליו כלי עד מוצאי יו"ט ויבערנו כמ"ש בסי' תמ"ו. כ"ה בט"ז ומג"א (סס"י תמ"ו). שו"ע הגרש"ז (סי' תמ"ד סעיף י"א) משנ"ב (שם ס"ק כ"א).

¹⁸² מהרי"ל הל' שבת הגדול וע"פ (עמוד מ"ח). תשו' מהר"י וי"ל סי' קצ"ג. שו"ע סי' תמ"ד סעיף ו'. רמ"א שם סעיף ב'.

שו"ע הגרש"ז (סי' תמ"ד סעיף י"ד): אפילו לא נשאר לו שום חמץ ברשותו אחר סעודת שחרית שבת זה, אעפ"כ כשתגיע סוף שעה חמישית, צריך לחזור ולבטל כל חמצו כדרך שמבטל בשאר ערבי פסחים שאומרו כל חמירא וחמימא דאיכא ברשותי דחזיתיה ודלא חזיתיה וכו'.

משנ"ב שם ס"ק כ"ב. בס' חוט שני (פט"ו ס"ק ב') דהפקר מטעם ביטול, וביטול מותר גם בשבת.¹⁸³ ס' מבית לוי, שיכול לומר יהי רצון שאומרים אחר הביטול. ס' ערב פסח שחל בשבת, שנוסח שנתייסד לכל העולם, אין משום איסור תחינות ובקשות והוי כסדר התפילה (שו"ע סי' רפ"ח).

¹⁸⁴ חק יעקב (סי' תמ"ד ס"ק ח'): אם שכח למכור חמצו שיש לו בחדר מיוחד בע"ש, צריך לתת בשבת במתנה לעכו"ם החדר עם מסירת המפתח וכו'. מביאו מח"ש (שם ס"ק ז'). א"ר (שם ס"ק ה'). ח"א (כלל קכ"ט סעיף י'). שו"ע הגרש"ז (סי' תמ"ח סעיף ט"ז).

משנ"ב (סי' תמ"ד ס"ק כ'): אם יש לו חמץ הרבה בחדר מיוחד ושכח למכור אותו בע"ש, צריך ליתנו במתנה לנכרי ויכול ליתנו לנכרי מכירו ומיודעו שיודע בו שיחזיר לו אחר הפסח רק דצריך להקנות לו

לנכרי, נחלקו האחרונים אם יכול למוכרו בשבת¹⁸⁵.

טלטול חמץ

נה. חמץ לאחר זמן האיסור, הוא מוקצה ואסור לטלטלו, וכופה עליו כלי עד מוצאי יו"ט ומבערו¹⁸⁶.

אמירת הגדה וסדר קרבן פסח

נו. יש נוהגים לומר במנחה, ההגדה, מעבדים היינו, עד לכפר על כל עוונותינו¹⁸⁷. ויש

----- = מקורות וציטוטים -----

בקנין המועיל דהיינו בהגבהה או במשיכה שימשכנו העכו"ם לרשותו, ואם החמץ רב שא"א למושכו יקנה לו במסירת המפתח ואף שאסור ליתן מתנה בשבת, לצורך מצוה מותר.

¹⁸⁵ החק יעקב (סי' תמ"ד ס"ק ח') דאפשר שאפילו מכירה ג"כ שרי ולא הוי כמקח וממכר דאסור בשבת כיון שאינו עושה רק לינצל מאיסור חמץ וכה"ג כתבו תוס' עירובין ס"ו וכו'. ומביאו מחצה"ש (שם ס"ק ז'). א"ר שם ס"ק ה'. ח"א כלל קכ"ז סעיף י'. ומביאים משנ"ב סי' תמ"ד ס"ק כ': אם ירא ליתן במתנה שמא לא יחזירו לו, יש מהאחרונים שמצדדים דיכול גם למכור לעכו"ם ולא מיקרי מקח וממכר בשבת כיון שאינו עושה אלא להנצל מאיסור חמץ.

אבל יש מהאחרונים שחולקים וסוברים שאסור למכור בכל גוון, אפילו אם אינו לוקח מעות. וכ"כ שו"ע הגרש"ז (סי' תמ"ח סעיף ט"ז) שלא ימכרו לנכרי בשבת אפילו אינו לוקח ממנו מעות כלל אלא קוצץ עמו סכום המקח או מוכרו לו כשער שבשוק בלא קציצת סכום מקח ומקנה לו החמץ באחד מדרכי הקנייה הרי זה אסור אפילו במקום הפסד מרובה, אע"פ שמכירה זו היא לצורך מצות ביעור חמץ לא התירו חכמים בשבת כמ"ש בסי' ש"ו, שמקח וממכר גמור לא התירו אפילו לצורך מצוה עיי"ש.

וכן הניח הפמ"ג (במשב"ז) דין זה בצ"ע ע"ש מה שדחה ראית הח"י וכן הבית מאיר באה ע"ז (סי' קל"ו) השיג על הח"י ודחה ראיתו והסכים עמו הרב כתב סופר ומובא בהגהת חתם סופר, כ"כ בשעה"צ (סי' תמ"ד ס"ק י"א). משנ"ב (שם ס"ק כ'). ועיי"ע בתשו' שלמת בנימין (דף י"ג) מביאו כפה"ח (סי' תמ"ד ס"ק ל"ח).

¹⁸⁶ משנ"ב סי' תמ"ד (ס"ק כ"א): אם נשתהה עד שעה ששית, דאז אסור בהנאה ואסור בטלטול. ס' מבית לוי (עמוד שכ"ד).

¹⁸⁷ דרכי משה (סי' ת"ל ס"ק א'): במנהגים (הר"א טירנא מנהג ניסן עמוד ל"ג) במנחה בשבת אומרים עבדים היינו עד לכפר על כל עוונותינו אפילו חל בארבעה עשר. תשו' מהרש"ל (סי' פ"ח).

חק יעקב (שם ס"ק ג'). א"ר (שם ס"ק ח'). שו"ע הגרש"ז שם סעיף ב': ואפילו שבת הגדול הוא ערב פסח, אומרים עבדים היינו. פמ"ג מש"ז שם. משנ"ב שם ס"ק ב'.

אבל הגר"א שם סובר שאין לומר הגדה בשבה"ג וכתב שמפ' במכילתא סוף פ' בא שומע אני מר"ח ת"ל ביום ההוא יכול מבעוד יום ת"ל בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך כו'.

וכן במור וקציעה (סי' ת"ל) תמה על זה שהרי מבואר בה יכול מר"ח כו' יכול מבעו"י תלמוד לומר בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך א"כ מנין להוסיף על המצוה, ואפילו לכשת"ל שלא בא אלא לומר שאינו חובה, מ"מ מאין הרגלים להקדים. ועוד מפשט הלשון משמע שיש קפיידא בדבר שלא לאומרה אלא דווקא בשעה שיש מצה ומרור וכו'.

ובפירושו להגדה מיטיב נגן כתב היעב"ץ: עכ"פ בע"פ ודאי לא שפיר דמי (לומר הגדה) כדרך שיש קפיידא על אכילת מצה מבעוד יום הכי נמי מילתא חדתא חביבא, ויהי דעתיה ושמעו, משא"כ אם הרגילה על לשון מבעוד יום כבר נודקו הדברים, ואין הנפש מתפעלת ממנו כ"כ, עם שבוודאי אין לאסור לימוד הבנתה מבעו"י. אדרבה לדעתי מצוה רבה הוא לטרוח מקודם לירד לעומקה, וכך נאה ורואי לכל יר"ש באמת לעיין בה תחילה, אם לא יוציאנה בשפתיו בקריאה ממש כסדרה שתהא שגורה על פיו וכו'.

ועיי"ע בסי' פני מנחם מכ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל (שבת הגדול תשנ"ד) שבענין הגדה כל כמה שאומרים יותר יכולים יותר לשמוע, אם שמוע בישן תשמע בחדש, שאין כלל שובע מאמירה והגדה.

אומרים "סדר הקרבת קרבן פסח"¹⁸⁸.

שינה בשבת

נז. אין לומר שישן בשבת כדי שיוכל להיות ער במוצאי שבת, אבל מותר לישון, גם אם כוונתו להיות ער אחרי שבת¹⁸⁹.

מלטול מחזור בשבת ולבישת בגדי יו"ט

נח. במקום שיש עירוב מותר לקחת את המחזור בשבת לבית הכנסת, אם ישתמש בה גם בשבת¹⁹⁰. ויכול ללבוש בגדי יו"ט בשבת אחרי מנחה¹⁹¹, ויש מחמירין¹⁹².

קיסל, מצות, בשבת

נט. היוצא מביתו בשבת מבעוד יום, לחוג ליל הסדר בבית אחרים, לא יטול עמו את ה'קיסל' המיוחד לליל זה, או המצות, מפני איסור הכנה¹⁹³.

הכנה לסדר

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁸⁸ של"ה הק' (מס' פסחים) ונשלמה פרים שפתינו ע"כ תקנו אנשי כנסת הגדולה התפילה כנגד התמידין ותפילת המנחה היא נגד תמיד של בין הערביים והנה בזמן בית המקדש היה הפסח נשחט אחר התמיד של בין הערביים וכדי שישלמו פרים שפתינו ראו לעסוק בסדר קרבן פסח אחרי תפילת המנחה וכו'. מעשה רב השלם (סי' ק"צ) סידור ר"י עמדין. ספר כפה"ח (סי' תנ"ח ס"ק י').

משנ"ב (סי' תע"א ס"ק כ"ב). דרך פקודין. עיי"ע ס' חג המצות (פרק י"ג הערה ט"ז). עיי"ע פרק י"ג הערה י"ז סגולה נפלאה לעסוק במכתבו של איש אלוקים הגה"ק רבינו שמשון מאוסטרופוליא ז"ע בביאור ענין סימנים דצ"ך עד"ש באח"ב.

¹⁸⁹ ספר חסידים (סי' רס"ו): ולא יאמר נישן כדי שנעשה מלאכתנו במוצ"ש שאסור לומר למחר אעשה כך ואפילו חפץ לכתוב תורה מפני שמראה מה שישן ונח בשבת שעושה בשביל החול אלא יאמר נניח כי שבת היום. ומביאו מג"א (סי' ר"צ ס"ק א'). משנ"ב (שם ס"ק ד').

חק לישראל (ה' ערב פסח שחל בשבת סע' מח). מביאו בס' שמירת שבת כהלכתה (פרק כ"ח סעיף ע"ב): לא יאמר שהוא הולך לישון כדי שלא יהיה עייף במוצ"ש, אבל מותר לישון בשבת גם אם כל כוונתו להיות ער במוצאי היום.

כתב הבן איש חי (פ' צו סעיף ז'): צריך כל אדם שישן ביום שבת זו אחר סעודת שחרית כדי שיוכל להיות ניעור היטב בלילה, וה"ה הנשים והקטנים יזהרו בכך. ואחר שיקיץ משנתו ביום יעסוק בתורה הנותנת חיים לעושיה, וטוב ללמוד משנה פסחים.

¹⁹⁰ עיי' שערי תשובה (סי' תרצ"ג) וכתב שם שאם מעיין בה קצת דרך לימוד לא מיחוי כ"כ כהכנה, ובערך השולחן (סי' תרס"ו סעיף ב') בענין הכנה ס"ת משבת ליו"ט דאם אומר איזה פסוקים בתורה, הוי כלימוד לשעתו ולא מיקרי הכנה, עיי"ע סי' שמירת שבת כהלכתה (פ' כ"ח סעיף ע"ד).

¹⁹¹ בבן איש חי (פ' צו סעיף ד'): בגדי מועד ילבשם בשבת זו אחר מנחה, וגם הכתונת יחליפו אותה אחר מנחה מפני שאכל חמץ בלילה ובשחרית בהיותה עליו וחוששין שמא דבק בה איזה פירור וכו'. מקור חיים (סי' תק"א).

¹⁹² כפה"ח (סי' תקכ"ט ס"ק כ"ג). שלא ילבש בגדי יו"ט ביום שבת סמוך לחשיכה מפני שנראה כמכין משבת ליו"ט. חק לישראל להגר"י ועל"ך (סעי' נ"ב).

¹⁹³ הליכות שלמה (פ"ח סעיף י"ט) ובהערה שם מבאר: ואע"פ שמותר לקחת דברי אוכל או לבוש שאינם קשורים עם עצם הלילה, לא חשיב כמתעסק בצרכי הלילה.

ס. אין לעשות שום הכנה לסדר בשבת¹⁹⁴.

ברוך המבדיל בין קודש לקודש

סא. אחרי צאת הכוכבים, נשים הרוצות לעשות מלאכה ולהכין צורכי יו"ט יאמרו ברוך המבדיל בין קודש לקודש¹⁹⁵.

הדלקת נרות

הדלקה לפני סעודה

סב. נוהגין להדליק נרות יום טוב לפני התחלת סעודת יום טוב¹⁹⁶ (גם בשנה רגילה)

הוצאת דסקיות ושעוה

סג. בכדי להכניס נרות חדשות לפמוט או כוסית להדליק ביו"ט, מותר להוציא את שאריות הנרות או דסקיות מהדלקת ערב שבת¹⁹⁷.

וכן מותר להסיר משם שאריות שעוה עם ידית של כפית, ואם אי אפשר, אז ניתן להשתמש בסכין או מברג¹⁹⁸. ונכון להיזהר שלא לטלטלו, אלא ינערו ישירות לפח מבלי לטלטלו בידים¹⁹⁹.

היתוך נר

סד. אסור להתיך נרות עם אש בכדי להדביקם בפמוט²⁰⁰.

ברכת הנרות

סה. מברכין 'להדליק נר של יום טוב'²⁰¹.

----- מקורות וציונים ----- =

¹⁹⁴ תשוי מהר"י וייל (סי' קצ"ג): ואין לסדר השולחן לצורך הלילה וכו'. פרי חדש (סוסי"י תמ"ד). מקור חיים לבעל חוות יאיר (סי' תמ"ד ס"ק ז'): אין להציע ההסיבה בשבת ערב יום טוב. בא"ח (פ' צו סעיף ז'): סידור השולחן לצורך הלילה לא יעשה אלא אחר חשיכה, דאין שבת מכין ליום טוב.

¹⁹⁵ תשוי מהר"י וייל (סי' קצ"ג) מג"א (סי' רצ"ט ס"ק י"ג). שו"ע הגרש"ז (סי' רצ"ט סעיף י"ז): אם חל יו"ט במוצ"ש ורוצה לעשות מלאכה המותרת ביו"ט קודם שיבדיל בתפילה, אומר ברוך המבדיל בין קדש לקדש בלא שם ומלכות. משנ"ב (שם ס"ק ל"ו) ועיי"ע שעה"צ (שם ס"ק מ"ז).

¹⁹⁶ מרדכי שבת (סי' רצ"ד). כתב מרבינו משולם שלא היה מברך על הדלקת הנר משום דאמרין במנחות (מ"ב:) כל מצוה שאין עשייתה גמר מלאכת מצותה אין מברכין עליה. ונר שבת אין גמר עשייתה אלא בשעת אכילה כדאמרין בערבי פסחים. נמצא שאם מדליקין סמוך לסעודה יש לברך גם לרבינו משולם. מאירי (שבת כ"ג:) מט"א (סי' תרכ"ה סעיף ל"ג). עיי"ש באלף למטה (סי' נ"א).

בשנה רגילה, יש נוהגין להדליק נרות יום טוב לפני שקיעת החמה כמו בערב שבת, הקדמת בן הדרישה ליו"ד ח"א. ניומוקי או"ח. שמירת שבת כהלכתה. שבט הלוי (ח"ג סי' ס"ט

¹⁹⁷ רעק"א (סוסי"י תק"א בגליון ס"ק ד'). שש"כ (פרק י"ג סעיף נ'). ובהערה (ס"ק פ"ו).

¹⁹⁸ שש"כ (שם סעיף מ"ט).

¹⁹⁹ שו"ע הגרש"ז (סימן תצ"ט סעיף י"א). משנ"ב (סי' ט"ו). שש"כ (שם ס"ק קנ"ה).

²⁰⁰ שו"ע הגרש"ז (סימן תקכ"ט סעיף י"א), גורה שמא ימרח.

יש שמדליקים נרות ארוכות המכונים 'מה נשתנה ליכט' לביל הסדר, כמ"ש בני יששכר (חו' ניסן מאמר ה' אות כא). בהיותם ארוכים מהרגיל, ראוי לשים לב ולהכניס לפני שבת.

טעות בנוסח

סו. טעטה וברכה, להדליק נר של שבת, יצאה בדיעבד²⁰².

שהחיינו בהדלקת נרות

סז. נשים הנוהגות לברך שהחיינו בהדלקת הנרות²⁰³, יברכו, ובענין עניית אמן בשמיעת שהחיינו בקידוש ראה להלן סעיף.

תפילת ערבית

ותודיענו

סח. בתפילת ערבית אומר ותודיענו. ואם שכח לאומרו וסיים התפילה, א"צ לחזור²⁰⁴.
סט. ומ"מ אסור במלאכה האסורה בשבת קודם שיקדש ויבדיל על הכוס. אלא צריך לומר תחילה ברוך המבדיל בין קודש לקודש²⁰⁵.

הכנת צרכי הקערה בשינוי

ע. אם לא הכין צרכי הקערה מערב שבת, יכין בליל יו"ט בשינוי.
כשצריך להכין את הזרוע זכר לקרבן פסח, והביצה זכר לקרבן חגיגה²⁰⁶.

----- = מקורות וציטוטים -----

²⁰¹ שו"ע (סי' רס"ג סעיף ה') מט"א (תקפ"ט נ"ד) כפה"ח (ס"ק מ"א).

²⁰² התעוררות תשובה (ח"א סי' קי"ד) במילת שבת נכלל גם יו"ט. תשו' מגדנות אליהו (ח"א סי' צ"ו).

²⁰³ בשאלת יעב"ץ (סי' קי"ז) כתב: ברכת זמן שמברכות הנשים בהדלקת נר יו"ט אין להם יסוד כי לא נזכר בפוסקים רק בקש"לה דודאי לאו בר סמכא הוא ומ"מ לא רצה לעשות מעשה כזה למנוע לאשתו שהיתה נוהגת לברך זמן והניחה במנהגא כי באמת אין חשש ברכה לבטלה דהא בלא הדלקה נמי יכולה לברך שהחיינו מיד בכניסת יו"ט דקיי"ל זמן אומרו אפי' בשוק (עירובין מ' ע"ב) אלא דסמכין ל"י אכסא ומשום דסמכא ל"י להדלקת הנר הבאה תחלה וניכר בה כבוד יו"ט ושמחתו לא גרע בהכי ולכן יש להניח לבנות ישראל במנהגן שירושה היא להן שמברכותיהן ועשו כן בפני גדולי עולם ולא מיוחו בידן, והביאו בשע"ת (סי' רס"ג ס"ק ד'), וכן מביאו בחידושי רע"א.

ובמשנ"ב (שם ס"ק כ"ג): ואיך צריך לברך זמן על ההדלקה מיהו במקום שנהגו אין למחות בידן. בס' כפה"ח (סי' תקי"ד ס"ק קי"ב) הביא שגם הזר"א (ח"א ססי' ל"ג) כתב בזה דנהרא נהרא ופשטי'. ונ"מ לנשים הנוהגות לברך זמן על הדלקת הנר אם היא מקדשת לעצמה קידוש היום מאיזה סיבה, דלא תוכל לברך עוד זמן על הקידוש, דנפטרת בברכה שברכה על הנר, ועוד נ"מ דאם הדליקה מבעו"י וברכה זמן, דלא תוכל עוד לעשות מלאכה האסורה ביו"ט, דכיון שבירכה זמן על יו"ט הרי קיבלה עליה קדושת יו"ט. בערוך השולחן (סי' רס"ג ס"ק י"ב): ונשים שלנו מברכות גם שהחיינו בעת הדלקת הנרות ביו"ט ואין למחות בידן דעי"פ רוב בעי"ט מדליקות לעת ערב ממש וקאי שהחיינו על יו"ט ויש מפסקים בזה, והנהג להן לבנות ישראל מנהגן. מט"א (סי' תרכ"ה סעיף ל"ג).

ובס' מנהגים דק"ק וורמיישא (סי' מ"ו) שמברכות שהחיינו. ובס' בא"ח (פ' במדבר סעיף א'): פה בגדאד נוהגים הנשים לברך שהחיינו בהדלקת הנרות בכל יו"ט שיש בו ברכת שהחיינו בקידוש. ובס' תשובה מאהבה (ח"ב סי' רל"ט) משם בעל קרבן נתנאל, ובהתעוררות תשובה הגהות או"ח (ח"ג סימן רס"ג). וכן בס' מקור חיים (סי' תקכ"ט): נשים מברכות שהחיינו בהדלקתן.

²⁰⁴ ביאור הלכה (סימן רצ"ד ד"ה ואם טעה): מפני שמוזכר אח"כ הבדלה על הכוס של קידוש.

²⁰⁵ משנ"ב (סימן רצ"ט ס"ק ל"ו). מבית לוי ע' תמ"א.

הזרוע יצלה על מנת לאוכלו למחר, הביצה יבשל ויצלה ע"מ לאוכלה בלילה או למחר²⁰⁷.
התמכא-חריין, יטחן בשיניו, כגון על גבי שולחן או מפה או יהפוך המגררת או הצלחת²⁰⁸.
חרוסת, ידוק בשיניו כגון על גבי מפה ולא בקערה²⁰⁹. ומותר לערב בו יין²¹⁰.

----- מקורות וצינים -----

²⁰⁶ פסחים (ק"ד ע"ב). טוש"ע (סי' תע"ג סעיף ד'): ושני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ונהגו בבשר וביצה.

כשפסח במוצאי שבת, כתב הרא"ש (סי' כ"ה) שאין ליקח אלא תבשיל אחד זכר לפסח, אבל לא השני שכנגד החגיגה מפני שאז לא היתה חגיגה באה עם הפסח שאינו דוחה שבת. ומהרה יבנה בית המקדש ויאמר אשתקד מי לא הבאנו זכר לחגיגה אע"פ שחל להיות ארבעה עשר בשבת, השתא נמי נביא חגיגה בשבת. וכתב רבינו ירוחם (נ"ה ח"ד מ"ג ע"ג) שכך נראה עיקר. אבל רבינו פרץ כתב שאין לחוש כיון שאינו אלא לזכר בעלמא, ואדרבה המדקדק בזה נראה שעושה אותו כמין קדשים ממש, וכן כתב בעל העיטור (ח"ב הל' מצה ומרור קל"ג ע"ג) שאל ישנה אדם. וכ"ה במרדכי ובהג' מיימוניות. וסמ"ק (סי' קמ"ד). ובתוס' פסחים (ק"ד ע"ב): אומר ר"י דדמי לחובה אם היינו מניחים מלעשות שני תבשילין, וגם יש לחוש שמא לא יעשו בשאר פסחים ואין שום חשש אם אנו עושין אע"ג דלא צריך, דליכא למיחש שמא יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד עשינו זכר לחגיגה בשבת והשתא נמי נקריבה בשבת, דהקרבה מסורה לזריזין וכשיבנה משה ואהרן יהיו עמנו וליכא למיטעי, וכו'.

וכ"ה בב"ח שם. פרי חדש שם. חק יעקב (שם אות י"ד). א"ר (שם אות י'). שו"ע הגרש"ז (שם סעיף כ"ג): חל פסח במ"ש וכו' צריך להביא ב' תבשילים וכו' דכיון שאין מביאין אלא לזכר בעלמא אין לחוש אם לא היתה חגיגה נאכלת בלילה זה ואדרבה המדקדק בזה נראה שעושה אותו כמין קדשים ממש, משנ"ב שם ס"ק כ"ב.

²⁰⁷ תשו' מהר"י וייל (סי' קצ"ג). אם שכח לצלות הבשר או הביצה מעי"ט אין לצלות בלילה אם לא שדעתו לאכול באותו לילה ויום. דרכי משה (סי' תע"ג ס"ק י'). מג"א שם ס"ק ח'. חק יעקב (שם ס"ק י"ז). שו"ע הגרש"ז (שם סעיף כ"א): זה הבשר שמביאין אותו זכר לפסח, אם יאכלנו בלילה זה יהא נראה כאוכל קדשים בחוף, לפיכך, אם שכח לצלותו מעי"ט לא יצלה ביו"ט משחשיכה אא"כ דעתו לאכול למחר ביום. ועיי"ע שערי תשובה שם ס"ק ב', מבאר הענין ומסיים: כשחל ע"פ בשבת יש להזכיר לצלות בע"ש ובדיעבד יכול לצלות במ"ש ע"ד לאוכלו למחר. משנ"ב שם ס"ק ל"ב.

²⁰⁸ המג"א (סי' תק"ד ס"ק ז') כתב שתמכא שקורין קריין, אסור לגרדו ביו"ט (בלי שינוי כמו גבי מלח) שדרך לגרד הרבה לשני או לג' ימים וכו'. ומביאו שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ד'). הא"ר (שם ס"ק ט') מיקל בתמכא. בפמ"ג (שם אי"א ס"ק ז') הביא א"ר שפקפק בקריין להתיר בריב אייון ולא דמי לרחיים, ועס"י תק"י אות ו' כל שדרך לעשות לימים הרבה אף שמפיג טעמו עכ"פ שנוי בעי. בס' מעשה רב השלם אות קע"ב: מותר לטחון חריין ביו"ט. ובהערות מביא מפעולת שכיר שם דקיי"ל כרמ"א בהגה סעיף א', דהיכא דידע מאתמול אפילו בדבר שמפיג טעם בעינו שינוי קצת כדעת התוס' כמ"ש הגר"א בביאורו ס"ק ה', א"כ לא עדיף חריין מתבלין דבעינו עכ"פ שנוי קצת, והוא להפך ה"ריב אייון ראשו למטה וכדומה. ברמ"א (סי' תק"ד סוף סעיף א') דנוהגין לשנות קצת במדוכת התבלין כ' הסמ"ג דהטעם שמתוך כך יהיו זכורים שאסור לדוק יותר ממה שצריך ליו"ט.

ח"א (כלל פ"ג סעיף ג') מותר לגרור ע"י שינוי תמכא שקורין חריין. קצשו"ע (סי' צ"ח סעיף ג'): תמכא חריין (חרת) וכו' לא יגרור לתוך קערה כדרכו בחול אלא על מפה.

משנ"ב (סי' תק"ד ס"ק י"ט) שיש לצדד ולומר דלא גזרו חכמים בזה לאסור אפילו בטוחן ליומו וכו' ומיהו עכ"פ יש לשנות קצת. וכשטוחן התמכא שלא ע"ג קערה אלא על המפה או על השולחן מיקרי שינוי. ועיי"ש בשערי צ"צ (ס"ק ל"ב וס"ק ל"ג).

²⁰⁹ הרמ"א (סי' תק"ד סעיף א'): ונהגין לשנות קצת בדיכת תבלין וכן ראוי להורות. והוא מהג' מ"י פ"ג בשם סמ"ג ומביאו ב"י. בלבוש שם מבאר: ונהגין לשנות מעט בכל התבלין וכן ראוי להורות כדי שמתוך כך

מי מלח, ישנה על ידי נתינת מים בכלי ואח"כ המלח²¹¹.

קידוש יקנה"ז

יקנה"ז

עא. סדר קידוש בליל יו"ט הוא יקנה"ז. דהיינו, ברכת היין, קידוש, ברכת הנר, ה'בדלה',
וזמן – שהחיינו²¹².

נר בהבדלה

עב. בברכת מאורי האש, יסתכל על הנרות, ולא יקרבתם זה לזה²¹³, ויש נוהגים
לקרבתם²¹⁴. ואין מסתכלים בצפרניים²¹⁵.

נר מיוחד

עג. לא נהגו להדליק נר מיוחד להבדלה בליל יו"ט²¹⁶.

----- מקורות וציטוטים -----

יזכרו שהוא י"ט ולא יבוא לדוק ב"ט יותר ממה שהוא צריך ליי"ט, שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ב'). משנ"ב (שם
ס"ק י"א). פמ"ג מש"ז (סי' תמ"ד ס"ק ב'). דרכי חיים ושלום (עמוד ת"א ס"ק ח').

²¹⁰ בקו' מבית לוי כתב שמונת לערב בו יין כדרכו. ומבאר שהפוסקים סתמו ולא הזכירו שצריך שיניו
כמ"ש לגבי שבת (לשנות בסדר הנתינה ולערב ביד שתי וערב) ומשמע דמותר לערב כדרכו ביו"ט, כמו כל
לישה שמתרת ביו"ט כדרכה מפני שמפיג טעמו בעשייתו מערב יו"ט וכמובא במשנ"ב (סי' תצ"ה ס"ק ח'
²¹¹ חיי אדם (כלל ק"ל ה' הסדר בקצרה סעיף א'), שיתן המים תחילה ואח"כ יתן לתוכו מלח עיי"ש. וכ"ה
בקיצשו"ע (סי' קי"ח סעיף ד'). בתוספות חיים (ס"ק ח') העיר מסדר המערכה שתמה ע"ז דאין זה שינוי כלל
דדרך לעשות כן אפי' בחול ועוד דביו"ט לא בעי כלל שינוי כנראה מהפוסקים, אך ביו"ט שחל בשבת
כתבו הפוסקים דצריך להכין המי מלח מבע"י ולא יעשה בשבת ואם שכח מבע"י, יעשה בשבת מעט מה
שצריך לטבול זה בלבד.

²¹² פסחים (ק"ג ע"א): רבא אמר יקנה"ז והילכתא כרבא. רמב"ם (פכ"ט מהל' שבת הל' כ"ב). טוש"ע (סי'
תע"ג סעיף א'). שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ו').

²¹³ יש נוהגים לברך על שתי נרות יחידים בלי להסמיכם, כ"ה בהוספות שו"ע הגרש"ז (עמוד תשי"א) מנהג
בית הרב בהבדלת מוצש"ק שחל ביו"ט אין מקרבין הנרות ואין מאחדין השלהבת שלהם, וכן אין מביטים
בצפרניים. ורק בעת ברכת בורא מאורי האש מסתכל בנרות כמו שהם כ"א בפ"ע.
ועיי"ע בסי' ויגד משה (סי' ט"ו או ט') מס' שיח אבות מנהגים או' ס"ז.

בס' שמירת שבת כהלכתה (פ' ס"ב ס"ק ל"ב) הביאו וכתב: ד"ל דהטעם הוא שלא יהיה נראה ככיוי
בשעת הפרדתם, עיי' סי' תק"ב משנ"ב (ס"ק י"ט). אבל עיי"ש במשנ"ב דאם כוונתו כדי להניח כל אחד
במקומו שרי וכו'. ובס' הליכות שלמה (פ"ט אות כ"ג): יש ליהדר מאוד לא לחבר ב' הנרות יחד כשמברך
עליהם בורא מאורי האש, כי עיי' החיבור ממיס קצת מהחלב וגם נוטף עיי"ז מן הנר והו"ל גרם כיבוי וכו'
ולכן יעמידום קרובים זה לזה בלבד ולא מחוברים. ומי"מ אם נגעו אין חשש כלל בהפרדתם כיון שישארו
דלוקים כמו שהיו. עיי"ע ספרי חג השבועות (פרק ה' סעיף ד'). ובס' מבית לוי.

²¹⁴ בברכת הנר יכול להחזיק שתי נרות סמוכים זה לזה כדי שיהיו לאבוקה, מט"א (סי' ת"ר סעיף ב') ובאלף
המגן (שם ס"ק ג'). ובס' יסוד ושורש העבודה (שער ט' פ"ד)..

²¹⁵ בהוספות שו"ע הגרש"ז (עמו' תשי"א) מנהג בית הרב בהבדלת מוצש"ק שחל ביו"ט אין מקרבין הנרות
ואין מאחדין השלהבת שלהם, וכן אין מביטים בצפרניים. ורק בעת ברכת בורא מאורי האש מסתכל
בנרות כמו שהם כ"א בפ"ע. הליכות שלמה (פ"ט העי' 155). מבית לוי פסקי בעל שבט הלוי, (עמוד תמ"ב).

בשמים

עד. אין מברכין על הבשמים בין מוצ"ש ליו"ט, מפני:
א. דשמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועיל כמו בשמים.²¹⁷
ב. משום שביו"ט נמי שובת אש של גיהנם.²¹⁸

הבדלה, טעה בחתימה

עה. בברכת הבדלה מסיימין המבדיל בין קודש לקודש²¹⁹. טעה וסיים המבדיל בין

----- מקורות וציטוטים -----

²¹⁶ אע"פ שאבוקה במוצאי שבת הוא מצוה מן המובחר, אבל עי' בשעה"צ (סי' תל"ה ס"ק ט') אע"פ שכל בדיקות חמץ צ"ל בנר, אם בודק חמץ ביו"ט, אפילו לדעת המתירין, צריך עיון אם מותר להדליק נר בשביל זה ביום טוב אפילו היכא שלא ביטלו, ובביטלו בודאי אין להדליק נר וכו'. ולכן נסתפק בזה הגרש"ז (שש"כ פרק ס"ב ס"ק ל"א) אם ראוי להדליק נר מיוחד בכדי לברך עליו מאורי האש. והגם שיש לחלק בין בדיקת חמץ להבדלה שעכשיו הוא עיקר זמנו, אבל בכל זאת מדליק את האבוקה רק כדי לברך על אבוקה שמאירה יותר, ולא כדי ליהנות מהאור. וכן הורה הגר"ש אלישיב (יו"ט שני כהלכתו הו"פ פ"א הע' נ"ג) כיון שבמינו הכוונה רק לשם מצוה, הוא כנר נשמה שיש מפקפקים אי שרי להדליק (עיי"ע כתב סופר סי' ס"ה, בה"ל סי' תקי"ד ד"ה נר של בטלה). והנה בס' לקט יושר (עמ' ק"ג) כתב: כשחל יו"ט במוצאי שבת, היה נוהג שא' מהר"ר אייזק ס"ל זצ"ל את אשתו להדליק על נר של שעוה שקורין גוונדן קירצן, משום אבוקה מצוה להבדלה. לפי המתואר בס' לקט יושר, נראה שהיה נר קלוע שדלק כנר רגיל בין שאר הנרות של יו"ט לכל משך הסעודה.

אבל בימינו שיעקר הנר אינו כל כך להאיר אלא למצוה, אין כדאי להדליק נר מיוחד לכך ביו"ט. ובעצם [חוץ מבס' לקט יושר] לא מצינו שנהגו כך בדורות קודמים, ולא שנמנעו בכך מפני שהכנת נר כזה היה כרוך בטירחה מיוחדת או שלא היה אפשרי, אלא הכנתו פשוטה וקלה, ובכל זאת לא שמענו ולא ראינו מי שנהג כך.

לכן עדיף לנהוג בדרך אבותינו ובברכת מאורי האש להסתכל בנרות שהדליק לכבוד יו"ט. או לקרב שתי הנרות ולברך.

או שבתוך מספר הנרות שמדליק כל יום טוב יכין נר אחד מהם עם שתי פתילות, כמו שכתב הלקט יושר, ולא יהיה נר נוסף להבדלה, ובהו יצא גם למצוה מן המובחר.

²¹⁷ **אין מברכין על הבשמים** בין מוצ"ש ליו"ט. כ"כ התוס' פסחים (ק"ב ע"ב ד"ה רב), משום דשמחת יו"ט ואכילה ושתיה מועיל כמו בשמים. וכ"כ הרא"ש שם. תוס' ביצה.

²¹⁸ בב"ח (סי' רצ"ו) כתב שתקנו לברך על הבשמים בדאיכא תרתו, אבדת הנפש. וגם התחלת אש גהנם, כיון דחלשא דעתא דאדם דאבדה לו הנפש, בקל יגיע לידי חולשא מסרחון אישוי של גהנם. שו"ע הגרש"ז (סי' תע"ג סעיף ו'). משנ"ב (שם ס"ק ג'). משנ"ב (סי' תצ"א ס"ק ג').

²¹⁹ פסחים (ק"ד ע"א): יו"ט שחל להיות אחר השבת דחתמינן בין קודש לקודש.

ועיי"ע בתוס' (שם ד"ה בעי): שאל ר' אפרים את ר"ת למה נהגו העולם להוסיף ולומר ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך וכו' והשיב לו ר"ת משום חובת היום האריכו כדי לומר פעם אחת מעין ז' הבדלות. בין קודש לחול אחד, בין אור לחושך ב', בין ישראל לעמים ג', ביום יום השביעי לששת ימי המעשה ד', בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת פי' שביו"ט שרי אוכל נפש, ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת היינו חולו של מועד דשרי דבר האבד ובשבת אסור, ה', הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך שתי הבדלות בין הכהנים ליום ישראלים ז', והוי מעין חתימה דבין קדש לקדש.

קודש לחול צריך לחזור ולברך²²⁰.

נשים באמירת קידוש

עו. נשים שנוהגות לומר קידוש עם המסובין יכולות לעשות כמנהגן בכל שנה²²¹. ולומר ברכת הבדלה ומאורי האש ולשתות הכוס²²². ויש שכתבו שלא יאמרו ברכת הנר

----- = מקורות וציטוטים -----

וכ"ה ברא"ש והמרדכי שם ומובא בב"י שם ובפר"ח שם. שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ט').
²²⁰ שבט הלוי (ח"ח סי' קי"ח) דהוה משנה ממטבע שטבעו חכמים, דעיקר משנה ממטבע הוא בנוסח הפתיחה והחתימה, ולי"מ לרמב"ם שאין מזכירים בהבדלה בין קדושת שבת לקדושת יו"ט, כמ"ש בפכ"ט משבת הכ"ה ובמרכה"מ שם, ודאי דהוה משנה ממטבע חז"ל בחולין (כ"ו ע"ב), אלא גם לדעת הטור והפוסקים ומנהגינו שאומרים בין קדושת שבת לקדושת יו"ט הבדלת, מ"מ כיון דשינה בחתימה לא יצא כמבואר באו"ח (סי' נ"ט) ובפוסקים שם. אורחות רבינו (ח"ב עמ' קי"א). תשו' להורות נתן (ח' י"א סי' ל"א). ולגבי **אם נחשב כהפסק לגבי ברכת בפה"ג** ויצטרך לברך שנית, די"ל דדמי למ"ש רעק"א (סי' רח"צ ס"ה) דהיכא דלא יצא בברכת הנר בהבדלה (כגון שבירך על נר שלא שבת) הוי הפסק בין ברכת פה"ג לטעימה, איברא די"ל כיון דהזכרת בין קודש לחול יש לה מקום בהבדלה, שהרי מזכירים אותה בנוסח ההבדלה כנ"ל, אולי לא נחשב להפסק ועדיין צ"ע. מביאו בס' מבית לוי.

ובשמירת שבת כהלכתה (פ' ס"ב סעיף כ"א) כתב: אם לא הסיח דעתו מברכת הגפן ולא הפסיק בדיבור שאינו מענין הקידוש וההבדלה, אינו חוזר ומברך ברכת הגפן ועי"ע בהערה מ"ז שם.

²²¹ הא דמקדשין הנשים בעצמן על כוסן בלילי פסחים, אף שבכל השנה המנהג שיוצאות בשמיעה מבעליהן כמו שכתב המג"א (סי' קצ"ג ס"ק ב'), כתב בס' ויגד משה (סי' ט"ו ס"ק י"ב) י"ל דהנה באמת כתב שם מג"א שיותר טוב שיאמרו מלה במלה עם המקדש והמברך דא"א לכוון ולשמעו ומובא במחצה"ש (סי' רע"א ס"ק ב' וס"ק כ"ו), ובש"ע הרב (סי' קפ"ה סעיף ד' ובסימן רע"א סעיף ז') כתב אפילו אם שומעת הקידוש מגדול מכ"מ אם אינה מבינה לשון הקודש תאמר עמו מלה במלה. ובשע"ת (סוסי"ו רצ"ו) כתב בשם הגהות י"נ לענין קידוש שיאמר כל א' בלחש מתחלת הברכה של אשר קדשנו וכו' עד הסיום ויסיים קודם המקדש לענות אמן. עי"ע הג"ה מהרש"ם בס' אורחות חיים (סי' תר"צ סעיף י"ד) מ"ש בשם תשובות הרא"ש. ועי"י משנ"ב (סי' קס"ז ס"ק מ"ה) שכשיוצאין ע"י שמיעת ברכה מפי המברך צריך להבין ולשמע מה שאומר המברך ולא להפסיק בדברים אחרים ומסתברא דאפילו אם יאמר שיכוון אז בלבו לברכת המברך ג"כ לא יצא, וסיים, ובעו"ה הרבה נכשלין בזה בליל שבת"ק כשבעה"ב מוציא בני ביתו בקידוש עכ"ל, וכ"ה בשם דרושי הצ"ח דרוש ל"ו.

אך בתשו' הגרעק"א (סי' ז' ד"ה אולם), העיר, דלכאורה כיון דמברכת לעצמה לא שייך לומר דיוצאת ג"כ בשמיעה ושוב ליכא קידוש על היין וכו', ועי' במשנ"ב בהל' (סי' רע"א סעיף ב').

אולם בס' בית הלחמי כתב דאם אומרת עם המקדש, נחשבת כאילו קידשה על כוס דאחיות הכוס אינו מעכב. עי"ע (ט"ז סוסי"ו רע"א), ושו"ע הגרש"ז (שם סעיף כ"ח ובסי' ק"צ סעיף ב'), ברכ"י (סי' רצ"ה) שע"ת (סוסי"ו רצ"ו) כפה"ח (סי' רע"ג או מ"ד).

וזה י"ל טעם המנהג שהנשים יוצאות ידי חובת קידוש בשמיעה מבעליהן כדי שיהא קידוש הנאמר על כוס ממש, מה שאין כן בליל פסח, שכל אחד כוסו לפניו, שפיר מקדשין הנשים לעצמן דטפי עדיף הכי.

²²² שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ו). עי"ע משנ"ב (סי' רצ"ו ס"ק ל"ה) הביא הכרעת המג"א כהב"ח דאפילו למ"ד שנשים פטורות מהבדלה, מ"מ יכולות לחייב עצמן כמו בשאר מ"ע שהזמ"ג ולהבדיל לעצמן. עי"י בהה"ל סוף הסי' שם.

שו"ת באר משה (ח"ו סי' קל"ו וסי' ג"ג). וכ"ה בתשו' הגר"ח זוננפלד ונדפס בשו"ת משנה שכיר (ח"ב עמוד ט"ו). וכ"ה מנהג וינויך. וכ"נ הג' מפאפא זצ"ל מביאו בס' נטעי גבריאל (פ' ע"ו סעיף ד'). שמירת שבת כהלכתה (פ' ס"ב הע' זך) בשם הגרש"ז אויערבך. ובס' הליכות שלמה (פ"ט אות כ"ג).

והבדלה אלא ישמעו מאחר²²³.

ושהיינו לנשים בקידוש

עז. אשה שברכה שהחיינו בהדלקת הנרות, לא תחזור לברך שוב בקידוש²²⁴.
טעתה וברכה לא הוי הפסק²²⁵. ויש שכתבו שלא תענה אמן על ברכת שהחיינו, ויש שלא
חששו לזה²²⁶.

מן הזבחים ומן הפסחים

עת. בברכת "אשר גאלנו" יש נוהגים בשנה זו לומר "ונאכל שם מן הפסחים ומן
הזבחים" ויש שכתבו לא לשנות הנוסח מבכל שנה²²⁷.

----- = ----- מקורות וציטוטים -----

²²³ בס' ויגד משה (סי' ט"ו ס"ק י') מביא מהג' יעקב לעבאויטש שלא יאמרו הבדלה ביקנה"ז לעצמן אלא
ישמעו מבעלה. ועיי"ש בעמוד רצ"ג.

וכ"ה אדמו"ר מסאטמר וקלויזנבורג זצ"ל שלא יאמרו הבדלה. נטעי גבריאל (פ' ע"ו סעיף ד').

²²⁴ מטה אפרים (סי' תרי"ט סעיף ד'). ואלף למטה (שם ס"ק ו'). משנ"ב שעה"צ (שם ס"ק ז'). ויגד משה (סימן
ט"ו ס"ק י"ב).

כפה"ח (סי' תקי"ד ס"ק קי"ב). ובספרי חג השבועות (פרק ג' ס"ק נ"ט). קו' מבית לוי (קו' ט"ז).

²²⁵ שבט הלוי (ח"ג סי' ט"ט), שפסח אינו הפסק, שהברכה היא גם על הוי"ט וגם על מצות הלילה, ושהחיינו
בהדלקה קאי על הוי"ט ובקידוש על המצוות האחרות.

²²⁶ שו"ת הר צבי (א"ח ח"א סי' קנ"ד). ובמקראי קודש (שם סי' ל"ח), שלא תענינה הנשים אמן על ברכת
שהחיינו אם כבר בירכו בהדלקת הנרות. וכ"ה בתשו' מועדים וזמנים (ח"ו סי' י'). ובהגדה של פסח מועדים
וזמנים (הל' הדלקת הנרות אות ג') מובא בויגד משה (סי' ט"ו ס"ק י"ב).

אבל בתשו' אגרות משה (א"ח ס"ד סי' כ"א או' ט') שהאשה תענה אמן ואין בזה שום חשש הפסק, דאם לא
היו יכולות הנשים לענות אמן לא היו מנהיגין להנשים שיברכו שהחיינו בשעת הדלקת הנרות בוי"ט, כדי
שלא יבואו להפסיק בענין אמן, דרובא דנשי לא ידעו לחלק בין ברכה זו לשאר ברכות הקידוש וכו' עיי"ש.
ומכיון שאצל המקדש הוי ברכה הצריכה א"כ גם אצל השומעין אין זה הפסק עיי"ש.

בס' מקראי קודש (ח"ב סי' ל"ח), ובשבט הלוי (ח"ג סי' ט"ט), כתב דבליל פסח וסוכות לא חשיב הפסק כיון
שבברכה כיונה, או תכוון רק על הוי"ט ובקידוש הכוונה על כל מצוות הלילה. ובציץ אליעזר (ח"י י"ט).

לדעת הגרי"ש אלישיב, עדיף שהאשה תכוון לפטור כל מצוות היום כשמברכת שהחיינו על הנרות ולא
תענה אמן בקידוש על ברכת שהחיינו, וכן מורה הגרש"ז אויבראך זצ"ל. אך סובר שבדיעבד לא הוי הפסק
אם טעתה. עיי' מנחת שלמה (סי' י"ח כ'). מובא בס' הלילה הזה. ועיי"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"ח סי' רכ"ב).

²²⁷ שו"ת רבבות אפרים (ח"ה סוס"י תנ"ט).

כתב מהר"י וייל (סי' קצ"ג): כשיבא פסח במוצ"ש אז יאמר מן הפסחים ומן הזבחים דאין חגיגה קריבה
בשבת. מביאו ב"ח (ס' תע"ג). והט"ז (ס"ק ט'). מג"א (שם ס"ק ל'). ובמחצה"ש שם מבאר: דבשלמא כשחל
בחול אז הכונה ונאכל שם מן הזבחים היינו חגיגה שהיו מביאים עם הפסח יהיה נאכל קודם הפסח כדי
שיאכל הפסח על השובע לכן יש להקדים זבחים לפסחים, אבל כשחל פסח במוצ"ש דלא היו מביאים
חגיגה, דאם היו מביאים היה צריך להקריבו בשבת ואינו דוחה שבת וא"כ ע"כ מה שאנו אומרים במ"ש
ונאכל שם מן הזבחים, אין הכוונה על החגיגה כ"א על שאר קרבנות. ובליל פסח לא היה אוכל כ"א פסח,
ולא שאר קרבנות לכן יש להקדים פסחים לזבחים. ובחק יעקב (סי' תע"ג ס"ק מ').

אבל בכנה"ג הגה"ט כתב דמנהג אבותינו ואנחנו אחריהם שלא לשנות. וכ"ה בס' פסח מעובין (או' רס"א).
בתשובת נוסח יחזקאל (ס"י כ"ג) כתב דבשנת תפ"ז היה פסח במוצ"ש ודרש בשבת הגדול שלא לשנות
הנוסח, שאנו מתפללים שנוכה לאכול פסח כשיבנה בית המקדש והיינו כשלא יחול בשבת. ואף אם לפי
הקביעות לשנה הבאה יחול בשבת, אין בכך כלום שאז יקדשו על פי הראייה. הביאו שערי תשובה (ס'
תע"ג ס"ק ד'). שו"ע הגרש"ז (שם סעיף מ"ט). משנ"ב שם שעה"צ (ס"ק פ').

שכח להבדיל

עט. שכח להבדיל, ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה, ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואח"כ יבדיל על כוס שני²²⁸.

נזכר להבדיל אחרי כוס ראשון

פ. וכן אם נזכר אחרי שתיית כוס ראשון, לפני אכילת הירקות, יטעום הירק, ויאמר הגדה, ויבדיל על כוס השני²²⁹. ויש מפקפקים בענין אכילת הירקות לפני הבדלה²³⁰.

הבדלה באמצע סעודה

פא. אם נזכר באמצע סעודתו שלא הבדיל, מבדיל באמצע סעודתו על הכוס²³¹. וכן אם נזכר מיד אחרי שתיית כוס שני יבדיל על הכוס²³² עד. ואינו מברך בורא פרי הגפן, אא"כ כיון בכוס שני שלא ישתה עוד יין.

הבדלה אחרי סעודה

----- מקורות וציטוטים -----

²²⁸ ארחות חיים (ה' תפלות המועדים ס"י י"ב). מביאו ב"י סי' תע"ג. דרכי משה (שם ס"ק ב') שכ"כ מהר"ל בשם פננת פענח אמנם כתב דיש חולקים וסוברים דיבדיל מיד. בגדי ישע אות ל"ו הביא בשם הגהת מהרש"ל להבדיל כשישלים ההגדה.

שו"ע (סי' תע"ג סעיף א'). לבוש שם. חק יעקב (שם ס"ק ה'). שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ז'): לאחר שהתחיל ההגדה, ישלים ההגדה עד לאחר גאל ישראל, ולא ישתה הכוס מיד אלא יאמר עליו ברכת הנר וההבדלה ואח"כ ישתנו. ואע"פ שאין עושין ב' מצות על כוס אחד כמ"ש בסי' רע"א, מ"מ כאן א"א בענין אחר שאם יבדיל על הכוס באמצע ההגדה יצטרך לברך בפה"ג על כוס שהוא לפי מנהג מדינות אלו שברכת כוס הראשון אינה פוטרת מלברך על הכוס השני וכו' וא"כ יהא נראה כמוסיף על מנין הכוסות שתקנו חכמים. משנ"ב (שם ס"ק ד').

²²⁹ שו"ע הגרש"ז (סי' תע"ג סעיף ז'): נזכר קודם אמירת ההגדה מיד לאחר ששתה כוס ראשון של קידוש קודם שאכל הירקות של טיבול לא ימווג מיד כוס שני להבדיל עליו שלא יהא מוסיף על הכוסות, ומוטב לטעום הירקות קודם ההבדלה ולומר כל ההגדה עד לאחר גאל ישראל ואח"כ יאמר ברכת הנר וההבדלה וישתה הכוס. משנ"ב שם ס"ק ד'. עיי"ע כפה"ח (שם ס"ק כ"ב).

²³⁰ בביאור הלכה (סי' תע"ג) הביא דברי הגרש"ז מהערה הנ"ל וכתב שלא ברור כ"כ, דדינא דמוסיף על הכוסות ע"י ברכה לא נזכר בכל הפוסקים רק בדברי ראב"ה ומשמעות הטור בסי' תע"ב דלהרא"ש ל"ח כלל לזה בין ב' כוסות הראשונים ואפילו כשמברך, וא"כ אפשר דמוטב שלא לחוש לחששא זו ולא לטעום קודם הבדלה שהוא איסור גמור לכו"ע, ובפרט שאפשר שבוה גם אבי העזרי מודה שההבדלה מוכיח על כוס זה שלא הובא להוסיף על הכוסות וצ"ע לדינא. עיי"ע כפה"ח (שם ס"ק כ"ב).

²³¹ כתב המג"א (סי' תע"ג ס"ק ב'): אם נזכר באמצע סעודתו שלא הבדיל, מבדיל באמצע סעודתו על הכוס ואם היה דעתו לשתות יין תוך הסעודה אינו מברך בפה"ג, כיון דאיכא פלוגתא ספק ברכות להקל ע"י סי' רצ"ט ס"ג, ואם לא היה דעתו צריך לברך, ולא ימתין להבדיל עד אחר הסעודה דא"כ יהיה כמוסיף על הכוסות, ואין לו' שיאמר הבדלה והלל על כוס א' דא"א ב' קדושות על כוס א', דדוקא קידוש והבדלה שרי דשניהם ענין אחד הוא כדאי' בפסחים דגם בהבדלה אמרינן המבדיל בין קודש לקודש. שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ז'). חק יעקב (שם ס"ק ו'). והיה אדם (כלל ק"ל ס"ק ג'). משנ"ב (שם ס"ק ה'). כפה"ח (שם ס"ק כ"ג).

²³² שו"ע הגרש"ז (סי' תע"ג סעיף ז'): והיה אם נזכר מיד לאחר ששתה כוס השני צריך למווג מיד כוס ג' ויבדיל עליו ולא יברך עליו אלא א"כ שבשעה שבירך על כוס השני היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה, ולא קודם הסעודה. שעה"צ (שם ס"ק ט"ו).

פב. אם נזכר אחרי סעודתו, אחרי אכילת אפיקומן, יבדיל אחרי ברכת המזון על כוס ברכהמ"ז²³³. וכן הדין אם נזכר באמצע ברכת המזון²³⁴.

הבדלה על כוס רביעי

פג. אם נזכר שלא הבדיל אחרי ששתה כוס ברכת המזון, יבדיל על כוס רביעי אחרי ההלל²³⁵. ואם לא נזכר עד אחרי כוס רביעי, יבדיל על כוס חמישי²³⁶.

----- מקורות וציונים ----- =

²³³ שו"ע הגרש"ז שם: אם לא נזכר עד לאחר גמר הסעודה דהיינו לאחר שאכל אפיקומן לא יבדיל על הכוס קודם ברכת המזון שלא יהא כמוסיף על הכוסות שחכמים תקנו שני כוסות אחר הסעודה והוא ישתה ג', (משא"כ באמצע שלא תקנו כלום אין כאן הוספה) אלא ימתין עד לאחר ברכת המזון שאז יאמר ברכת הנר וההבדלה וישתה הכוס של ברכת המזון. כפה"ח ס"ק כ"ה.

²³⁴ אם נזכר תוך ברכת המזון שלא הבדיל, מברך ברכת המזון והבדלה על כוס אחד, מחצית השקל סי' תע"ג ס"ק ב'. מביאו משנ"ב שם ס"ק ה'. כפה"ח (שם ס"ק כ"ה).

²³⁵ כתב המג"א (תע"ג סוף ס"ק ב'): אם שכח להבדיל עד אחר ברהמ"ז, אומר הלל והבדלה על כוס אחד דהא אי אפשר בענין אחר כמוש"כ (סי' רצד ס"ג) שו"ע הגרש"ז (שם סעיף ז'). חק יעקב (שם ס"ק ו'). ח"א (כלל ק"ל ס"ק ג'). משנ"ב (שם ס"ק ה').

²³⁶ אם לא נזכר עד לאחר ששתה כוס ד' יבדיל על כוס ה' כיון שאי אפשר בענין אחר. כ"ה בשו"ע הגרש"ז (שם סעיף ז'). משנ"ב (שם ס"ק ה'): יבדיל על כוס ה' וצריך לברך עליו גם בפה"ג שהרי כבר הסיח דעתו משתיה.

פרק ו ליל הסדר ועריכת שולחן הסדר עריכת השולחן

עריכה מבעוד יום

א. יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדי שלא יצטרך להתעכב ויוכל להתחיל את הסדר מיד בערב²³⁷.

כלים נאים

ב. יסדר שולחנו יפה בכלים נאים כפי כחו²³⁸. אפילו כלים יפים שאינו צריך להם לסעודתו יסדרם יפה לנוי על שולחנו²³⁹.

משכונות גוים

ג. כתב מהרי"ל, שאפילו כלים הממושכנין בידו מגוים, מותר לשים אותם על שולחן לשמוח בראייתם²⁴⁰.

ד. כל צרכי הסדר כגון יין, מצה, ומה שצריך לקערה, יכין מבעוד יום²⁴¹.

פרק ז הסיבה

הכנת מושב מבעוד יום

א. יכין מקום מושבו מבעוד יום בכדי שישב בסדר בהסיבה דרך חירות²⁴², ויציענו בבגדים נאים כפי יכלתו²⁴³.

----- מקורות וציטוטים ----- =

²³⁷ פסחים ק"ט. שו"ע סי' תע"ב א'. שו"ע הגרש"ז: מצוה למהר לעשות הסדר בשביל התינוקות שלא ישנו והתורה אמרה והגדת לבנך ביום ההוא. בס' ערוך השולחן, יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדרך בני חורין ששלחנם ערוך זמן רב קודם האכילה וגם כדי לאכול מיד כשתחשך. ובספרי חג המצות פרק ט"ז.

²³⁸ שו"ע סי' תע"ב. כתב הב"ח הטעם לפי שאמרו בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא משיעבוד מצרים. כתב השל"ה (ריש מס' פסחים ד"ה ויחזור) יתנהגו הוא ואשתו כמלך ומלכה ובני ביתו כבני מלכים ויכינו כלי כסף וזהב ובגדי משי ורקמה מכל מה שחננם השם יתברך והכל כדי להראות לכל שמחת לבו בחסדו של מקום. א"ר סי' תפ"ו.

²³⁹ בענין סידור כלים נאים על שולחן הסדר נכתבו כמה טעמים

מהרי"ל בסדר הגדה כתב, להראות חירות. הב"ח כתב מפני שבכל דור ודור חייב אדם להראות עצמו כאילו בעצמו יצא ממצרים. השל"ה כתב כדי להראות לכול שמחת לבו בחסדו של מקום. בתשו' חתם סופר (אבה"ע ח"ב סי' קל"ז) זכר לוישאליו וינצלום. בהגדה חיים לראש, זכר לושאלה אשה משכנתה כלי כסף וכלי זהב וגם על ההבטחה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.

²⁴⁰ מהרי"ל סדר הגדה כתב, כל ימות השנה טוב למנוע כלים נאים למען מיעוט שררה זכר לחורבן. לבד מלילות הסדר לפי שהתורה הזהירה להראות דרך חירות.

החתם סופר בתורת משה (תולדות) רמז על שימת כלי עכו"ם על שולחנו, מיעקב שלבש בגדי עשוי בליל פסח ולקח את הברכות מיצחק.

²⁴¹ ס' סדר היום. של"ה. מנהגי החת"ס. עבות הק' לחיד"א סי' ר"ו. מנהג רבים לסדר את הקערה בלילה, ועכ"פ את הדברים שנותנים בקערה, המה מבעוד יום מוכנים.

הסיבה בהטייה וכרים

ב. יסדר מושבו באופן שבישיבתו יטה לצד שמאל, וכרים תחת ראשו²⁴⁴.
ויש נוהגים להסב מלוא קומתם על המטה²⁴⁵.

הסיבת שמאל

ד. כשהוא מיסב, מיסב לצד שמאל, ולא יטה לא על גבו לא על פניו ולא על ימינו²⁴⁶. גם אם הוא איטר מטה על שמאלו²⁴⁷.

עני

ו. עני שאין לו כרים וכסתות להסב עליהן מ"מ ישב על הספסל, ולא על הקרקע²⁴⁸.

נשים

ה. אשה אינה צריכה הסיבה, ואין הבדל בין אשה נשואה או לבדה²⁴⁹.

----- מקורות וציטוטים -----

²⁴² משנה פסחים צ"ט: ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב ופירש רשב"ם כדרך בני חורין במטה ועל השולחן זכר לחירות. שו"ע ס' תע"ב ב'. בספרי חג המצות פרק יז.
בס' ערוך השולחן (תע"ב ג') ממדרש רבא, סמך להסיבה מהתורה, דכתיב ויסב א' את העם, מלמד שהושיבם בהסיבה דרך בני מלכים מסובין רבוצין על מטותיהן.
מהגה"ק אדמו"ר האמרי אמת מגור כשאוכל בהסיבה, אכילתו מהירה יותר מהרגיל. ולכן שיעור שהייה בבית המנוגע (עירובין ד') כשיעור אכילת פת חיטין כשאוכל בהסיבה, כמ"ש רש"י, שהייה זה בהסיבה שיעורו ולא נאכלת בעמידה והולך והא, שהוא שוהה באכילתו יותר. דמי שהוא מיסב הוא עסוק באכילה ואינו טרוד בדברים אחרים (סוכה ו'). וכשנצטוו ואכלתם אותו בחפזון, נראה שאכלו הכל בהסיבה, שעי"כ מקיימים מצות בחפזון בשלימות. והגם שלדורות ליכא חיוב אכילה בחפזון, כדאי' במשנה (פסחים צ"ו).
השאירו זכר לדבר בתקנת הסיבה.

²⁴³ פסח מעובין אות קס"ב. סדר היום. אברבנאל בהגדה, במעשה ברבי אליעזר שהיו מסובין בבני ברק, ובעל זבח פסח פ"י לשון מסובין בבני ברק היינו על כלים יפים מברקים בזהר.

²⁴⁴ רש"י ברכות (מו): רגילין היום לאכול בהסבה על צדו השמאלית מוטה ורגליו לארץ איש איש על מטה אחת. וברש"י שבת מג"ג. שו"ע ס' תע"ב ב'. משנ"ב ס"ק ז': שישב בהסיבה ר"ל ראשו מוטה לצד שמאל על המטה או על הספסל וכרים תחת ראשו אצל השולחן.

²⁴⁵ כך נהג הגה"ק בעל עצי חיים, ובעל חקל יצחק להסב מלו קומתם על המיטה. וכך נהג אדמו"ר בעל הבשבילי אורייתא צ"ל. וכן נהג הגה"ק בעל דברי יואל.

²⁴⁶ פסחים ק"ח. פרקדן לא שמיה הסיבה, הסיבת ימין לא שמה הסיבה, ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט. שו"ע ס' תע"ב ג'.

²⁴⁷ בטור ס' תע"ב דלטעם שצריך לאכול בימינו (ולכן יסב כל אדם בשמאל) איטר יד יטה על ימינו. ולטעם שלא יקדים קנה לוושט, אין חילוק בין איטר לאחר.

וכתב הב"י מתרומת הדשן, שנראה דשביקין טעמא דצריך לאכול בימין, מקמי טעמא דשמא יקדים משום דאית ביה סכנתא וחמירט סכנתא מאיסורא. שו"ע שם סעיף ג'.

²⁴⁸ שו"ע ס' תע"ב ב'. במג"א שם ס"ק ג' גורס "יסב". וראה ערוך השולחן שם ס"ק ד' שמבאר דאפילו עני שאין לו כרים יסב על הספסל, כלומר יעשה איזה הסיבה כל דהוא על הספסל להניח בגדו או חפץ אחר ובלבד שלא יהא בלא הסיבה.

אשה חשובה

ט. אשה חשובה צריכה להסב, אבל לא נהגו כן, מפני שסומכים על יש אומרים שבזמנינו א"צ להסב כלל²⁵⁰.

בן אצל אביו

י. בן אצל אביו צריך הסיבה אפילו אם הוא רבו מובהק²⁵¹. והב"ח כתב שראוי להחמיר שלא יסב הבן אלא אם נתן לו אביו רשות.

תלמיד לפני רבו

יא. תלמיד לפני רבו לא יסב אפילו אם אינו רבו מובהק. אלא אם רבו נתן לו רשות להסב²⁵².

ת"ח מופלג בדורו

יב. בפני תלמיד חכם מופלג בדורו אעפ"י שלא למד ממנו, חשוב כרבו ולא יסב.

בפני רבו ואוכל על שולחן אחר

יג. אם אוכל בנוכחות רבו אבל יושב על שולחן אחר, צריך להסב²⁵³. וכתב הפמ"ג שבאופן שרבו רואהו, אפילו אם הוא בשולחן אחר, טוב שיבקש ממנו רשות.

שמש ועבד

מז. שמש בסעודה ועבדים עבריים, צריכים הסיבה²⁵⁴.

קמן

מז. קטנים שהגיעו לחינוך ישבו בהסיבה²⁵⁵.

----- מקורות וציטוטים -----

²⁴⁹ פסחים ק"ח. שו"ע ס"י תע"ב סעיף ד'. שו"ע הגרש"ז שם סעיף י': אשה בין נשואה בין אלמנה גרושה אינה צריכה הסיבה לפי שאין דרך נשים להסב ואין זה דרך חירות להם.

נשים אע"פ שפטורות מהסיבה, יתכן שאם **אכלו המצה ושתו הכוסות בעמידה, לא יצאו**. הגרש"ז"א (הליכות שלמה ס"ט יט) דנהי שפטורות מהסיבה מ"מ אפשר דבעמידה שאני ואינה דרך חירות כלל, כי כך הוא צורת אכילת העבדים.

²⁵⁰ שו"ע ס"י תע"ב סעיף ד'. רמ"א בדרכי משה שם. שו"ע הגרש"ז סעיף י': וכל הנשים שלנו נקראות חשובות ואעפ"כ לא נהגו להסב לפי ש"א שבזמן הזה א"צ להסב כלל כיון שאף בשאר ימות השנה אין רגילות להסב כלל בארצות הללו אלא אף המלכים והגדולים יושבין כדרכן ועל דבריהן סומכות הנשים עכשיו שלא להסב. ראה עוד ספר חג המצות פ' י"ז הע' טז.

²⁵¹ שו"ע ס"י תע"ב סעיף ה'.

²⁵² שו"ע שם. שו"ע הגרש"ז סעיף י"א, משנ"ב שם ס"ק טו.

²⁵³ רמ"א שם סעיף ה'. משנ"ב ס"ק י"ח: בשולחן בפני עצמו אין הסיבה שלו לזול לכבוד הרב. והפרי חדש סובר דכל שרואהו רבו, משום מורא לא מצי להסב.

²⁵⁴ טוש"ע ס"י תע"ב סעיף ו'. שו"ע הגרש"ז סעיף י"ב, אע"פ שהן צריכין לילך אנה ואנה לשמש בסעודה, מ"מ בשעת אכילת כוית מצה ואפיקומן ושתייט ארבע כוסות שבהן עיקר מצות הסיבה.

²⁵⁵ בן איש חי (צו כח). ויגד משה ס"י ט'.

אבל

יח. אבל תוך י"ב חודש על אביו ואמו או תוך שלושים לשאר קרובים, חייב בהסיבה. מכל מקום, י"א שנכון שישנה קצת מהרגלו ויסב במטה פחות כבודה וכו' אחת.²⁵⁶

מתי מסובין

יט. צריך להסב בשעת אכילת מצה, הכוונת שמברך עליו, והכריכה מצה ומרור, ואכילת אפיקומן, ובשעת שתיית הארבעה כוסות.²⁵⁷

הסיבה בכל הסעודה

כ. המיסב בכל הסעודה הרי זה משובח, אבל העולם לא נהגו כן.²⁵⁸

הגדה בהסיבה

כא. אין לומר ההגדה בהסיבה, רק באימה וביראה.²⁵⁹

אכל, שתה בלא הסיבה

כב. כל מי שצריך להסב, ואכל או שתה בלא הסיבה צריך מעיקר הדין לחזור לאכול ולשתות בהסיבה. אבל לפי שיש אומרים שבזמן הזה אין צריך להסב כלל במדינות אלו, יש לסמוך על דבריהם לענין שבדיעבד יצא בלא הסיבה.²⁶⁰

כג. מכל מקום, לענין אכילת מצה, טוב להחמיר לחזור ולאכול בהסיבה.²⁶¹

כוס ראשון

כד. אם שתה כוס ראשון בלי הסיבה, אין לו לחזור ולשתות בהסיבה,²⁶² ולדעת המחבר וכן מנהג ספרד שצריך לחזור ולשתות.²⁶³

= ----- מקורות וציטוטים -----

²⁵⁶ ראה שו"ע הגרש"ז סי' תע"ב סעיף ג'. חק יעקב שם ס"ק ה': משנ"ב ס"ק י"ג. מנהגנו שמסיבים כרגיל גם בשנת אבלות, וכן לובשים אז הגברים הנשואים הקיטל כבכל שנה (הליכות שלמה פ"ט הע')
²⁵⁷ פסחים ק"ח. מצה צריכה הסיבה מרור אין צריך הסיבה. יין, אמרי לה תרי כסי קמאי צריך הסיבה תרי כסי בתראי לא צריך הסיבה וטמרי לה איפכא. והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי אידי ואידי בעי הסיבה. שו"ע סי' תע"ה א'.

אמירת הברכה צריך להיות בכובד ראש ובמורא, לא בהסיבה, ברכי יוסף סי' תע"ג יד.
²⁵⁸ כל בו סי' נ'. הרמ"א סי' תע"ב ז'. שו"ע הגרש"ז סעיף יד. בערוה"ש סעיף ט', משמע מדברי הרמב"ם דגם לכתחילה אין צורך להסב, אלא דאם עשה ה"ז משובח.

²⁵⁹ כתב השל"ה דאין לומר ההגדה בהסיבה רק באימה וביראה. חק יעקב (תע"ג ס"ק ל"ה). משנ"ב (שם ס"ק ע"א).
²⁶⁰ הרמ"א סי' תע"ב ז' מס' אגודה פ' ערבי פסחים: י"א דבזמן הזה דאין דרך להסב כדאי הוא ראבי"ה לסמוך עליו שבדיעבד יצא בלא הסיבה.

²⁶¹ רמ"א שם. ב"ח. משנ"ב שם ס"ק כ"ב: צהיינו שיחזור ויכלה כזית מצה ובלא ברכה. ומביא מהחיי אדם שבאפיקומן אם שכח לאכול בהסיבה לא יחזור ויאכלנו דהא אסור לאכול שני פעמים אפיקומן. ובשעה"צ ס"ק ל"ג, סומכין על הראבי"ה עוד ע"ד הרמב"ם שלא הזכיר הסיבה באפיקומן.

כוס שני

כז. שתה כוס השני בלי הסיבה, יחזור וישתה בהסיבה בלי ברכה.²⁶⁴

כוס שלישי ורביעי

כז. שכח להסב בכוס שלישי או בכוס רביעי, אין לחזור ולשתות בהסיבה דמיחזי כמוסיף על הכוסות.²⁶⁵

כוס ברכהמ"ז

כח. היה לו כוס גדול לברכהמ"ז ונשאר בו יין כשיעור ונזכר ששתה בלי הסיבה, אם לא התחיל הלל יכול לשתות השאר הנשאר בכוס, בהסיבה ובלא ברכה.²⁶⁶

----- מקורות וציונים ----- =

²⁶² הרמ"א סעיף ז' כתב שבשני כוסות ראשונות יחזור וישתה בלא ברכה והמג"א כתב: ונ"ל דהאידנא שאין דרך לשתות בין הראשונות, א"כ הו"ל נמלך ואם שותה צריך לברך וה"ל כמוסיף, לכן לא יחזור וישתה ויסמוך על ראבי"ה. שו"ע הדרש"ז סעיף טו. משנ"ב ס"ק כ"א
²⁶³ שו"ע סי' תע"ב ז'. פרי חדש ס"ק ז'. כפה"ח ס"ק מ"ח.

²⁶⁴ רמ"א (סעיף ז'). מג"א (ס"ק ז'): בכוס שני יחזור וישתה דהא אפילו שותה יין בתוך הסעודה, כוס שני פוטרו.

²⁶⁵ רמ"א שם. חק יעקב ס"ק יד, יש לסמוך על הראבי"ה בזה כיון שנראה כמוסיף. משנ"ב ס"ק ב'.

²⁶⁶ פמ"ג א"א סי' תע"ב ס"ק ז'. ביאור הלכה שם ד"ה אין לחזור.

פרק ח היין והכוסות

החייבים

א. הכל חייבים לשתות ארבעה כוסות יין בליל פסח, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה.²⁶⁷

נשים

ב. נשים חייבות בד' כוסות, ובכל מצות הנוהגות באותו לילה, מפני שגם הם היו באותו הנס.²⁶⁸

קטנים

ג. קטנים שהגיעו לחינוך, מצוה ליתן לכל אחד כוסו לפניו.²⁶⁹ ויש נוהגים לתת כוס אפילו לפני הקטנים ביותר, שעוד לא הגיעו לחנוך.²⁷⁰

יין

ד. סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום,²⁷¹ מכל מקום, מצוה לברור יין טוב וישן לארבע כוסות.²⁷²

מבושל. קונדיטון

ד. יינות הכשרים לקידוש בשאר שבתות ויו"ט כשרים לארבעה כוסות, כגון יין מבושל, וקונדיטון, היינו יין שמערבין בו דבש ופלפלין.

----- מקורות וציונים ----- =

²⁶⁷ פסחים ק"ח: טושו"ע סי' תע"ב סעיף י"ג. ובספרי חג המצות פרק יח.

²⁶⁸ פסחים ק"ח: ואמר ריב"ל נשים חייבות בארבעה כוסות הללו שאף הן היו באותו הנס. ברשב"ם שם מביא ממס' סוטה י"א: בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו. שו"ע סי' תע"ב סעיף י"ד. מג"א ס"ק ט"ז. שו"ע הגרש"ז סעיף כ"ה.

²⁶⁹ מרדכי פ' ערבי פסחים, הא דקאמר לא יפחתו לו מד' כוסות ה"ה לתינוקות צריך ארבע כוסות. שו"ע סי' תע"ב סעיף טו. כפה"ח ס"ק צ"ח: דמצוה ליתן לכל אחד וכו' כדי שיראו התינוקות שינוי ושאלו דבכל זמן אין נותנין לתינוקות לכל אחד כוס בפ"ע והשתא נותנין הרי זה שינוי ועי"ז ישאלו מה נשתנה. וכתב המשנ"ב ס"ק מ"ו: שזה רק לכתחילה אבל אינו מעכב.

הגיע לחינוך היינו שהוא כבן ה' או ו' שנים, חק יעקב סי' תע"ב כ"ז.

²⁷⁰ מקור חיים: מנהגנו אפילו לקטן בן יומנו. מהרי"ל כתב שנותנים כוס גם לקטנים שלא הגיעו לחינוך.

²⁷¹ בבא בתרא צ"ז: שו"ע סי' ער"ב סעיף ב'.

²⁷² שו"ע סי' ער"ב ג'. שו"ע הגרש"ז סי' ער"ב סעיף ב': מצוה מן המובחר ביין ישן שהוא משובח יותר. חק יעקב סי' תע"ב ס"ק כ"ה.

לכתחילה יהיה מיין המשמח. פ"ח סי' תפ"ג מתשו' מהר"ש הלוי יו"ד סי' י"ב דחכמים תקנו ד' כוסות לשמחה. עי' מקראי קודש ח"ב סי' ל"ה.

ואפילו לכתחילה יוצא בהם אם אין לו יין אחר משובח כמותו²⁷³.

מי צימוקים. חמר מדינה.

ו. אם אין לו יין, יכול לקחת מי צימוקים²⁷⁴, או חמר מדינה²⁷⁵.

מיין ענבים

ז. מעיקר הדין, יוצאין ידי חובה במיין ענבים, אבל נכון להוסיף עליו יין²⁷⁶.

חשיבות יין אדום

ח. מצוה לחזור אחר יין אדום, מפני שחשיבות היין כשהוא אדום, ועוד, מפני שיש בו זכר לדם²⁷⁷.

אם יש לו יין לבן משובח מהאדום, הוא קודם²⁷⁸. במקומות שהיו מעלילים עלילות, נמנעו מלקחת יין אדום.

עירוב לבן באדום

ט. אם יש לו יין לבן יכול לערבו ביין אדום ביו"ט²⁷⁹.

----- מקורות וציטוטים -----

²⁷³ שו"ע סי' תע"ב סעיף י"ב. חק יעקב. שו"ע הגרש"ז. משנ"ב ס"ק ל"ט: לכתחילה טוב יותר ליקח יין שאינו מבושל אם לא שהמבושל טוב יותר וכה"ג לענין קונדיטון.

²⁷⁴ ט"ז (סי' תע"ב י'): במדינות שהיין אינו מצוי נכשלים הרבה במצוה זו שאינם יוצאים כראוי, וטוב להם לעשות יין מצימוקים כמ"ש בסי' ער"ב ובטור (סי' תפ"ח) שיקנה צימוקין. חק יעקב (סי' כ"ב). משנ"ב (סי' ל"י).

²⁷⁵ שו"ע הגרש"ז סי' תע"ב סעיף כח מהמג"א: במקומות שאין יין מצוי, יכול ליקח לד' כוסות שאר משקים שהם חמר מדינה באתו העיר כגון מי דבש במקומות שרגילין לשתות בפסח וכו'. משנ"ב שם ס"ק ל"ז. בס' הליכות שלמה (פ"ט הע' 109) שלאחד מבני משפחתו שהרופאים אסרו לשתות יין, הורה לקחת לד' כוסות, מיין תפוזים טבעי.

²⁷⁶ דעת הגר"מ פיינשטיין שצריך יין המשכר לד' כוסות (הג' קול דודי סי' ג') וכ"ה הגרי"ש אלישיב. ראה עוד מקראי קודש (ח"ב סי' ל"ה).

ובשערים המצויינים בהלכה סי' ק"ח ודעת הגרי"י פושר שיכולים לצאת ידי ד' כוסות במיין ענבים. וכ"ה בתשובות והנהגות (ח"ב סי' רמ"ג). חזון עובדיה עמוד קכ"ה. וכ"ה דעת הגרש"ז (הליכות שלמה פ"ט י"א). הקהילת יעקב היה מערב חצי יין וחצי מיין ענבים. ודעת בעל השבט הלוי שלכתחילה יוסיף יין למיין ענבים, ובמיין ענבים טבעי יספיק הוספת מעט יין.

נשים יכולות לצאת ידי"ח במיין ענבים, כיון שאין להן חובה לשתות יין משום שמחת יו"ט וכמ"ש הרמב"ם ששמחת יו"ט אצלם במלבושים לא בין (מקראי קודש ח"ב סי' ל"ה).

²⁷⁷ שו"ע (סי' תע"ב סעיף י"א). משנ"ב (שם ס"ק ל"ח) יין אדום, דכתיב אל תרא יין כי יתאדם, אלמא דהאדמומית מעלה וחשיבות.

באו"ז הל' פסחים דף נ"ט: יין אדום זכר לדבר שהיה פרעה שוחט תינוקות כשנצטרע. ועוד זכר לדם פסח ולדם מילה. בפמ"ג (א"א ס"ק יג) זכר למכת דם במצרים כחרוסת זכר לטיט.

²⁷⁸ שו"ע סי' תע"ב סעיף י"א. משנ"ב שם ס"ק ל"ח.

²⁷⁹ משנ"ב (סי' ש"ח) שעה"צ (סי' ס"ה). גם המחמירים לאסור בשבת צביעה באוכלין, ביו"ט אין צורך להחמיר (נ"ג יו"ט ח"א פ"ד).

יין שביעית

י. יין שיש עליו קדושת שביעית, יכול להשתמש בו לד' כוסות. ויזהר שלא ישפוך מהיין, ולכן לכוס שני (ששופכים מהיין בהזכרת י' המכות) לא ישתמש בו²⁸⁰.

מצטער מיין

יא. מי שאינו שותה יין בדרך כלל, מפני שמזיקו, ומצטער בשתייתו, או מפני ששונאו, צריך לדחוק עצמו ולשתות בליל פסח, לקיים מצות ארבע כוסות²⁸¹. ורשאי למוזגו היטב כל זמן שעוד ראוי לקידוש²⁸².

סכנת חולי

יב אם חושש שיחלה ויפול למשכב על ידי שתיית יין, אינו חייב לשתות²⁸³.

שיעור הכוס

יג. שיעור הכוס, צריך להחזיק לפחות רביעית הלוג יין²⁸⁴. לאחר שימוזגו²⁸⁵. והוא כביצה

מקורות וציטוטים

²⁸⁰ ירושלמי פסחים פ"י הל' א'. מהו לצאת ביין של שביעית תני רבי הושעיה יוצאין ביין של שביעית. בקרבה"ע מבאר כיון דלא קרינן ביה לכם וקס"ד דד' כוסות בעינן לכם. ראה תשו' הר צבי (ח"ב סי' ס"ח). מועדים וזמנים (ח"ז סי' קפ"א).

²⁸¹ תשו' הרשב"א ח"א סי' רל"ח במי שאינו שותה יין כל השנה מפני שמזיקו או שונאו מהו שיעשה כל הסדר על הפת כמי שאין לו יין שעושה הסדר על הפת וכו'. תשובה, מסתברא שכל שיש לו יין צריך לדחוק עצמו ולשתות, וכדעבד רבי יהודא בר אלעאי דלא הוי שתי חמרא ושתי ארבע כסי ואמר חוגרני צידעאי מפסחא ועד עצרתא, וכרבי יונה דגרסינן בירושלמי פסחים פרק י' הל' א', רבי יונה שתי ארבעה כסי דלילי פסחא וחזיק רישיה עד עצרתא רבי יודה בר אלעאי שתי ארבעה כסי דלדידי פסחא וחזיק רישיה עד חגא, והא דרבי יהודה בר אלעאי אית נמי בנדרים מ"ט ע"ב. מביאו בית יוסף סי' תע"ב. שו"ע שם סעיף י': מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו ולשתות לקיים מצות ארבע כוסות. חק יעקב שם ס"ק כ"ג. שו"ע הגרש"ז שם סעיף כ"א.

צריך לדחוק עצמו לשתות ד' כוסות שלימים ואכילת מצת מצוה ואפיקומן שיעור כזית שהוא ט' דראהם, אף שקשה עליו אכילתו ושתייתם בזה לא יצטרך לאכול סמים ומשקין מרים לרפואת הגוף, ארחות יושר פ"א י"א. יפה ללב ח"א אות ז'. מביאים כפה"ח סי' תע"ב ס"ק ע"ב.

וכפה"ח שם ס"ק ע"ג מביא עוד: שבזה ניצול מדין ד' מיתות ב"ד אם נתחייב בהם, כי ד' כוסות באים לכפר על ד' מיתות ב"ד כמ"ש הרב עיון יעקב פ' ע"פ כ"ג ע"ג, יפה ללב ח"ג אות ב'.

²⁸² כתב המג"א סי' תע"ב ס"ק י"ב: נראה לי דרשאים למוזגו היטב כל זמן שראוי לקידוש כמ"ש סי' ער"ב. א"ר שם ס"ק ט"ז. משנ"ב שם ס"ק ל"ז.

ואם אינו יכול לשתות יין בשום אופן יוצא בשרית מי צימוקים הנקרא שרבי"ט. תשובת ב"ד סי' רנ"א. מביאם ברכי יוסף סי' תע"ב ס"ק י"א. כפה"ח שם ס"ק ע"ד. ועיי"ע לעיל סעיף ז'.

²⁸³ ערוך השולחן סי' תע"ב (סעיף י"ד). משנ"ב (שם ס"ק ל"ה). כפה"ח (שם ס"ק ס"ט).

²⁸⁴ פסחים ק"ט ע"א. טוש"ע סי' תע"ב סעיף ט': שיעור הכוס רביעית לאחר שימוזגו.

²⁸⁵ פסחים ק"ח ע"ב. רמב"ם פ"ז מהל' חו"מ הל' ט': ארבע כוסות האלו צריך למוזג אותן כדי שתהיה שתיה עריבה הכל לפי היין ולפי דעת השוטה ולא יפחות בארבעתן מרביעית יין חי. שתי ארבעה כוסות אלו מיין שאינו מוזג יצא ידי ארבעה כוסות ולא יצא ידי חירות.

ומחצה בקליפתה²⁸⁶.

יד. במדת הרביעית נחלקו גדולי האחרונים, יש אומרים שהרביעית מכילה 86 סמ"ק²⁸⁷, (וסימן, גימטריא כוס). ויש אומרים שהרביעית מכילה 150 סמ"ק²⁸⁸ (וסימן כ"ו הגו"ן בגימטריא) וישנה עוד שיעור של 137 סמ"ק²⁸⁹.

שתיית הכוס

יד. לכתחילה, ישתה את כל הכוס אפילו אם היא גדולה²⁹⁰ ובדיעבד סגי ברובו²⁹¹. או אם

----- מקורות וצינים -----

ברשב"ם שם כתוב: הני מילי ביינות שלהן דדרו על חד תלת מיא, אבל יינות שלנו לא בעי מזיגה. וכ"ה בתוס' שם ובמרדכי פ' ערבי פסחים, טור סי' תע"ב, ובשו"ע שם סעיף ט' מוסיף הרמ"א "אם רוצה למזוג". שו"ע הגרש"ז שם סעיף י"ז. משנ"ב שם ס"ק כ"ט.

בכפה"ח סי' תע"ב ס"ק נ"ט מביאם וכתב: לפי סודם של דברים יש למזוג. והוא מפני שיין בלא מזיגה נקרא יין המשכר וע"י מזיגה נקרא יין המשמח לפי שהיין הוא בבחינת הבינה בחי' דין, בסוד אני בינה לי גבורה וע"י המים שהוא בחינת חסד מתמתק, וע"כ אפילו הוא יין רך, יש למזוג מעט, דהיינו לשפוך בתוכו ג' טיפין מים, ויכוין שהם ג' יודין שיש בשם ס"ג וכנגד ג' יודין שיש בשם אה"ייה במילוי יודין, וגם אם היין חזק ורוצה למזוג הרבה יחלק המזיגה לג"פ וכו'.

²⁸⁶ שיעור רביעית הוא כמעט מלא שתי קליפות מביצה בינונית של תרנגולת והוא שיעור ביצה ומחצה עם הקליפה, דלוג הוא ששה ביצים כדאיתא בגמרא וממילא רביעית הלוג הוא ביצה וחצי כך כתב במשנ"ב סי' רע"א ס"ק ס"ח מהמג"א ופמ"ג סי' ר"י, ובחק יעקב הלכות פסח סי' תע"ב ס"ק י"ח מביא מהר"י"ל סדר ההגדה. ובשאר אחרונים.

וכתב עוד שם: ויש מחמירין מאוד בענין השיעורין (הצל"ח בפרק ערבי פסחים ק"ט) והוכיחו דהביצים נתקטנו בזמנינו למחצית ממה שהיה בזמן הגמרא וע"כ שיעור רביעית הוא בכפלים וכו'. ועכ"פ יראה לכתחילה שיחזיק הכוס כשני ביצים והשתיה אף שהכוס גדול די שישתה כמלא לוגמיו ידידיה. ועיי"ש בביאור הלכה שצע"ג, דלפי מה שמדד הצל"ח וגם הגאון חתם סופר או"ח תשו' קכ"ז, הוא מחזיק ג' ביצים בינוניים עם הקליפה, ולפ"מ דמוכח בגמ' יומא פ' לא יחזיק לכל היותר כ"א שני ביצים. ולמעשה נראה דלענין דאורייתא וכו' קידוש של לילה דעיקרו הוא דאורייתא נכון לחוש לכתחילה לדברי הצל"ח והחת"ס הנ"ל. ועכ"פ יראה לכתחילה שיחזיק הכוס כשני ביצים עם הקליפה

²⁸⁷ קו' השיעורים להרא"ח נאה עפ"י הרמב"ם פ"א ממס' עדויות מ"ב. שמירת שבת כהלכתה פ' מ"ז ט'. ובה"ל סי' רע"א ד"ה רביעית, שהוא מנהג העולם.

²⁸⁸ חזון איש או"ח סי' ט"ל. שיעורין דאורייתא, בשיעורי המצוות.

²⁸⁹ בקיצור שו"ע הוצאת הרב פלדמן בקונטרס שיעורי המצוות, שיעור 137 ס"ל ודבריו מיוסדים ע"פ סי' רע"א סעיף י"ג במשנ"ב ס"ק ס"ח ובה"ל ד"ה של רביעית, דביצים שלנו נתקטנו, ובדאורייתא ראוי להחמיר שכוס רביעית תכיל כשלוש ביצים שלנו. מביאו בס' שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ז ס"ק מ'.

²⁹⁰ תוס' פסחים ק"ח ע"ב ד"ה רובא וכ"מ מהרא"ש שהוא שותה כל הכוס. ומביאים ב"י. הטור סי' תע"ב כתב וא"צ שישתה כולו אלא רובו. והב"ח שם מבאר דבריו שברובו יצא, אבל לכתחילה ישתה כולו וכו' והיינו טעמא דלא אמרינן רובו ככולו אלא לענין שיוצא ברובו דיעבד אבל לכתחילה ודאי צריך כולו.

במהר"ל סדר הגדה: ויהיה כל אחד לשתות כוסו כולו בפעם ראשון כדי לצאת ידי חובתו בשתיית רביעית. ואם לא יוכל לשתות כולו ישתה לכל הפחות רובו. מביאו ח"י שם ס"ק כ'.

ובשו"ע סי' תע"ב סעיף ט': וישתה כולו או רובו. בט"ז שם מביא דברי הב"ח, כולו לכתחילה או רובו בדיעבד. וכ"ה בפר"ח שם, ומדייק מדברי הרמב"ם שכתב ואם שתה מכל כוס מן רובו יצא ע"כ. אלמא דלכתחילה צריך לשתות כולו. פמ"ג א"א שם אות ט'. מאמר מרדכי שם ס"ק ה'.

היין ביוקר, אפילו לכתחילה סגי ברוב.

רוב כוס

טז. אפילו אם הכוס מחזיק כמה רביעיות, יש אומרים שצריך לשתות רוב הכוס, ולכן, אם אין בדעתו לשתות הרבה, לא יקח כוס גדול רק שיחזיק רביעית²⁹².

שתיה בבת אחת

טז. לכתחילה, ישתה שיעור רוב הכוס בבת אחת²⁹³, או לפחות יזהר שלא לשהות בשתיית

----- מקורות וציונים -----

שו"ע הגרש"ז סי' תע"ב סעיף י"ט: י"א שלכתחילה מצוה לשתות כל הכוס אפילו מחזיק כמה רביעיות אע"פ שבקדוש של שאר ימים טובים ושבחות אפילו לכתחילה די בשתיית מלא לוגמיו דהיינו רוב רביעית מ"מ בד' כוסות של פסח החמירו חכמים לשתות כל הכוס לכתחילה וכו' ומ"מ טוב לחוש לסברא הראשונה וליקח כוס קטן ולשתות כולו וכו'. משנ"ב שם ס"ק ל'.

²⁹¹ הנה הטור סי' תע"ב כתב שאין צריך לשתות כולו אלא רובו. ובלבוש שם סעיף ט' כתב כן. ובחך יעקב שם ס"ק כ' מביא מהרי"ל (עי' הערה קידמת) וכתב: משמעות הפוסקים דאם מחזיק הכוס הרבה רביעית דאין צריך לשתות כולו אפילו לכתחילה אף לדעת י"א שהביא המחבר היינו רובו ולא כולו וכו' ופוק חזי מאי עמא דבר. וכ"ש במדינות שהיין ביוקר.

והט"ז שם ס"ק ח' כתב: במדינות שהיין ביוקר אפילו לכתחילה סגי ברובו.

ובשו"ע הגרש"ז שם סעיף י"ט מביא גם דעת החולקין ושלכתחילה די בשתיית רוב רביעית אף אם הכוס מחזיק כמה רביעיות וכן עיקר וכן המנהג פשוט. משנ"ב שם ס"ק ל': במדינות שהיין ביוקר אפילו לכתחילה סגי ברובו.

בכוס האחרון (הרביעי) צריך לשתות רביעית שלם כדי שיוכל לברך ברכה האחרונה בלי שום פקפוק כמ"ש בס"ק"צ לענין כוס ברכהמ"ז. חק יעקב (סי' תע"ב ס"ק כ'). שו"ע הגרש"ז (סעיף י"ט). משנ"ב (שם ס"ק ל').²⁹² הבית יוסף סי' תע"ב הביא מס' ארחות חיים סדר ליל פסח סי' ו' בשם הרמב"ן ומהר"ר שם טוב שצריך לשתות רוב מכל כוס אפילו מחזיק כמה רביעיות.

ובדרכי משה שם ס"ק ה' כתב: ובמרדכי דף רס"א ע"ג (ל"ז ע"ד) משמע כדברי הרמב"ן שכתב שאפילו מאה רביעיות בכוס אחד חשיב הכל כוס אחד, אבל הר"ן שם דף רמ"ט ע"ב (כ"ג ע"א ד"ה השקה) כתב דיכולים שנים ליטול כוס אחד שיש בו שתי רביעיות רק שישתה כל אחד רביעית. וכ"ה בב"ח שם וכתב בסו"ד: במדינות אלו שהיין ביוקר ושותין מעט, יזהר כל אדם שלא יקח כוס גדול אלא כוס שאין בו כי אם רביעית וישתהו לכתחילה כולו או רובו דיעבד. במג"א סי' תע"ב ס"ק י': ולכן יקח כוס קטן וישתה רובו.

מאמר מרדכי שם ס"ק ז' דאף דהעיקר כדעה קמייתא, מ"מ ראוי ונכון לחוש לסברת הי"א (שצריך לשתות רוב כוס אפילו מחזיק כמה רביעיות). פמ"ג מש"ז ס"ק ח'. שו"ע הגרש"ז שם סעיף י"ט. משנ"ב שם ס"ק ל': אף דבעלמא די ברוב רביעית אפילו מכוס גדול הכא לענין ד' כוסות חמיר טפי דבעינן דוקא רוב כוס ואם לאו לא יצא. ולדינא קי"ל כדעה ראשונה (שיוצא בדיעבד). ומ"מ אם אין בדעתו לשתות הרבה, לא יקח כוס גדול רק כוס שמחזיק רביעית, כדי לחוש לדעת החולקים.

²⁹³ כתב הרוקח בסימן רפ"ג בתוספתא שתאן בפוסקין, לא יצא, פי' ששהא שעה גדולה ביניהם. מביאו ב"י סי' תע"ב.

הרמ"א בהגהותיו שם סעיף ט': וצריך לשתות השיעור שלא בהפסק גדול ביתיים.

רוב הכוס יותר מכדי שתיית רביעית²⁹⁴.
ואם אינו יכול, יזהר שלא לשהות מתחילת שתיה עד סופו, יותר מכדי אכילת פרס²⁹⁵, שהוא כשתי דקות או ארבע דקות²⁹⁶.

שהה יותר מכדי אכילת פרס

ז. שהה יותר משיעור אכילת פרס, לא יצא וצריך לחזור ולשתות²⁹⁷, בברכה.

שהה יותר מכדי רביעית

יח. שהה יותר מכדי שתיית רביעית. בכוס שני, יחזור וישתה בלא ברכה²⁹⁸, אבל בכוסות האחרים לא יחזור וישתה, מפני שנראה כמוסיף על הכוסות²⁹⁹.

----- = מקורות וציטוטים -----

במג"א שם ס"ק י"א: ולכתחילה ישתה רוב רביעית בבת אחת. ובמחצה"ש שם: להב"ח, ישתה לכתחילה הרביעית בבת אחת. שו"ע הגרש"ז שם סעיף כ': צריך ליזהר לכתחילה לשתות רוב הרביעית בבת אחת דהיינו שישתה אותו בשתיה א' ולא יפסיקו לב' שתיות.

פ"ר"ח שם. א"ר שם ס"ק ט"ו. משנ"ב שם ס"ק ל"ד: ולכתחילה נכון לשתות רוב הרביעית בבת אחת.
²⁹⁴ כתב המג"א סי' תע"ב ס"ק י"א, שלא בהפסק גדול, דהיינו שלא ישהה מתחלה ועד סופו יותר משתיית רביעית כמ"ש סי' תרי"ב. ועיי"ש במחצית השקל שמבאר דיש מחלוקת לענין צירוף השתיה ד"א אם שהה יותר מכדי שתיית רביעית אין מצטרף (הוא דעת הרמב"ם, מביאו השו"ע שם) וי"א דשיעורו כמו באכילה דהיינו כדי אכילת פרס לכן לכתחילה לא ישהה יותר מכדי שתיית רביעית לצאת לכ"ע וכו'.
שו"ע הגרש"ז שם סעיף כ'. פ"ר"ח שם. משנ"ב שם ס"ק ל"ד: ולכתחילה יש ליזהר שלא לשהות בשתיית רוב הכוס יותר מכדי שתיית רביעית לחוש לדעה ראשונה המבואר בסי' תרי"ב.

כמה הוא שיעור רביעית.

כתב ערוך השולחן סי' ר"ב סעיף ח': הפרש גדול יש ביניהם, דכדי אכילת פרס וודאי הוא כג' או ד' מינוטין וכדי שתיית רביעית וודאי לא יגיע למחצה ולשליש משיעור זה.

²⁹⁵ מג"א סי' תע"ב ס"ק י"א. חק יעקב שם ס"ק כ"א. שו"ע הגרש"ז שם ס"ק כ'. פ"ר"ח שם. משנ"ב שם ס"ק ל"ד: דהיינו שלא ישהה בשתיית רוב הכוס יותר מכדי אכילת פרס.

²⁹⁶ תשו' חת"ס ח"ו סי' ט"ז וסי' כ"ג שמבאר שיעור אכילת פרס לגבי אכילה ביוה"כ: כדי אכילת פרס שהוא לכל היותר ט' מינוטין ולכה"פ ב' מינוטין.

בערוך השולחן סי' ר"ב סעיף ח' כתב: שיעור אכילת פרס הוא כג' או ד' מינוטין.
מביאם שמירת שבת כהלכתה פרק מ"ח סעיף י'.

²⁹⁷ מג"א סי' תע"ב ס"ק י"א: אם שהה יותר מאכילת פרס אפילו בדיעבד לא יצא וכ"מ סי' תע"ה ס"ו, וצריך לחזור ולשתות אפילו בכוסות אחרונות.

פ"ר"ח שם. שו"ע הגרש"ז שם סעיף כ'. ערוך השולחן שם סעיף י"ג. משנ"ב שם ס"ק ל"ד.
עיי' שער הציון (סי' תע"ב ס"ק מ"ו): מסתברא דצריך ג"כ לברך מחדש דהוי כנמלך, לדין דמברך על כל כוס.

²⁹⁸ מג"א סי' תע"ב ס"ק י"א. שו"ע הגרש"ז שם סעיף כ'. משנ"ב שם ס"ק ל"ד.
²⁹⁹ המג"א סי' תע"ב ס"ק י"א כתב: אם שהה כדי שתיית רביעית א"כ הוי ספיקא, בשני כוסות ראשונות יחזור וישתה, ועיי"ש במחצה"ש ששתי כוסות האחרונות לא יחזור וישתה מפני שנראה כמוסיף על הכוסות ועי"ז יש לסמוך על הראב"יה. ובכוס ראשון, לפי מש"כ מג"א ס"ק ז', משנ"ב ס"ק כ"א, דלדין דלא נהגינו לשתות בין הכוסות וצריך לברך כשחזור ושותה, א"כ לא משכחת האי דינא דמג"א (שיחזור בשתי כוסות הראשונות) רק בשהיה דעתו לשתות בין כוס ראשון לשני דאין צריך לברך כשחזור ושותה. דאל"ה בכוס ראשון לא יחזור וישתה דהוי כמוסיף על הכוסות. כ"ה במחצה"ש שם ומביאו שער הציון שם ס"ק מ"ט.

ד' כוסות על הסדר

ט. צריך לשתות ארבע כוסות על הסדר, היינו בין כוס ראשון לשני וכוס שלישי ורביעי יאמר הגדה והלל. ובין שני ושלישי יאכל מצה וברכת המזון, ואם שתאן זה אחר זה לא יצא ידי חובתו וחיוב לשתות עוד ג' כוסות על הסדר³⁰⁰. וצריך לחזור ולברך על כל כוס וכוס³⁰¹.

כ. וכן אם רק בשתי כוסות האחרונים שתה כוס רביעי תיכף אחרי כוס שלישי, ג"כ לא יצא³⁰².

הפסיק בין הכוסות

כא. אם הפסיק בין הכוסות בשהיה ולא אמר ההגדה, נחלקו הפוסקים אם יצא בדיעבד³⁰³.

----- מקורות וציטוטים ----- =

³⁰⁰ פסחים ק"ח ע"ב: שתאן בבת אחת רב אמר ידי יין יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא, ברשב"ם שם: וכולן חשובין כוס ראשון ולא יותר וצריך להביא עוד שלשה כוסות על הסדר. וכו"ה ברא"ש שם ס"ק כ"א. וכן פ"י הר"ן ומביאו פרי חדש שם.

טוש"ע ס"י תע"ב סעיף ח': צריך לשתות ארבע כוסות על הסדר, ואם שתאן זה אחר זה שלא כסדר לא יצא.

במג"א שם ס"ק ח': על הסדר, פירוש שיאמר ההגדה בינתיים. ועיי"ע בט"ז שם ס"ק ז'. שו"ע הגרש"ז שם סעיף ט"ז: צריך לשתות הד' כוסות על הסדר שיתבאר דהיינו שבין כוס ראשון לשני ובין שלישי לרביעי יפסיק באמית ההגדה והלל, ובין שני לשלישי יפסיק באכילת מצה וברכת המזון, ואם לא הפסיק ביניהם בדברים הללו אלא שתה ד' כוסות זה אחר זה לא יצא ידי ד' כוסות, אלא כולן נחשבין לו לכוס אחד, וחיוב לשתות עוד ג' כוסות על הסדר שיתבאר.

וכ"ה במשנ"ב שם ס"ק כ"ו.

ואם שתה הכוס השני באמצע ההגדה, יצא, אף קודם ברכת אשר גאלנו, דברכות אין מעכבות ואמירת ההגדה אין לה שיעור, ונמצא ששתה אחר ההגדה.

אבל אם שתה באמצע ברכת המזון, או באמצע הלל, לא יצא כיון דתקינן רבנן אחר כל ברכת המזון ואחר כל ההלל. ערוך השולחן ס"י תע"ב סעיף י"א.

³⁰¹ פמ"ג א"א ס"י תע"ב ס"ק ח'. משנ"ב שם ס"ק כ"ו: ונראה דצריך לברך עתה על כל כוס וכוס ולא הוי כמוסיף על הכוסות כיון דלא יצא בראשונה. ובכפה"ח שם ס"ק נ"ו: צריך לחזור ולברך בפה"ג כיון שטעה בד"ן הסבור דאין לו לשתות עוד משום דהו"ל כמוסיף על הכוסות דהרי סילק עצמו והו"ל כנמלך.

³⁰² ופשוט, יצא דוקא אם שתאן כולן שלא על הסדר דה"ה אם שתה כוס רביעית תיכף אחר שלישית גם כן לא יצא דהא כולוהו כסדר בעינן. משנ"ב שם ס"ק כ"ו.

כפה"ח שם ס"ק ה"ן.

³⁰³ המג"א ס"י תע"ב ס"ק ח' כתב דכסדר מיקרי כשאומר הגדה בינתיים. והוא מדברי הרשב"ם ומשמע לכאורה דכשלא אמר הגדה בינתיים, אפילו שהה בין כוס לכוס מיקרי שלא כסדר ולא יצא.

אכן מלשון הש"ס משמע דאיכא קפידיא רק כשישתה אותן בב"א, והיינו, או כפירוש רש"י בפעם אחת או עכ"פ כפי שארי מפרשים אפילו בזה אחר"ו רצופין, אבל אם שהה בינתיים, אף דודאי עבר איסור מה שלא הסמיך אמירת ההגדה לכל כוס כמו שתקנו חכמים, מ"מ בדיעבד לא הפסיד הכוסות.

ומצאתי פלוגתא בזה בין הב"י לפר"ח ס"י תפ"ד, דעת הב"י דבדיעבד יצא, ובפר"ח שם חולק עליו מהא דכאן דכשלא אמר על הסדר, לא יצא. ובאמת אין השגה מזה על הב"י וכמש"כ, ואח"כ מצאתי במאמר מרדכי ס"י תפ"ד ס"ק ב' שגם הוא כתב כדברינו לישב דברי הב"י וכעין זה כתב ג"כ בנהר שלום ע"ש, כל זה בביאור הלכה ס"י תע"ב ד"ה שלא כסדר. ועיי"ע ערוך השולחן שם ס"ק י"א.

וכתב ע"ש בבה"ל: לפי"מ שפסק השו"ע דנשים חייבות ג"כ בד' כוסות כאנשים א"כ צריכות לזוהר שיאמרו סדר ההגדה על כל כוס וכוס, או שעכ"פ ישמעו מבעליהן. דאל"ה לדעת הפרי חדש אפילו

שפך ד' כוסות לכוס אחד

כב. אם שפך כל הד' כוסות לכוס אחד ושתאן, בוודאי לא יצא³⁰⁴. ובפמ"ג מצדד דאפילו אם הפסיק ואמר הגדה נמי לא יצא דארבע כוסות בעינין³⁰⁵. אבל בביאור הלכה מפקפק בזה³⁰⁶.

נר ביתו וד' כוסות

כד. אם אין לו די כסף לנר ביתו ולד' כוסות, נר ביתו עדיף.

כוס נאה ומהודר

כה. יקח כוס נאה ומהודר כפי כוחו³⁰⁷, ואם יכול, יקח משל כסף³⁰⁸. ויש שלקחו משל זהב³⁰⁹, או משל זכוכית נאה³¹⁰.

----- מקורות וציטוטים -----

בדיעבד לא יצאו בשתיית הכוסות דהוו כמו ששתאו בב"א. ואפילו לדעת הב"י שלא הפסידו בדיעבד מצות כוסות. מ"מ תקנת חכמים היא לשתותן על סדר ההגדה. דכל מצות הנהגות באותו לילה נוהגות גם בנשים.

³⁰⁴ ר"ן פסחים פ"י (כ"ג ע"א) בחדא כסא, הא לא צריכה למימר שהרי הכוסות הללו אע"פ שיש בהם שיעור למטה אין להם שיעור למעלה ואפילו גדול כמה אינו נידון אלא ככוס אחד. משנ"ב ס' תע"ב ס"ק כ"ה: כ"ש אם שפכן כולן בכוס אחד ושתאן לא יצא.
³⁰⁵ פמ"ג א"א ס' תע"ט. מביאו משנ"ב ס' תע"ב ס"ק כ"ה וכתב: פמ"ג מצדד שאפילו הפסיק בינתיים ואמר הגדה נמי לא יצא דארבע כוסות בעינין.

³⁰⁶ בביאור הלכה ס' תע"ב ד"ה על הסדר הביא פמ"ג כבהערה הנ"ל וכתב שלא מסתבר, וכי ד' כלים בעינין, ד' פעמים בעינין. ומביא רא"י משו"ע שם סעיף ט' אם יש בקנקן הרבה רביעיות, שותין הימנה כ"כ בני אדם כפי שיעור הרביעיות וכו'. ופשטא דמילתא היא דחבורה כולה יוצאה מצות ד' כוסות כששותים כולם מכד אחד, והוא בהיפך מדברי הפמ"ג וצ"ע.

³⁰⁷ שו"ע ס' תע"ב סעיף ב': יסדר שלחנו יפה בכלים נאים כפי כחו. סידור ר"י עמדין: יקח כוסות יקרות. כתב בסידור האר"י למהר"ק יכין כוסות טובות ויקרות לקידוש, משום זה א' ואנוהו, ויכוון לכבוד המלכות הנקרא כוס של ברכה שתיקונה עתה בליל פסח. ובסידור הרש"ש, יכין כוסות יפים לקידוש וכו' משום זה א' ואנוהו לכבוד הכוס הרומז על השכינה.

³⁰⁸ כפה"ח ס' תע"ב ס"ק י"א: אם השיגה ידו יקח של כסף מפני שהוא רמו אל החסד כי כוס גי' אלקים שהוא בחינת דין, וע"כ אם הוא של כסף יהיה ממותק. סידור ר"י עמדין: יקח כוסות יקרות, ואם תשיג ידו, יהיו מכסף. דרכי חיים ושולם ס"ק תקצ"ד: לקידוש לקח כוס של כסף.

בזה"ק פ' וארא כ"ד ע"א ופרשת משפטים קט"ו ע"א שכסף רומז לחסד. מובא בראשית חכמה שער הקדושה פ"ז ד"ה ותנאים. ויגד משה עמוד מ"א. ועייעו"ש כמה רמזים נפלאים בענין גביע כסף.

³⁰⁹ בזה"ק וארא כ"ד ע"א ופ' משפטים הנ"ל מבאר שזה מורה על מידת הדין, וע"ע רמב"ן ורבינו בחיי פ' תשא שמות ל"ב ב'.

ובחת"ס פ' בלק שמה שנהגו לתת לנביא אגורת כסף כדכ' גבי שאול ושומאל, לא לקבל שכר רק שע"ז יחול עליו שפע אלקי ולמדת הרחמים יצרך כסף ולמדת הדין זהב. ובחיודשי אגדות למהר"ל מפראג ס"מ קידושין עה"פ לי הכסף ולי הזהב, שהכסף יותר קרוב אל השי"ת וכו' הזהב אינו פשוט בעבור הגוון שלו. ובהגדה חיים לרא"ש פסקא בית הכסות או' ד' בשם ס' נזירות שמשון ס' תע"ב שטוב שלא ישתה בכוס של זהב כי אם בזכוכית. וכן לענין פסח כ"כ בסידור הרש"ש לקחת מכסף או זכוכית.

כוס שפיו צר

כז. אין ליקח כוס שפיו צר, מפני שלא יוכל לשתות רביעית כאחת³¹¹.

שטיפה והדחה

כז. הכוסות צריכים שטיפה והדחה³¹² לפני שמקדש³¹³, וי"א שצריך לשוטפם כשעורכם על השולחן לפני החג³¹⁴.

----- מקורות וציטוטים -----

ועי"ע ויגד משה עמוד מ"א מביא מקורות רבים לכוס הזהב. (במלכים) י' כ"א, וכל כלי משקה המלך שלמה זהב וגו'. וברמי' נ"א ז' כוס זהב בבל ביד ד'.

וכן נהגו אדמורים מסאטמר וסקווירא וצ"ל מביאו בנטעי גבריאלי פרק ע'.

³¹⁰ בס' נזירות שמשון סי' תע"ב שטוב שלא ישתה בכוס של זהב כי אם בכוס של זכוכית, וכן לענין פסח כתב כן בסידור הרש"ש המהדרין בוחרין בכסף או זכוכית לבנה טובים.

בהגדה דברי חיים אות י"ג. דרכי חיים ושלום ס"ק תקצ"ד: לקידוש לקח כוס כסף ולשאר הג' כוסות לקח כוס של זכוכית ירושה מקינו בעל יודעי בינה מלאנצהוט. ובמנהגי קאמארנא או' שכ"ט שבסדר השתמשו רק בכוסות קריסטאל ולא כסף או מתכת.

והיעב"ץ בהגהותיו לסדור שערי שמים לענין כוס ברכה מ"ז שאמ"ו בוחר בכוס עגול של זכוכית בהיר ויפה לכוס של ברכה וכו' ותנן טעם משום אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכוס עינו, ש"מ דשבח הוא גם ליהנות ממראה היין.

³¹¹ הרמ"א סי' תע"ב סעיף ט"ו הביאו ממהר"ב. שו"ע הגרש"ז שם סעיף כ'.

ביאר הגר"א שם: שלכתחילה צריך לשתות בב"א כמ"ש במצה בס' תע"ה ס"א. ערוך השולחן שם סעיף ט"ו הביא דברי הרמ"א וכתב עוד: ולפני תינוקות אין קפידא.

³¹² רוקח סי' רפ"ג: סדר הפסח כשבאין מב"ה שוטפין את הכוסות דאמרינן במס' שבת בפרק המוציא יין ע"ו, כדי מזיגת כוס יפה של ברכה ובמסכת ברכות בפ' ג' שאכלו כוס של ברכה צריך הדחה ושטיפה מבפנים ומבחוץ. מהר"ל סדר ההגדה (ס"ק ט') ד"מ סי' תפ"ו אות ב'. חיי אדם כלל ק"ל אות י'. מט"מ סי' תרט"ו.

לקט יושר עמ' 86: כתב והתוס' (ברכות נ"א ע"א) כתבו שאם הכוס נקי אין צריך שטיפה והדחה, ויראה דבקידוש לילי פסח, משום חבוב הנס דעליו תקנו ד' כוסות, יש להתנהג בפרישות ולעשות שטיפה והדחה לכוס וכו'.

³¹³ מטה משה סי' תרט"ו: ושוטפין הכוסות ומוזגין הכוסות לכל אחד וכו'. יוסף אומץ סי' תשמ"ג.

³¹⁴ חיי אדם כלל ק"ל בהל' "הסדר בקצרה", ס"ק א': ויהיו הכוסות שטופות ומודחות מבעוד יום. סידור יעב"ץ דיני ערב פסח: ישטוף וידיח הכוסות מבעוד יום.

פרק ט הקערה

שו"ע סימן תע"ג. ובספרי חג המצות פרק יט.

א. מביאים קערה שיש בה שלש מצות, מרור, חרוסת, כרפס, ושני תבשילין, בכדי לומר עליהן ההגדה.

ב. יקח קערה כלי מהודר, ויש שהידרו לעשותו מכסף.

ג. מניחים המצות ותבשילין וירקות תוך הקערה.

ד. יש נוהגים לשים את המצות במפית (מצה טאש) ועליהם קערה, ויש שנהגו לשים צלחיות קטנות ע"ג מפית המצות.

סידור הקערה.

ה. שיטת האר"י ז"ל וכן נוהגים הרבה.

מסדר המצות בתוך הקערה, ועליהם מסדר הזרוע מימין, הביצה משמאל, והמרור למטה מעט כנגד אמצעם כעין סגול. ואח"כ החרוסת מימין, הכרפס משמאל, המרור של כריכה למטה מעט כנגד אמצעם כעין סגול שני.

ו. שיטת הגר"א: מניח שתי מצות באמצע הקערה, מרור וחרוסת מעליהן וזרועה וביצה תחתיהן.

ז. נוהגין לסדר הקערה בלילה כשבא מבית הכנסת, או אחרי קידוש. ויש נוהגין לסדרה מבעוד יום.

ח. יש נוהגין לומר בפה כל אחד מהמינים כשמסדרו בקערה, זרוע, כרפס, וכו'.

ט. יש נוהגים להשאיר את הקערה על השולחן עד סוף הסדר.

פרקי המצות

שו"ע סימן תע"ה. ובספר חג המצות פרק ב.

א. יקח שלש מצות לקערה. הגר"א כתב שלוקחים שתים.

מצות שלימות

ב. יקח מצות שלימות ומובחרות. המצה השניה תהיה יותר גדולה.

ג. מצה שלא ניתן לאכול חלקה כלל מפני שנחרכה, לא יקחנה לכתחילה ללחם משנה.

ד. מצה שנשברה קצת בצדה ולמראית העין נראית שלימה, יש להתיר לקחתה ללחם משנה. מצה שנשברה קצת ממנה יכול לחזור ולאפותה בתנור או ע"ג האש עד שתיראה שלימה.

אשישה

ה. לא יעשה המצות רחבות מדי כאשישה, ואין להחמיר בדיעבד.

ו. נוהגין לכסות המצות, ולהפסיק במפה בין מצה למצה, ויש שלא נהגו בזה.

ז. כשרבים המסובין, יכין עוד מצות, בנוסף לאלה שבקערה, בכדי לחלקם למסובין.

שיעור כזית

ח. שיעור אכילת מצה כזית. והוא כחצי ביצה. וכתבו הפוסקים שלמצוה דאורייתא יקח כביצה שלימה והוא בסביבות 28 גרם.

וי"ל שא"צ לאכול שני הזיתים לפי השיעור הזה, כי מדאורייתא חייב רק כזית אחת. ודי אם בסך הכל של ב' הזיתים שנוטלים יהא בו כשיעור לחומרא לצאת דאורייתא.

בציעה

ט. אחרי שבירך על המצה, יבצע שני כזיתים, אחד מהמצה העליונה השלימה, ואחד מן הפרוסה.

אכילת כזיתים

י. שני כזיתים אלו צריך לאוכלם ביחד, דהיינו שלכתחילה יכניסם לפיו בבת אחת וירסקם בפיו, ויבלע כזית אחד, ואחר כך כזית שני.

כזית אחר

יא. אם אינו יכול לאכול שני כזיתים ביחד, יאכל כזית של המוציא תחילה ואח"כ של כזית של אכילת מצה.

כזית אחת

יב. בדיעבד, אפילו אכל רק כזית אחת, יצא.

כדי אכילת פרס

יג. אפילו אם אכל מעט מעט, יצא ובלבד שלא ישהה מתחילת אכילתו עד סופו יותר מכדי אכילת פרס. שיעור כדי אכילת פרס הוא בין 2 ל 4 דקות.

מצה בחניכיים

יד. פירווי מצה שנדבקים בין החניכיים מצטרפים לשיעור כזית, אבל הנדבקים בין השיניים אינן מצטרפים לכזית.

הסיבה

טו. צריך לאכול שני הכזיתים מצה בהסיבה. גם אם אוכלם בזה אחר זה. אם אכל מצה בלא הסיבה יחזור ויאכל כזית מצה בהסיבה ובלא ברכה.

לעיסה

טז. יש ללעוס את המצה שירגיש הטעם בפיו, ואם בלע מצה יצא בדיעבד.
יז. אם כרך המצה בדבר שאינו מאכל, ובלעה, לא יצא, ואם כרכה בדבר מאכל ובלע, יצא.

כוונה

יח. יכוון לצאת ידי מצות אכילת מצה.
אכל מצה בלא כוונה, כגון שאנסוהו לאכול, יצא. ויש חולקין. ואם אומר שמכוון לא לצאת, לא יצא.

זקן, חולה

יט. זקן או חולה שאינו יכול לאכול מצה כראוי, יכול לפורר את המצה. ואם צריך, יכול לבלוע את הכזית בעזרת לגימת מים.

כ. אם קשה לו לאכול מצה מפורר, יכול לאכול המצה שרוי במים קרים.

פרק יא מרור

שו"ע סימן תע"ג. ובספרי חג המצות פרק כא.

מרור דרבנן

א. בזמן הזה שאין מקריבין קרבן פסח, מצות אכילת מרור היא דרבנן.

סוגי ירקות למרור

ב. אלו ירקות שיוצאים בהם ידי חובת מרור, חזרת, עולשין, תמכא, חרחבינא, ומרור. חמשה מינים אלו מצטרפין אחד עם השני לכזית.

חזרת, חסא

ג. עיקר מצות מרור הוא בחזרת, היינו חסא, ובלע"ז נקרא סאלאט או לאטיס. ותחילתו מתוק וסופו מר.

בדיקת חסא

ד. כשלוקח חסא למרור, יזהר מאוד לבדקו היטב מפני התולעים, ויש שנהגו לאכול רק הקלח מפני חשש תולעים.

תמכא מפורר

ה. אם לוקח תמכא (חריין) למרור, צריך לפוררו. כתבו הפוסקים שלאכול תמכא כמו שהוא, שלם, יש בו כמעט משום סכנה ואין בו מצוה.

ו. בין למרור ובין לכורך יכול לקחת איזה מין שירצה, חזרת או תמכא. כתב המג"א יש נוהגים לקחת העלין למרור והתמכא לכורך, ורבים נוהגים להשתמש בחזרת למרור ותמכא לכורך.

לענה, ירק מר

ז. אם אין לו אחד מחמשה מיני ירקות למרור, יקח לענה או שאר ירק מר, אבל לא יברך על שאר מינים. יש נהגו לקחת זערויך למרור. ובחכמת שלמה כתב שיש שלקחו צנון.

שרשים

ח. אין יוצאים בשרשים הקטנים היוצאים מן המרור באדמה, אבל בשורש הגדול יוצאים.

כבוש מבושל

ט. אין יוצאים במרור כבוש או מבושל, ולכן יזהר שלא לכבשו במים מעת לעת ובדיעבד יש לסמוך להקל בחריין כשאין לו אחרים, אבל בעלין אין להקל.

עלים לחים

י. בעלי מרור יוצאים רק אם הם לחים, ובקלחים יוצאים בין לחים ובין יבשים, ובעלים כמושים נחלקו הפוסקים. וראוי ליזהר במקום האפשר.

מתי לפרר תמכא

יא. יכול לפרר התמכא ביום ולהניחו בכלי סגור היטב, בכדי לשמור טעמו. הגר"א לא היה מפרר התמכא לפני ביאתו מבית הכנסת כדי שלא יפוג טעמו.

שיעור כזית

יב. שיעור כזית במרור שהוא מדרבנן, יש אומרים שהוא כחצי ביצה. ויש שסומכים על האומרים שהוא כשליש ביצה. לשיטת הגר"ח נאה שיעור כחצי ביצה הוא מעל 25 גרם, וכשליש ביצה הוא מעל 17 גרם. ונכון להוסיף עוד 2 גרם נגד מה שנשאר דבוק בין השיניים. ולשיטת החזו"ן איש, כחצי ביצה הוא בין 45 ל 50 גרם, ושליש ביצה 30 גרם.

מיעוך אויר

יג. צריך למעך חלל האויר שבין הירק, ולשער שיעור כזית בירקות עצמן ולא באויר שביניהם.

תוך כדי אכילת פרס

יד. לכתחילה, צריך לאכול את כל השיעור ברציפות ולא מעט מעט. ואם קשה לו, יאכלנה מעט מעט אבל לא ישהה יותר מכדי אכילת פרס.

חולה

טו. חולה, ומי שקשה לו לאכול כזית, יכול לסמוך על שיעור שלישי ביצה. עיין לעיל סעיף יב.
טז. חולה או איסטנים מותר לו לקחת מאיזה מין מרור שערב עליו ביותר, ואם אי אפשר לו מפני בריאותו, יאכל עכ"פ מעט, או ילעוס בפיו לזכר טעם מרירות, אך לא יברך על זה.
יז. אם אינו נוגע לבריאותו, ראוי לדחוק עצמו בכל יכלתו לקיים מצות חז"ל.

הכנת חריין בשבת ויו"ט

יט. אם שכח לטחון החריין מבעוד יום, יכול לרסקו בליל יו"ט בשינוי כגון על גבי שולחן או מפה, או יהפוך את המגדרת או הצלחת.
יט. כשחל פסח בשבת ושכח להכין החריין, יחתוך בסכין סמוך לסעודה, חתיכות גדולות קצת ולא דק דק.

פרק יב החרוסת

שו"ע סימן תע"ג. ובספרי חג המצות פרק כב.

מצוה מדברי סופרים

א. החרוסת הוא מצוה מדברי סופרים.

טעמי חרוסת

ב. כמה טעמים נאמרו מדוע לוקחים חרוסת: או משום שהחזרת יש בו קפא, ובטבילת החזרת בחרוסת מתבטלת טעם הקפא. או משום שהחרוסת הוא זכר לטיט שהיו עובדין בו במצרים, וי"א שהוא זכר לדם. וי"א שהוא זכר לתפוח, וי"א שהוא זכר לתבן. וכתב הטור שעושים החרוסת מדברים חמוצים, זכר למרור.

ריכוך ביין - חומץ

ג. עושים את החרוסת עבה, ואח"כ מרכיני אותה בחומץ או ביין אדום. וצריך לתת בה דבר שיש בה קיוהא כתפוח או יין וחומץ זכר לשיעבוד.

סוגי פירות

ד. יש לעשות את החרוסת מפירות שנמשלו בהם כנסת ישראל, והם: תאנים, אגוזים, תמרים, רמונים, תפוחים, שקדים. יש שכתבו לשים בתוכו עוד סוגי פירות.

ירקות

ה. מועיקר הדין, יכול לעשותה אפילו מירקות ולרככה אפילו במים, ובלבד שיהא בו דבר שיש קיוהא.

ברכה

ו. אין מברכין על החרוסת מפני שאינה נאכלת בפני עצמה אלא מטבילין בה.

הכנתו בשבת

ז. כשחל פסח בשבת, ירככהו במשקה מערב שבת. ואם שכח להכין חרוסת, יחתוך את הפירות סמוך לסעודה לחתיכות גדולות קצת. וירככו בשבת בשינוי, דהיינו שמתחלה יתן המשקה לתוך כלי ואח"כ יתן החרוסת לתוכו. ויכול לערבבו באצבע או ינענע הכלי עד שיתערב.

ח. כשחל ערב פסח בשבת יעשה החרוסת ביום ו', ואם שכח, ידוך בשינוי, כגון על גבי מפה, ולא בקערה.

פרק יג זרוע. ביצה

שו"ע סימן תע"ג. ובספרי חג המצות פרק כג.

א. בזמן שבית המקדש היה קיים, הביאו גם את הפסח בשעת אמירת ההגדה, ועכשיו שחרב בית המקדש תיקנו חכמים שיהיו על השולחן בשעת אמירת ההגדה שני מיני תבשילין, אחד זכר לפסח, ואחד זכר לחגיגה.

בשר וביצה

ב. נהגו לקחת בשר וביצה, הבשר זכר לפסח והביצה זכר לחגיגה.

זרוע וביצה

ג. נהגו מדורות הראשונים לקחת זרוע וביצה. וכמה טעמים נאמרו בזה. נוטלים הזרוע של בהמה או של עוף, וצריך ליהרר שיהא מעט בשר על עצם הזרוע. ואם אין לו זרוע יקח שאר בשר. ויש שנהגו לקחת מפרקת של עוף.

צלי או מבושל

ד. מעיקר הדין יכול לעשות הזרוע והביצה צלי או מבושל. ונהגו שהבשר יהיה צלוי, זכר לקרבן פסח. והביצה, כתב בשו"ע שתהיה מבושלת, והרמ"א כתב שהוא הדין צלויה וכן נוהגין בעירנו. ויש נוהגין לצלותו אחרי בישולו. לא יאמר "לצלות זרוע לפסח".

אכילה בליל פסח

ה. בשר הזרוע, אין נוהגין לאוכלו בליל פסח. הביצה, יש נוהגין לאוכלה בתוך הסעודה, ויש נוהגין שלא לאוכלה בלילה אלא למחרת.

כבוד המצוה

ו. אחרי שהשתמש בזרוע בליל פסח, יזהר שלא לזרוקו, דהוי ביזוי מצוה. ונכון להניחו בתבשיל של יו"ט.

צלייה ביו"ט

ז. אם שכח לצלותם מערב יום טוב לא יצלם ביום טוב אלא אם דעתו לאכלו למחר ביום.

קילוף ביצים

ח. יש נוהגים להניח בקערה ביצה שאינה מקולפת. ויזהר לרחוץ הביצים. וכן לא יאמר "לצלות זרוע לפסח".

פרק יד כרפס. מי מלח

שו"ע סימן תע"ג. ובספרי חג המצות פרק כד.

סוגי ירק

א. יקח סוג ירק שנקרא כרפס.

ב. ישנם כמה מנהגים בסוג הירק שנהגו לקחת לכרפס. צנוניות, תפוח אדמה, פטרוזיליא, צאלער, בצל. ויש שנהגו בעוד סוגי ירקות.

ג. אם אין לו כרפס יקח איזה מין ירק שברכתו בורא פרי האדמה, אבל לא יקח אחד מחמשת מיני מרור.

שיעורו

ד. לא יאכל כזית שלם מהירק, בכדי שלא יצטרך לברך עליו בורא נפשות רבות. וגם ימנע מלאכול ירק שלם אפילו אם הוא פחות מכזית.

בג"ר כשאכל כזית

ה. אם אירע שאכל כזית ירק, לא יברך בורא נפשות רבות.

טיבול

ו. טיבול כרפס במי מלח, או חומץ, או שאר מיני טיבולים, ואם אין לו, יטבלנו בחרוסת.

ז. טעם טיבול זה, להתמיהה התינוקות בשינוי שמטבילין לפני הסעודה, וישאלו. מי שיושב יחידי ואין מי שישאלנו, אעפ"כ חייב בטיבול זה.

ברכה

ח. יברך על הירק בורא פרי האדמה, לפני הטיבול, וי"א שמברך אחרי הטיבול. ויכוון להוציא אכילת מרור שיאכל אח"כ.

הסיבה

ט. אין צריך להסב בשעת אכילת כרפס.. ויש שכתבו לאוכלו בהסיבה.

כרפס מהקערה

י. יקח מהכרפס שמונח על הקערה, ויש שנהגו שלא לקחת מהקערה כלל.

השארת הקערה

יא. אחרי שאכלו הכרפס מותר לסלק הכרפס מהשולחן, והרבה נוהגים להשאיר מכל המינים על הקערה עד סוף הסדר.

הכנת מי מלח

יב. יבין את מי המלח מבעוד יום. ואם שכח יעשנה ביו"ט בשינוי. י"א שצריך לעשותה בשינוי, שיתן המים תחילה ואח"כ יתן לתוכה מלח. אם חל פסח בשבת ושכח להכין, יעשה רק מי מלח מעט ולא יעשנה עז.

פרק טו תשובות להלכה

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

רה"ב אמרי ברוך 1 א

בני ברק 51609

ישראל

מ"ץ. רב קהילת בשבילי אורייתא - ווארקא
מח"ס: חודש בחודשו. עולת החודש. ימי הפורים. חג האסוף.
ימי החנוכה. חג השבועות. חג המצות. פרי עץ הדור. תשו"ב מבי מדרשא

בס"ד

גדרים וסייגים בפסח

שאלה:

האם יש ענין להחמיר ולהמנע מלהשתמש במוצרים בפסח אע"פ שיש להם הכשר ואין שום חשש מחמץ.

תשובה:

בימים שלפני חג הפסח, מטבע הדברים מתפרסמים מוצרים, מאכלים ומשקים, עם הכשרים מהודרים לפסח.

חובה עלינו לזכור את מנהגי חג הפסח ומסורת אבותינו והזהירות מלשנות מדרכם ומנהגם, שהרי בכל הדורות נזהרו ביותר במנהגים בפסח בכלל ומנהגי אכילה (או מניעה מאכילה) בפרט.

וכך נשמרה המסורת, והזהירות משינוי קל משום הנהגה, גם מהשימוש במוצרים מתועשים, אפילו עם הכשר מהודר.

ידוע שישנם קהילות החרדים לדבר ד' הנמנעים מלאכול דגים בפסח, אע"פ שאין היום שום חשש ממה שכתב הפמ"ג (א"א ס"ס תמ"ז) שמניחים פרוסת חמץ עם י"ש בפי הדג. ועוד מאכלים שונים שנמנעים מלאוכלם רק מפני שכך נהגו אבותם אע"פ שאין במאכל היום שום חשש.

וכן נהגו פעם ונוהגים רבים היום להכין כל מאכל שאפשר, בבית. ולהימנע ככל האפשר מלקנות דברים מיוצרים בבתי חרושת וחנויות וכו'.

חוץ מיין ושמן, מלח וסוכר, שקשה טכנית, להכניס לבד ולא כל אחד בקי בתהליך ייצורם, לכן הוכרחו לקנות. אבל מעבר לכך נמנעו ככל האפשר. (גם באלו ישנם המשתמשים בשומן עופות - שמאלץ במקום שמן, ומרתיחים הסוכר לפני החג, ועושים בעצמם יין וכדו'). העובדה שיש הכשר טוב על מוצר, אינו סיבה לשנות הנהגה.

ואולי בנותן טעם לשבח בענין זה, נראה בדברי המשך חכמה, (בא ד"ה ואתם לא תצאו) שבזכות הגדרים וסייגים, נגאלו אבותינו ממצרים.

"הנה המתבונן יראה כי במצרים נשתכחו מהם גופי תורה שהיו גוי מקרב גוי הללו עובדי ע"ז וכו' אמנם הסייגים והגדרים שמרו ביתרון גדול כמ"ש במכילתא (שמות כ"ה), שלא שינו שמם, שלא שינו לשונם, שלא גלו מסתורין וכו' והמנהגים והסייגים המיוחדים לבני ישראל במצרים הם ששמרו אז את העם", עיי"ש שמבאר באורך.

בסוף כתב: ולכן הרבה התורה בסייגים גבי פסח וחמץ בבל יראה מפני שעל פי הגדרים והסייגים נגאלו, ולהורות נתן שלא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר שכל אדם יהא נגדר ומקושר ללאומתו בסייגים וגדרים וכו' עי"ש.

בברכת חג כשר ושמח
ויה"ר שנזכה עוד לשנה לביאת גואל צדק ולאכול מן הזבחים ומן הפסחים
יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

חמץ בפסח בבית אבות ששייך ליהודי והדיירים נכרים

יום ועש"ק לס' "ועשו בני ישראל את הפסח" וגו'

שאלה:

בית אבות בבעלות יהודי והדיירים נכרים, כיצד יש לנהוג במקום כזה בענין האכלת חמץ לדיירים בפסח.
האם ניתן להזמין חברת קייטרינג נכרי להאכיל את הדיירים, והאם הבעה"ב יהודי מותר להסתובב שם.

תשובה:

גדר הנאה מחמץ בפסח

בשו"ע ס' תמ"ח (סעיף ז) איתא: אסור ליתן בהמתו לנכרי להאכילה בימי הפסח, אם הוא יודע שמאכיל אותה חמץ.

בשע"ת (שם ס"ק י"ז) מביא מתשו' פנים מאירות (ח"א יא) שמותר לעשות כן, דלהנאת עצמו עושה, שאם לא היה נותן חמץ היה חיוב עליו לזונן בדבר אחר. וחולק עליו, שהרי השתא מיהת הנאת ישראל הוא בפסח מה שבהמתו אוכלת חמץ. ומביא מרבי סנדר נכד בעל תבואות שור ותשו' פרי תבואה (ס' ח) שאוסר. ובחק יעקב כתב (ס"ק כד), שצריך להשליך דמי הנאה לאיבוד, שהרי נהנה מחמץ בפסח.

וכתב המשנ"ב שם (ס"ק ל') שאסור, שהרי הוא נהנה מהחמץ בפסח, שמפטם בו העכו"ם את בהמתו, וחמץ אפילו של עכו"ם אסור ליהנות ממנו בפסח.

וכתב במג"א (שם ס"ק י'): **שבספק לא חיישינן**. וכ"ה בעולת שבת (ס"ק ד') ובתשו' מהרי"ל (סימן קס"א). ובמשנ"ב כתב (שם ס"ק ל"ב), שאם אין ידוע שיאכילנה חמץ מותר ליתנה לו, ואין לו לחוש שמא יאכילנה.

ובנידוננו, אם ימכור את החמץ שבבית אבות לנכרי, וישכור חברת קייטרינג להאכיל את הדיירים, י"ל שנהנה היהודי במה שהנכרי מאכיל לאנשים שתחת חסותו חמץ בפסח. אבל לכאורה יתכן להתיי, כיון שהנכרי מביא אוכל קייטרינג עם תפריט משלו שאינו בהכרח חמץ, ויכול לספק הרבה סוגי מאכלים שאינם חמץ, שלפי המהרי"ל, עו"ש, מג"א ומשנ"ב, בספק אין לחוש.

אבל מאידך י"ל בנידון הבית אבות, יתכן והיות שהוא מחוייב על פי חוזה משרדי הממשלה לספק תזונה נאותה לדיירים שם, ומסתבר שחייב לתת לחם ועוגות וכל סוגי מוצרי חמץ, לכן אין כאן ספק, וגם לפי המהרי"ל, מג"א ומשנ"ב, יש לחוש.
לכן, אם הבית אבות הינו ברשות יהודי, אפילו אם יקח חברת קייטרינג נכרי, הרי נהנה מחמץ בפסח, בזה שהנכרי מאכיל את הדיירים שלו בבית אבות.

מותר האדם מהבהמה

אברא, בעצם הענין יש לחלק בין אדם שמאכיל לבהמתו ולבין אדם שמספק מזון לאנשים, אפילו בני חסות, כי אנשים בעצמם אוכלים ויש להם דעת משלהם, ולא כמו בהמה שדעתה תלויה במה שנותנים לפניה ואין לה דעה עצמית באכילתה.

וכמו שמצינו גבי מלאכת צידה (ס' ש"ז ג'), שאדם אינו ניצוד, ובס' של"ט אוסר הרמ"א להכניס אדם לבית הסוהר משום אין דנין בשבת, ולא משום צידה.

וראה בתשו' אבני נזר (ה"א ס' קפ"ט אות כב), שבקטן שייך צידה, אבל גדול שהוא איש לעצמו, פשיטא דלא שייך בו צידה. ברכ"י (ש"א ז), צי"א (ט"ו ס' מ"א), שש"כ (כ"ז הע' ק"ט).

וראה עוד בשו"ע (ס' ת"ג סעיף ו'), שמעיקר הדין מותר לומר לחנוני נכרי שיתן לעבדו חמץ והוא יפרע לו. עיי"ש במשנ"ב (ס"ק ט"ז י"ט).

בנשמת אדם (כלל קכ"ד שאלה ז') ובשעה"צ (ס' תמ"ח ס"ק ע"ז) מבואר, שאין העבד עומד לפיטום אלא לעבודה, ואין לו שום הנאה מכך שעבדו מתפטם, אלא הנאתו מעבודת העבד.

ואפילו האוסרים, הוא משום שפורע חובו לעבד באיסורי הנאה, משא"כ בהמה שעומדת לפיטום ונהנה מכך, אסור אפילו אם הנכרי עושה כן בחינם.

ולכן לא נראה להחמיר מטעם שהנכרים נהנים מחמץ, אפילו אם ידוע ליהודי שהנכרי מאכיל חמץ לדיירים בבית אבות שלו.

רוצה בקיומו

וגם אין לחוש שבכך שמאכילים לנכרים בבית אבות שלו חמץ בפסח, יחשב שהוא "רוצה בקיומו של חמץ", כמו שחוששים (שו"ע ס' ת"ג סעיף ז') מלהשכיר כלי לנכרי לבשל בו חמץ, ומכוון שאינו רוצה שהשכר ישפך והכלי יבקע, הוא נהנה מהחמץ ורוצה בקיומו, כאן אין לחוש לכך, שהרי בפועל אוכלים הנכרים גם מאכלים אחרים, לכן אינו זקוק דוקא לקיומו של החמץ, ומבחינתו גם מקצת החמץ שאוכלים אינו הכרחי ויכולו הדיירים לצרוך אוכל אחר, וגם הרי מכרו לנכרי.

וראה דברי החת"ס (או"ח ס' קט"ז), שלא מצינו רוצה בקיומו אלא ברוצה להרוויח, כמו שכרו לשבור ביי"נ או בקיום כלאים במס' ע"ז וכו', וכן המשכיר יורה לבשל בו חמץ, בטור ומג"א (ס' ת"ג).

אבל להיות ניצל מהפסדו לא שמענו. והמקבל אחריות חמצו של נכרי בביתו של נכרי מותר אע"ג דבודאי רוצה הוא בקיומו, שהרי קיבל אחריותו, ואומרים באיסורי הנאה הרי שלך לפניך אעפ"י שע"ז רוצה בקיומו, והכל שלא להפסיד קרנו אבל לא להרוויח.

ולכן גם אם מאכילים לנכרים חמץ בגלל תקנון הבית אבות, אין זה אלא להנצל מהפסדו, ולכן אינו נחשב לרוצה בקיומו.

האם מותר לישראל להיכנס לבית אבות בפסח

בשו"ע ס' ת"מ (סעיף ג') אי, גוי שנכנס לבית ישראל וחמצו בידו, אינו זקוק להוציאו, אע"פ שישראל רואה חמץ של גוי וכו'.

וכתב המג"א (ס"ק ו'): וליכא למיחש שיאכלנו, דהא העכו"ם משמרו, וגם אינו מסור בידו. ומביאו משנ"ב (שם ס"ק י"ד).

אבל כאן בנידון הבית אבות שנכרים גרים שם, וחברת הקייטרינג מספקת מזון לכל הנמצאים שם, גם לאנשי צוות עובדים, ואין שום מניעה מאף אחד מלאכול שם, אדרבה מטרת הקייטרינג שכל הנמצאים יאכלו וישבעו.

ואין הנכרי שמביא את האוכל בגדר "וחמצו בידו", אלא מפזר ומחלק החמץ לכל עבר, אלא שהדיירים שם הם נכרים ולא איכפת להם.

הילכך אין לבעה"ב היהודי היתר להסתובב שם בבנין, מכיוון שיש שם הרבה חמץ, וחישינן שמא יבא לאוכלו (שו"ע ס' תל"ה א').

ואין נראה להתיר מטעם שיש לתלות שהחברה של הקייטרינג מספקת אוכל טריפה, ולכן בדיל היהודי מיניה, מכיון שלפעמים ישנם מארזים שלמים של אוכל כשר למהדרין, עוגיות חמץ וכדומה, שמסופקים על ידי קייטרינג של נכרים.

אבל אם רק משום חשש זה, אולי יועיל לתלות פתק על דלת המשרד שאין להכניס שום אוכל.

הכנסת חמץ בבית ישראל

ולגבי עצם השאלה, י"ל שהחמץ מוזמן בכדי לספק לאנשים אוכל בבית אבות, ואנשי הצוות והדיירים הם של היהודי, ואי' בשו"ע הגרש"ז סי' ת"ב (סעיף ג') מהמג"א (שם ס"ק ז'): אם נכרי זה הוא עבדו או פועלו שמזונותיו עליו, אין להניחו שיכנס לבית לאכול חמץ אעפ"י שהחמץ הוא של הנכרי, מ"מ יש לחוש למראית העין. וכ"ה בשעה"צ סי' ת"מ (ס"ק ל').

ובנידון דין וודאי יש לחוש, שהרי מאכילים חמץ בפסח לכל הנמצאים בבית אבות, לצוות העובדים ולנכרים שגרים שם.

לכן נראה, שיש לבעה"ב למכור את הבית אבות למשך חג הפסח, ולא מספיק למכור רק את החמץ שיש לו בבנין, כי הנכרים גרים בביתו, ובכל רכושו ימצא שם חמץ במשך ימי הפסח, ויכנס לספיקות של קניינים (האם יחשב שהיהודי וחיירו קונה את האוכל חמץ שניתן לדיירים, או שהנכרים הם הבעלים של החמץ שאוכלים מהקייטרינג), לכן ימכור את כל הבית אבות למשך ימי החג. וראה עוד בתשו' מנח"י (ה"ז ס"י כ"ו) בענין מכירת מניות חמץ לנכרי, שאף לפי דיניהם צריך רישום על שם הקונה, מ"מ יש לסמוך על הפוסקים שאזלין בזה בטר דינינו.

וגם יראה שהנכרי הקונה ישכור את החברת קייטרינג לספק את הארוחות לבית אבות, ולא היהודי.

ובנוגע לביקור של היהודי במשרד הבית אבות בימי חוה"מ, י"ל שרק אם מוכרח יבקר רק במשרד ולא יסתובב בבנין, וישים מודעה ברורה על הדלת שאין להכניס שום אוכל במשרדו.

ובכך יצא ממכשול, ויכול להשמר גם מחשש משהוא חמץ בפסח.

בכבוד רב

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

האכלת בעלי חיים חמץ בפסח

בס"ד

כבוד הרה"ג רבי שליט"א

, אביע את התנצלותי על איחור התשובה אבל מכיוון שלא ידעתי שהענין נחוץ לך למעשה לחג, לא השבתי בחול המועד.

באופן כללי, יש הבדל יסודי בין אדם שמוכר חמצו שמונח סגור בארון ואינו משתמש ואינו נהנה מהחמץ בפסח, לבין מכירת בהמתו שצורכת חמץ במשך ימי הפסח ומתעורר השאלה של הנאה מחמץ בפסח.

המשנ"ב (סי' תמ"ח ס"ק ל"ג) שמסכם את דברי הפוסקים בענין, כותב:

[1] לכתחילה, ימכור הבהמה לנכרי עפ"י הקניינים בשו"ע י"ד (סימן ש"כ) והבהמה תהי' אצל הנכרי בפסח.

[2] או, יקנה לו הבהמה עם הרפת והנכרי יאכילנה ולא יהיה לו שום עסק עמהם בפסח. והנכרי מאכילו מחמץ של הנכרי, והיהודי לא יאמר לנכרי להאכילו חמץ.

[3] ומסביר שם מהפוסקים, שישראל שמוכר לנכרי בהמתו יחד עם מזונותיה שהם חמץ, מחזי כהערמה.

גם לפי דברי התשו' פנים מאירות (ח"א סימן נ"ג) שנוטה למצוא דרך להתיר מכירת בהמתו לגוי, רק אם ישנה אפשרות שהגוי יתן גם אוכל שאינו חמץ לבהמתו, אבל אם ברור שיתן הגוי חמץ לבהמתו, אינו רוצה להתיר זאת.

לכן, במקרה שאלתך של האכלת ארנבת בחמץ בפסח, אפילו אם תמכור אותה לנכרי והנכרי יאכיל אותה, והרי בעל הארנבת אומר בפירוש שחייבים להאכילה חמץ, זה בעייה גדולה שהרי רוצה בקיומה של החמץ. (ק"ו במה שהשתמע מדבריו שהארנבת נמצאת אצלה והיא בעצמה מאכילה אותה). וצריכים למצוא אפשרות אחרת, כמו שהצעת בתבונה, שיגש לרפת או חנות לבעלי חיים, ויחפש שם אוכל שאינו חמץ.

וגם במקרה של אקווריום דגים אפילו אם מוכרה לנכרי ויכסנה או יעבירנה למחסן, עדיין לא פתרנו את העובדה שמקציב להם רק אוכל חמץ, וכדלעיל.

ואם יש באמת צורך גדול של אדם חולה ר"ל וכמו באדם סגי נהור שיש צורך חיוני להאכיל את הכלב נחיייה שלו מידי, וכדומה, אז צריכים לחפש עצות ואפשרויות אבל בלא"ה יש לנו חומרה של חמץ בפסח שהיא אסורה בהנאה.

ובעצם ענין גידול בעל חי בבית, אציין שמובא בס' נגיד ומצוה משם האר"י זצ"ל להמנע מגידול בעל חי בבית, מפני שאם מאחר מזונו וכדו' הוא מצטער ויכול לקטרג על בעה"ב ח"ו. אבל בנידון השאלה לגבי חמץ בפסח הכל כנ"ל

בידידות ובברכת קיץ ברי א גזונטע זוממער

יצחק מאיר ברכי' ליברמאן

חמץ לבעלי חיים ואקווריום דגים בפסח

שאלה:

בענין האכלת בעלי חיים, דגים באקווריום, בחמץ בפסח, ראיתי מש"כ בס' תשו' מבי מדרשא ח"א, שאין למכור האקווריום והדגים והאוכל לנכרי. נתעוררתי לשאול, מדוע שונה הדבר מכל מכירת חמץ שבו מוכרים אפילו חמץ בעין.

תשובה:

במענה לשאלתו, במה שכתבתי בס' תשו' מבי מדרשא ח"א (ס' נ' ו' א), ברצוני בעז"ה להבהיר את הנקודה של איסור האכלת בעלי חיים בחמץ, והוא מפני שרוצה בקיומו של החמץ.

אי' בשו"ע (ס' תמ"ח סעיף ז') שאסור ליתן בהמתו לאינו יהודי להאכילה בימי הפסח, אם הוא יודע שמאכיל אותה פסולת שעורים שהוא חמץ.

בשערי תשובה (שם ס"ק י"ז) מביא מהתבואות שור, בבכור שור (ס"א כ"א). כמה טעמים שאסור, משום דמוכחא מילתא דהערמה טפי ולא גמר ומקנה, וגם מורנו רבי סנדר הסכים לזקנו לאסור. ובתשו' פרי תבואה (ס"ה ח') כתב לאסור. ובמשנ"ב (שם ס"ק ל"ג) הביא ישועות יעקב (ס"ק ט'), שאם ישראל מוכר הבהמה עם חמצו, יש מחמירין, דמיחזי כהערמה.

ונראה בעז"ה בביאור הדברים, שמכירה רגילה של חמץ לנכרי לפני פסח יכולה להתקיים מעיקר הדין גם עם חמץ בעין, ובזה שהיהודי מוכר את החמץ לנכרי ואינו שורפו, לא נחשב כמו שהיהודי רוצה בקיומו של החמץ שמוכר, כי מבחינת המוכר אינו צריך את עצם החמץ, וניחא ליה גם אם הנכרי יקח את החמץ וישלם את מלוא מחירו. אבל כאן בנידון אוכל לאקווריום, הרי היה יכול לתת לדגים אוכל אחר שאינו חמץ, אבל אינו חפץ בכך, מכיון שאוכל מהסוג של חמץ יותר משובח ומועיל לדגים, ולכן רוצה להאכילם דווקא באוכל חמץ, נמצא שהוא "רוצה בקיומו של החמץ".

והנה הרמ"א (ס"ה ת"ג סעיף ו) הביא מריב"ש (ס"ה ת"א): ואסור לקנות חמץ לגוי בפסח ואפילו במעותיו של הגוי. ומפרש הרמ"א (ס"ה ת"ג ס"ק י' ו"ס"ק י"א), משום שרוצה בקיומו של החמץ, עי' ביו"ד (ס"ה קל"ג סעיף ד' ה' ו'), וכן בתוס' פסחים (כב: ד"ה ואבר), דמה שמחזיר לו העכו"ם טובה חשוב כשכר. ובמחצה"ש שם, שגם לפי הט"ז היה רוצה בקיומו, מכיון שהיה מיצר אם נאבד על ידי שמירתו, ואסור.

ועימ"ש בשו"ע יו"ד (ס"ה קל"ג סעיף ו'): אפילו אמר לו הנכרי שמור בחינם חבית זו של יין נסך, אע"פ שפטור אם נשברה או נאבדה, מכל מקום מיצר הוא אם תישבר או תאבד מתוך שמירתו, ורוצה הוא בקיומו, ואסור.

ובשו"ע (ס"ה ת"ג סעיף ז) אסר להשכיר כלי לנכרי בפסח כדי שיבשל בו חמץ. והמג"א (ס"ק י"א) כתב, שרוצה בקיומו של החמץ, כדי שלא יבקע הכלי, שהוא רוצה שישאר ויתקיים החמץ בתוכו, שאם יטול החמץ מהקדרה בעודנו על גבי האור יבקע הכלי אצל האור, וא"כ נהנה מהחמץ.

ובנידונו שמוכר חמץ לגוי בכדי להאכילו לבהמתו, ורוצה שהנכרי יאכיל את בהמותיו או הדגים בחמץ דווקא, מכיון שהוא מאכל יותר משובח מהאחר, ואינו חפץ בכסף שיקבל תמורת חמץ שמכר, אלא רוצה בקיום החמץ עצמו, אפילו אם עשה פעולה של מכירה, ומיחזי כהערמה, וכמ"ש לעיל מהתבואות שור והישועות יעקב.

ועיי"ע במשנ"ב שם (ס"ק כ"ד). וראה עוד חק יעקב (ס"ק י"ב) ובמקור חיים ביאורים (ס"ק ז'), במה נחשב רוצה בקיומו. וראה עוד בשו"ע הגרש"ז (שם סעיף י"ב), שאסור ליהודי להשכירו אפילו כמה ימים לפני פסח.

לכן העצה הפשוטה להאכיל את בעלי החיים באוכל שאינו חמץ למשך ימי החג, ומסתברא שלא יזקו מחסרון החמץ כמה ימים אלה, ובזה סילק עצמו מידי ספיקא, ויבחר לו אורחות יושר.

מברכו בכל לב
יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

הפסק בין כוס ראשון לשני כשמאריכים בהגדה

שאלה:

בשו"ע (סימן תע"ג סעיף ב' וסימן תע"ד סעיף א'): ואין מברכין על הגפן כ"א אחר כוס רביעי. וברמ"א שם: ברכה אחרונה אין מברכין רק אחר האחרון לבד.

השאלה נשאלת: האיך יוצאים בברכה אחרונה שבכוס הרביעית על הכוס הראשון, הרי בין כוס ראשון לשני, אם מאריכם בהגדה, יש בדרך כלל יותר משיעור עיכול (72 דקות) ונחשב להפסק בין כוס ראשון לשני לענין ברכה אחרונה.

תשובה:

בפוסקים נמצאים כמה הסברים בענין:

א. באשל אברהם מבוטשאטש (סי' תע"ד): המתרגמין ההגדה ויש בודאי שיעור עיכול דכוס ראשונה קודם סיום ההגדה וכו', ורובא דרובא ששיעור עיכול תמיד גם בלי תירגום ההגדה וכו'.

נראה שאין על זה שום חשש לכולי עלמא, גם אם ברכה אחרונה דיין היא בדאורייתא, מכל מקום הרי מהתורה הק' בעינן ושבעת כדי שביעה וכו'. מכל מקום נראה שאין זה כי אם כשעושה לעצמו רצון של הסתפקות ואין בדעתו לשתות עוד בדרך קבע, מה שאין כן בארבע כוסות דפסח, דאין גם אחד מעם בני ישראל שיהיה לו היסח הדעת מלשתות עוד אחר כוס ראשונה, וידוע לכל שאין בזה גדר שביעה והסתפקות גם ברצון בשום צד, בזה לא תיקנו גם חז"ל לברך ברכה אחרונה כלל עד כלותו לשתות.

ב. בס' נמוקי אורח חיים (סימן תע"ד): שמעתי בשם חו"ז הה"ק מהר"א ז"ל מקאמרנא אשר דרכו היה לברך על הגפן מיד אחרי קידוש על כוס א' וטעמי' היה כיון דמאריכינן בהגדה וכו' יותר משעה וחומש דהוא שיעור עיכול לדברי רש"י (סי' קפ"ד) וא"כ לא מהני הברכה אחרונה בסוף הסדר על אלו הכוסות ובפרט על הכוס א'.

אך כדי לתרץ מנהגינו וכו' שלא לברך על הגפן רק אחר כוס ד', י"ל כיון דבשעת ישיבתן להגדה אחרי הקידוש לא ידעו אם יאריכו כ"כ יותר משעה וחומש, וגם כ"פ שלא יאריכו באמת וכו' ובפרט בליל א' כדי לאכול הכזית מצה קודם חצות וכו'.

ג. בשו"ע הגרש"ז, (בסימן תע"ג סעיף י') כתב שאינו מברך ברכה אחרונה, מפני שכוס קידוש הוא מצרכי הסעודה וה"ה כדברים הבאים מחמת הסעודה שא"צ ברכה לאחריהם שהם טפלים לסעודה ונפטרים בברכהמ"ז שלאחר הסעודה כמו שנת' בס' קע"ד קע"ז. ועוד שהוא נפטר בברכה אחרונה שיברך אחרי כוס ד', ואע"פ ששוהה הרבה בינתיים, אין בכך כלום. ומוסיף שם בשו"ע הגרש"ז בסוגריים לבאר: (שהרי כ"ז שלא נתעכל במעיו, יכול לברך עליו ברכה אחרונה כמ"ש בסי' קפ"ד, וכ"ז שהאצטומכא פתוחה לאכול, אינו מתעכל כמשנתבאר שם).

וראה בתשו' ציץ אליעזר (ח' י"ב סעיף א' אות י"ח), מביא את שו"ע הגרש"ז וכתב שזהו דבר מחודש שהאצטומכא משועבדת למחשבתו של האדם, וכשמחשבתו להמשיך לשתות אפילו אם יקח יותר משיעור עיכול, האצטומכא לא מעכלת, בהיות והנה פתוחה לאכול עדנה כפי מחשבתו.

ד. ראה בס' מקראי קודש (פסח ח"ב סימן ל'. הריי קודש אות 3) רוצה לדייק שמדברי מהריק"ש משמע ששיעור עיכול לשתית יין הוא שתי שעות.

ה. בס' תשובות ונהגות (ח"א סימן ש"ה): כשד' כוסות נתקנו על ההגדה א"כ אין כאן סילוק כלל מהשתיה, שכל זמן אמירת ההגדה הרי שייכת לשתיה, והמצוה דהגדה עם השתיה חדא היא.

וכל התקנה בעלמא בזמן של שיעור עיכול אינו אלא בשותה להנאה, שאחרי שיעור זה בטלה הנאתו, אבל בשותה לכוס של מצוה, לא תיקנו שיעור עיכול כהנ"ל, רק תלוי בהיסח הדעת.

ראה שיש חור בגביע, בסוף ליל הסדר

שאלה:

בליל הסדר, לאחר ששתה ארבעת הכוסות וגמר לערוך הסדר, ראה שיש לו חור קטן בתחתית הגביע. האם יצא חובת שתיית ארבע כוסות, או אולי צריך לחזור ולשתות ד' כוסות.

תשובה:

במענה לשאלתך אם נחשב הכוס קידוש לפגום ולהצריכו לחזור ולשתות ד' כוסות. הנה נחזי אנן מה דינו של כלי נטילת ידים, שיש בו נקב בתחתיתו ומטפטף מים מהנקב, אבל לא טיף אחר טיף ברצף, אלא פחות מכך (ראה נדה מ"ט: היה טורד טיפה אחר טיפה בידוע שכונס משקה).

בשו"ע (סי' קנ"ט סעיף א') כתב: אם ניקב בכונס משקה, דהיינו שאם ישימו אותו על משקים יכנסו בתוכו דרך הנקב, והוא גדול מנקב שהמשקים שבתוך הכלי יוצאים בו, אז בטל מתורת כלי וכו'.

מדברי שו"ע הרב בסדר הל' נטילת ידים לסעודה (בהוספות סוף חלק א' ס"ק י"ב): "וצריך להיות שלם בלי שום נקב או סדק מפולש", והרב אינו מחלק שם, נראה לכאורה שאוסר ליטול בכלי כזה, ומאיך נקב קטן כ"כ אולי לא יחשב אצלו לנקב כלל.

המשנ"ב (סי' קנ"ט ס"ק ח') כתב: ואפילו נקב בשולי הכלי שאין מחזקת רביעית תחת הנקב, כתב בבית יוסף להתיר דלא בטל מתורת כלי מחמת נקב זה (בגודל שהמשקין יוצאין בו אבל אינם נכנסין מבחוץ לתוכו). ונראה שיש להחמיר בזה אם לא בשעת הדחק (וראה שם בשעה"צ ס"ק ו' מקורו).

אבל דעת החזון איש בהל' נט"י (סימן כ"א ס"ק ג' וד') שעל פי דברי הראשונים (רשב"א, רא"ש, טור, סה"ת) ניתן להקל לכתחילה בכלי כזה, וכתב: אפילו למטה מרביעית בעיני ככונס משקה ולא סגי במוציא משקה, ותמה על המשנ"ב שמחמיר בזה עיי"ש.

ובעצם דין כוס קידוש של שבת בשו"ע (סימן רע"א סעיף י') צריך שיהא הכוס שלם, (ראה שם משנ"ב ס"ק מ"ד).

והמשנ"ב בשעה"צ (סי' קפ"ג ס"ק י"ד) כתב: אם יש נקב בשולי הכוס ועי"ז אינו יכול להחזיק רביעית אין עי"ז שם כוס כלל והוא לעיכובא אפילו בשעת הדחק דכוס של ברכת המזון וקידוש צריך להחזיק רביעית כמב' ברמב"ם פ"ז מהל' ברכות הל' י"ד ופכ"ט מהל' שבת הל' ז'.

אבל השבט הלוי כתב בתשו' (ח"ט סימן מ"א) בשאלה בליל הסדר, שנמצא הכוס נקוב בשוליים בכונס משקה, ומבאר שדוקא בנטילת ידים יש דין כלי, שהוא מיסוד תקנת חז"ל, אבל בברכת המזון וקידוש, אין תקנה כזאת, שהרי כמה פוסקים ביניהם הא"ר סבורים שגם כלים הפסולים לנט"י, דאינם מחזיקים רביעית ע"י עמידה וכיו"ב מל"מ כשרים לקידוש ומה"ט דאין בהמה"ז וקידוש דין כלי, ונהי דפסלינן לכתחילה מ"מ דיעבד ושעת הדחק הרי קידש על היין.

וחולק בדבריו על דברי המשנ"ב בשעה"צ הנ"ל.

ועו"ש (בסימן נ"ג ס"ק ב'), במי שקידש בשבת על כוס סדוק, נוטה להתיר דלא גרע מנמצא בטעות מים, שאם יש יין לפניו, לט"ז סוס"י רע"א, גם לקידוש אינו חוזר.

ואולי יש להעיר בדברי השבט הלוי דמייתי ראייה מכוס של קידוש ובהמ"ז, שאולי יש לחלק מכוס ליל הסדר, שאז ההדגש הוא דווקא על הכוס, ד' כוסות בדווקא, כדאי' בפמ"ג (סי' תע"ט א"א ס"ק א'), שאם שפך כל הכוסות לתוך כלי אחד לא יצא, וא"כ נאמר אגן שכוס ליל הסדר שונה בחומרותו בזה מכוס קידוש של שבת, ולא יוכל להסתמך על היין שלפניו (ועיין ביה"ל סימן תע"ב ד"ה על הסדר, שהקשה על הפמ"ג "וכי ארבע כלים בעינן", אבל אין זו השגה על עצם הצורך בכוס, דהיינו כלי שלם).

וראה עוד בירושלמי, ערבי פסחים (הל' א'): מניין לד' כוסות וכו'. ריב"ל אומר כנגד ארבע כוסות של פרעה, וכוס פרעה על ידי וכו' רבנן אמרי כנגד ד' כוסות של פורענות לאוה"ע. וכנגדן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ארבע כוסות של נחמות וכו', ההדגש על הכוס. ואולי זהו בעצם סברת הרמב"ן ומרדכי מובא בשו"ע (סימן תע"ב סעיף ט'), בדעת הי"א שצריך לשנות רוב הכוס. ולב"ח, מהר"ל, פר"ח, לכתחילה ישתה כולו ולכה"פ רובו. וכן משמע קצת באשל אברהם מבוטשאטש תניינא (סימן קפ"ג, בהגה סעיף ב').

ולכן, בתשובה לשאלה הנ"ל: אם לאחר שכבר שתה הד' כוסות ראה שיש חור קטן בכוס, נאמר שאם אינו נוזל אלא מעט מאוד יין מהכוס, פחות מטיפי אחר טיף (עובדה, שלא שם לב לחור רק בסוף הסדר, כי נזל לו כמה טיפות מהכוס לתוך התחתית וגודל החור הינו בוודאי פחות מטיפי אחר טיף, שהרי אם היה חור יותר גדול היה כוסו מתרוקן כליל בכוס השני כשמאריך באמירת ההגדה), אפילו אם נאמר שכוס של קידוש יש לו דין כמו כלי של נטילת ידים (כמ"ש המשנ"ב בשעה"צ ס' קפ"ג ס"ק י"ד), שפיר אפשר להסתמך על דברי החזו"א הנ"ל להקל לכתחילה בכלי כזה.

וגם לפי המשנ"ב (סי' קנ"ט ס"ק ח') שדעתו "שיש להחמיר בזה אם לא בשעת הדחק", הרי כאן אחרי עריכת הסדר הוי כשעת הדחק.

שהרי, אין לשנות יין אחרי אפיקומן, מכמה טעמים שנתבאר:

- א. שלא ישתה אחרי אפיקומן, מפני שלא ישתכר (הרא"ש פ"י ס' ל"ג וכן כתב הטור סי' תפ"א וחק יעקב).
- ב. שלא יעבור טעם אפיקומן מפיו (ב"י ורמ"א שם סעיף א' והמג"א והגרש"ז).
- ג. שלא יהא נראה כמוסיף על הכוסות (רמב"ן מלחמות, ר"ן, פר"ח, משנ"ב).

לכן יסתמך על ארבעת הכוסות שכבר שתה ולא יחזור לשנות עוד.

בכבוד רב ובברכה

יצחק מאיר ברכיה ליברמאן

האם הסיבה היא 'דרך חירות' או 'זכר לחירות'

איתא במשנה ערבי פסחים (צ"ט): ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, וברשב"ם (ד"ה ואפילו) כתב, כדרך בני חורין במטה ועל השלחן, זכר לחירות.

והרמב"ם (פ"ג מהל' חו"מ הל' ז' ח') כתב, כשסועד אדם בלילה הזה, צריכין לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות.

וכתב הראב"ה בס' תקל"ה (עמ' 154), ובזמן הזה שאין רגילות בארצנו להסב, שאין רגילות בני חורין להסב, ישב כדרכו.

והראב"ן (עמ' קס"ד ע"ד) כתב, הם היו נוהגין ליישב על המיטות ולהסב בהסיבות שמאל, אבל אנו שאין אנו רגילין בכך, יוצאין אנו כדרך הסיבתינו, ואין לנטות ימין ושמאל.

הטור בסי' תע"ב מביא את אבי העזרי, שבזמן הזה שאין רגילות בארצנו להסב, יושב כדרכו, ואין צריך להסב. והמרדכי פ' ערבי פסחים (ל"ד). מביא את דברי הראב"ן.

ובהגהות מיימוניות (פ"ז מהל' חו"מ אות ב') כתב: רבינו אבי"ה (שם עמ' קנ"ה) כתב שאין אנו צריכין הסיבה בזמן הזה, שהרי בני חרי אינן מסובין, ואדרבה ישיבה כדרך הויא דרך חירות, אמנם יחידאה היא. והב"י הביא את הג"מ, אולם כתב שדעת כל הפוסקים דלעולם בעי הסיבה.

ויש לעיין במחלוקת בפוסקים בזה, שהרי גם אצל הרמ"א בארצות אשכנז לא הורגלו להסב, וכן אצל הרבה מהפוסקים בארצות אשכנז, וחוץ מהראב"י והראב"ן לא מצינו שאר ראשונים ואחרונים שיתבררו כמותם (כמ"ש הג' מ' שדעת כל הפוסקים דבעי הסיבה).

ואיה"נ שלגבי הסיבה בנשים, וכן בדיעבד כששכח ולא הסב, סמכין אדברי ראב"י (ס' תע"ב סעיף ד' ז). אבל שאר הפוסקים לא פסקו שאין צורך להסב לכתחילה, כמו שפסקו הראב"י והראב"ן.

ויתכן שדעת הראב"י והראב"ן שטעם חיוב ההסבה הוא משום שבליל הסדר צריך לנהוג בדרך **חירות ממש**, וכיון שאין רגילות בני חורין להסב, כבר אין הסיבה בכלל דרך חירות. ולדעת הראשונים והאחרונים אינו חייב בליל הסדר להסב דרך חירות ממש, אלא שיש לעשות "זכר" לחירות, ולכן אפילו אם ההסיבה אינה חירות, כי אין רגילות בארצנו להסב כך, אבל מקיימים שפיר "זכר לחירות". ובזה מדויק שפיר לשון הרשב"ם, "כדרך בני חורין במטה ועל השולחן, זכר לחירות".

וראה עוד בס' ערוך השולחן (ס' תע"ב סעיף ג') שיש לעשות הסיבה גם **מטעם שינוי**, כדי שיראו הבנים וישאלו, ואין לך שינוי טוב מהסיבה. וראה לזה, שהרי במשנה (פסחים קט"ז). בשאלת מה נשתנה לא הזכרה שאלת הסיבה, ובנוסח שלנו ישנה. והטעם, דבזמן המשנה לא היה בזה שינוי, ולא היה לבן מה לשאול על זה, אבל עכשיו שזה שינוי שואל על השינוי.

סיפור יציאת מצרים בדיבור או בהרהור

כתב הרמב"ם (הל' חו"מ פ"ז הל' א'), מצות עשה של תורה לספר בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן, שנאמר "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים", כמ"ש "זכור את יום השבת" וכו'. והוא בגמ' פסחים קט"ז:

ובס' החינוך (מצוה כא): לספר בענין יציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן כל אחד כפי צחות לשונו וכו'.

הנה הראשונים (הרי"א"ף, הרשב"א, ארוחת חיים, אבודרהם, שבלי הלקט) הקשו, מדוע אין מברכין על קריאת הגדה, והשיבו בכמה אנפין: א: שבאמירת זכר ליצי"מ בקידוש יצאו. ב: שהיא מצוה שאין לה קצבה. ג: שנפטר בברכות קר"ש. ד: ברכת אשר גאלנו בסוף, היא ברכת הגדה. בתשובה לשאלה זו כתב הפמ"ג (מש"ז ס' תע"ד): הא דאין מברכין אשר קדשנו במצותיו וציונו על ד' כוסות ועל הגדה, עי' בפוסקים תירוצים ע"ז, ועי' א"ר (ס' תע"ג ל"ד). ובמקום אחר כתבנו, למ"ד הרהור כדבור דמי, הוי כביטול חמץ וק"ש שג"כ אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וציונו, דברכות לא שייכים לק"ש.

משמעות דבריו, **שיתכן קיום מצות הגדה בהרהור**.

ועל דבריו העיר המהרש"ק (שם), שדבריו תמוהין בזה, דוודאי אף בהגדה לא מהני הרהור הלב, כיון דכתיב "והגדת לבניך", בעינן שיגיד דברים הראויים להשמיע לאחרים ולא בזה שבלב שאינם שמע לאחרים, וזה פשוט.

ובעצם נחזי אנן, האם אכן כל אדם חייב להוציא דברי סיפור יציאת מצרים בפיו ממש. הרי בתשו' מהרש"ל (סי' פ"ח) כתב: והגדול משיב בדברי האגדה שמתחלת עבדים היינו כו', ובודאי גדול הוא המגיד, שהרי כתוב "והגדת לבנך". מספר מעשה רב השלם (סעי' קצ"א): ואומר הא לחמא עניא וכלם שומעין. ובסדר כהלכתו, שכך מבואר בפסחים (קטז:), שבעה"ב אומר הגדה ומוציא בני ביתו, והם אינם אומרים, שהרי למדו דסומא חייב בהגדה וכו', ש"מ דבני חיובא ניהו להוציא בני ביתם. וכ"כ בשו"ע הגרש"ז (סי' תע"ג סעיף כ"ד), שמביאין הקערה לפני מי שאומר ההגדה, דהיינו לפני בעל הבית, אבל בני הבית שהן יוצאין בשמיעה מבעל הבית (שכן נכון לעשות משום ברוב עם הדרת מלך כמ"ש בסי' ח') א"צ שיהיו דברים אלו לפניו וכו'.

ובס' הליכות שלמה (פ"ט לא), רבים המסובים יחד, אין חיוב על כל אחד מהם לספר סיפור יצי"מ לבניו בעצמו, אלא די בכך שאחד המסובים מספר לכולם. ומבאר שם, שכיון שהבנים שומעים את הסיפור כראוי, סגי.

לפי שיטה זו רק הבעל הבית אומר בקול, וכולם אינם אומרים ההגדה אלא מקשיבים. אבל משם אין להביא ראיה שיוציאים חובת סיפור יצי"מ בהרהור, כי המשתתף ושומע הגדתו של בעה"ב, הרי הוא מצטרף לאמירה של בעה"ב.

במקרה אדם שנמצא לבדו לבילי הסדר, אי' בגמ' פסחים קטז. ואם לאו, הוא שואל את עצמו, וכן נפסק בשו"ע (תעג ז').

האם הוא צריך לומר ההגדה בקול.

כתב בס' יפה ללב (ח"ב או' י'), שיאמר בקול כל ההגדה אפילו אם הוא יחידי, ומביאו כפה"ח (סי' תע"ג ס"ק קכ"ז).

הגם שדעת הגרשי"א (הגש"פ מפסקיו עמ' 24) במספר מבלי שהשמיע לאוזנו, שיצא יד"ח.

וראה עוד בס' הליכות שלמה (פ"ט הערה 213) שלאדם כלפי עצמו יש חיוב לחזור ולשנן את סיפור יצי"מ בכל פרטיו, הגם שעיקר צורת המצווה היא לספר לבנים.

לכן עדיין צריכים להבין את משמעות דברי הפמ"ג הנ"ל שההגדה הוא בהרהור.

ואולי ניתן לפרש את דברי הפמ"ג הנ"ל עפ"י דברי המהר"ל (גבורות ה' סו"פ סב), וא"ת למה אין מברכין על הגדה, שהרי מצוה לספר ביצי"מ.

ויראה, כיון דעיקר הדבר הוא מחשבות הלב, דצריך להבין מה שאמר, ואם לא כן לא הוי מידי, וכיון שהעיקר הוא בלב לא שייך ברכה, אלא במצוה שעיקר שלה במעשה, ומברך אשר קדשנו, כי המעשה הוא עיקר וכו'.

נמצא, שהגם שצריך דיבור אבל "העיקר הוא מחשבות הלב".

והרי בתפילה אי' תפילה בלא כוונה כגוף בלא נשמה, וגם אמירת הגדה נחשב לתפילה.

ראה בד"מ סי' תע"ג ס"ק י"ג בענין נטילת "רוחץ": דסיפור ההגדה הוי כמו תפילה, שאנו מספרים כבוד הקל ושבחיו יתעלה, לכן צריך כאן נטילה.

בכבוד רב ובברכת חג כשר ושמח
יצחק מאיר ברכיה ליברמאן